

İDARE

DERGİSİ

DAHİLİYE VEKALETİNCE İKİ AYDA BİR ÇIKARILIR

Yıl: 28

MART-NİSAN,1957

Sayı: 245

İÇİNDEKİLER

TETKİKLER

Sahife

İskân Mevzuatı ve İdare Âmirlerinin Vazife ve Salahiyetleri.....	Fethi AYKAÇ	1
A. B. D. de Âmme İdaresi Tetkikleri	M. BALASAYGUN	23
A. B. D. de İcra Kuvveti ve Cumhurreisinin Salahiyetleri.....	M. Muhtar ÇAĞLAYAN	45
Tahsis ve Tevzi İşlerinde İdare Âmirlerinin Mesuliyetleri.....	Ziya EKİNCİOĞLU	66
İdarenin Takdir Hakkı.....	Baha KARGIN	71
Köylere İçme Suyu Getirilmesi.....	Turgut TİMUR	85

TERCÜMELER:

Âmme İdaresi Hakkında Yeni Düşünceler...	Nermin ABADAN	109
Taşra Teşkilâtı Memurunun Salahiyet ve mesuliyetleri.....	Şerif MENGEN	122

YABANCI MEVZUAT :

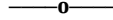
Fransız Devlet Şûrası.....	Selâhattin A. KORKUD	
İsviçre Vatandaşlığının Kazanılması ve Kaybı Hakkında Federal Kanun	Ferid GÜRYÜCEL	129
	Şevket EKER	149

İDARİ COĞRAFYA :

Çukurova Kazası İdarî Coğrafyası	Mehmet KAYA	164
--	-------------	-----

ABONE BEDELİ

Türkiye için yıllık	: 500 kuruş
Yabancı memleketler için yıllık	: 750 kuruş



ABONE BEDELİNİN GÖNDERİLMESİ ŞEKLİ

A — Türkiye’de :

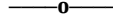
Bulunan yerin malsandığına tutarı yatırılarak mukabilinde alınacak (Çeşitli gelir makbuzu) aynen ve taahhütlü mektupla;

Dahiliye Vekâleti Yayın Müdürlüğü — Ankara

adrese gönderilmelidir. (Hangi nüshalara abone kaydedilmesi istenildiğini gösteren mektuplar arzual puluna tâbi tutulmalıdır.)

B — Yabancı memleketlerde :

Abone bedeline, makbuz pulu için 4 kuruş eklendikten sonra hâsıl olan meblâğ, posta veya banka havalesi olarak yukarıdaki adrese gönderilmelidir.



YAZI İŞLERİ

İdareyi ilgilendiren mevzularda hazırlanacak etüdler kabul edilir.

Gönderilecek yazıların iki nüsha olması ve 20, 25 sahifeyi geçmemesi, makinada seyrek satırla yazılmış olması ve yarım sahifeyi geçmeyen ayrıca bir de özü bulunması lâzımdır.

Dergiye dercolummayan yazılar iade edilmez.

Yazı işleri için **Dahiliye Vekâleti Yayın Müdürlüğü**’ne müracaat edilmelidir.



Sahibi : **Dahiliye Vekâleti**

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden Mesul Müdürü ; **Selim AYBAR**

TETKİKLER

İSKÂN MEVZUATI VE İDARE ÂMİRLERİNİN VAZİFE VE SELÂHİYETLEKİ

YAZAN :
Fethi AYTAÇ
Fethiye Kaymakamı

Giriş,

İskân mevzuunun ehemmiyeti,

Dış İskânda gaye,

Gayenin başarı şartları,

Meri İskân mevzuatımızın ana prensibi,

Halihazır iskân mevzuatının bazı noksanları:

A — İstikrardan Mahrumiyet,

B — İlgili muhtelif daireler arasında işbirliği kıfayetsizliği,

C — Dağınıklık,

D — İç İskân mevzuunda eksiklik,

İskân mevzuatı karşısında İdare Amirlerinin vazife ve salahiyetleri:

A — Hükümet mümessili olarak İdare Amirlerine terettüp eden vazife ve salahiyetler..

B — Hükümetin fiilî icra kudreti olarak İdare Amirlerine terettüp eden vazife ve salahiyetler.

C — Memur Hiyerarşisi içinde haiz oldukları hususi mevki itibariyle İdare Amirlerine terettüp eden vazife ve salahiyetler.

Netice:

Giriş:

22 Seneyi aşan bir tatbikat devresinden sonra 2510 Sayılı ve 1934 tarihli İskân Kanunu'nun meriyetten kaldırılmasına ve yeni hükümlerin şevkine matuf olarak Hükümet tarafından yeni bir İskân Kanunu Tasarısı'-

nin hazırlanarak B.M.M. ne sevk edildiği gazete haberlerinden anlaşılmaktadır. Eski Kanunun tatbikatı sonuçları da göz önünde tutularak ihzar edildiği muhakkak olan yeni Kanunun ihtiva etmesi muhtemel esaslar ile; mevkii meriyete vaz olununcaya kadar tatbik sahasında kalacak eski Kanunun İdare Amirlerine tahmil ettiği vazife, salahiyet ve mesuliyetlerle bu vazife ve salahiyetlerin lâıyıkı veçhile tedvir ve kullanılması bu tetkikimizin konusunu teşkil edecektir.

İşkân Mevzuunun Ehemmiyeti :

1950 Yılında Bulgaristan Türklerinden 250 bin kişinin siyasi maksatlarla tehciri bir kere daha göstermiştir ki milyonlar ifade edilen bugünkü Milli Sınırlar dışındaki Türk asıllı unsurların selâmeti ergeç Ana Vatanın kucağına atılmalarıdır. İster normal göç yoluyla, isterse zoraki tehcir veya iltica suretiyle vaki olsun; bu mukadder akıbet, daha uzunca bir zaman için iskân mevzuunun yurdumuzda daima hayatîyetini muhafaza eden ehemmiyetli bir dâva olarak varlığını duyurmasını intaç ve cari İşkân mevzuatını tatbikle mükellef olanların bu mevzuatla yakından meşgul olmalarını icab ettirecektir.

Kaldı ki en az «Dış İşkân» kadar -hatta ondan da mühim bir dâva olarak, yaşatma ve geliştirme kabiliyetleri büyük ölçüde kaybolmuş yurt toprakları üzerindeki vatandaşların daha elverişli sahalara naklini tazammum eden «İç İşkân» konusu, el değmemiş bir problem olarak varlığını muhafaza etmektedir. İhtimal dış iskâmı takip ve itmam edecek bir konu olarak İç İşkân bir yandan Kanun Vazı'nın, öte yandan da Kanun tatbikatçısının iskân problemine olan ilgisini daima uyanık tutan bir âmil olacaktır.

Dış İşkânda Gaye :

Hali hazırda tatbik sahası bulan bir mevzu olarak Dış İşkân'da gaye: millî sınırlar dışındaki Türk asıllı unsurları yurdun siyasî bütünlüğüne, Etnik hususiyetine, Millî kültürüne ve iktisadiyatına hâlel getirmeyecek tarzda yurda celp veya kabul ve iskân ile Ana kitle içinde ruhen ve fikren tamamen temsil (asimile) etmek; ve mezkûr hususlarda bir muvazene ve ahenk unsuru halinde gerek ferdî, gerek millî bünye için yapıcı ve yaratıcı müstahsiller haline getirmektir.

Gayenin Başarı Şartları :

Küçük veya büyük çapta bir iskân Konusu ile karşı karşıya gelindiğinde gayenin tahakkuk ve tahassül edebilmesinin başta gelen şartı hem

muhitlerinde iskâna teşebbüs olunan esas yerli unsurların hem de iskân edilenlerin birbirlerine karşı yabancılık, kırgınlık, husumet duymamalarını temin etmek; bu kabil menfî hislerin doğmasına meydan vermemektir. Menfî duyguların vücut bulmamasının veya mevcut ise müsbet hislere çevrilmelerinin bazı maddî ve ruhî şartları vardır:

A) Göçmenler bakımından :

Eski diyarlarında alışageldikleri iklim şartlarına yakın iklime sahip mıntikalarda; eski meşgalelerinin icrasına imkân verecek tarzda millî ve İslâmî örf ve adetlerini idame ettirebilecekleri zümreler arasına ve mümkün olduğu kadar kalabalık kitleler veya yakın topluluklar halinde iskân edilmeleri; iâşe ve ibatelerinin -bir müddet için- temini; iş güc sahibi kılınmaları; bir mesken sahibi edinilmeleri,

B) İskân sahasındaki mahalli unsurlar bakımından :

Gelenlerle aralarında bağdaşmaz fikrî, İçtimaî, görüş ayrılıkları, dinî akide farkları bulunmaması; göçmenlere temin edilen imkânların mahalli unsurların menfaatlerinin açık ihlali pahasına olmaması gibi... (1)

(1) İskân Kanunu'nun muaddel I. maddesine müsteniden hazırlanan ve 5/2/948 gün ve 3/6992 sayılı Vekiller Heyeti kararı ile kabul edilen (İskân Programı) ve Toprak-İskân İşleri Genel müdürlüğünün 30/3/951 gün ve 316/15566 sayı işarlı (Tamim No. 77) si, bu esasları büyük ölçüde ifade ve ihtiva etmekte iseler de tatbikatın umumi müşahadesi bu esasların ihmal edildiğini ve maalesef yer yer ıztıraplara meydan verildiğini göstermektedir. Ezcümle :

Rumelinin mutedil ikliminde yetişmiş göçmenler Orta Anadolunun step ikliminde veya Doğu Anadolunun dar veya sıcak vadilerinde (Iğdır gibi) barınamamış, Trakya, Marmara ve kısmen Ege bölgesinde melce aramış;

Türk, asıllı fakat başka dil konuşan (Bulgarca konuşan Pomaklar, Sırpça konuşan Boşnaklar gibi) unsurların topluca bir araya iskânları ile temsil güçleştirilmekle beraber mahalli unsurların hoşnutsuzluğu da mucip olunmuş,

Sünnî mezhebe bağlı münferit veya küçük sayıda grupların kâmilten alevî kitleler arasında yerleştirilmesi münasip olmamış;

Göçmenlere verilecek toprakların ve yapıların esas meskûn ahalinin eskidenberi tasarrufu altında bulunan mülklerden tahsisi bazen şiddetli geçimsizlik ve husumetlere müncer olmuştur.

Meri İskân Mevzuatımızın ana Prensibi :

İskân adı verilen engin mevzuun tatbikat safhalarının tekniğini ana İskân Kanunu ile iskân işlerinin tedviri uhdelerine devredilen muhtelif vekâletler ve Umum Müdürlüklerin zaman zaman ısdar ettikleri Tebliğ ve Tamimler tespit eder.

Dış iskânın gayesiyle hem ahenk olarak bu mevzuat bir yandan göçmenlerin, bir yandan da yerli kitlenin arzu ve taleplerini karşılamayı istihdaf etmekte, göçmenlerin müstahsil hale gelmeleri için Devletçe geniş fedakârlıklar deruhte edilmesini, bunu yaparken de mahallî kitlenin mağdur veya rencide edilmemesini temel prensip olarak benimsemiş bulunmaktadır.

Ancak -ifade etmek gerekir ki- tatbikatta zaman zaman mevzuatın ruhunu, temel prensibini kavrayamamaktan mütevellit bazı hatalı takdirleri vaki olmuş, fuzulî ıztıraplara sebebiyet verilmiştir.

Hali Hazır İskân Mevzuatımızın bazı noksanları :

Yeni İskân Kanunu Tasarısı'nın muhtevi olduğu hükümlere ve tatbikatta ifade edecekleri değere intizaren hali hazırda meri mevzuatın ve bu mevzuata istinad eden tatbikatın bazı kusurlarına işaret etmek gerekir:

A — İstikrar'da mahrumiyet :

Faaliyatta bu istikrarsızlık bir yandan sağlam temellere müstenit bir iskân sahası programı olmaması, öte yandan iskân işlerini tedvir edecek organların bağılılık merkezlerinin ve onlara tebaan mülki teşkilât içinde iskân işlerini tedvirle mükellef kılman daire ve memurların sık sık değişikliğe uğramış olmaları şeklinde tecelli etmiştir. (2)

(2) Ezcümle : 18/11/935 gün ve 2849 sayılı Kanunla, Dahiliye Vekâletine terettüp etmekte olan vazifeler Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâletine devrolunmuş ve Umumi Muvazene içinde ayrı bir bütçe ile idare olunmak üzere İskân Umum Müdürlüğü teşkil olunmuş; muhacir ve mültecilere ait olup Dahiliye Vekâletinde bulunan bütün muamele ve muhabere dosyaları -olduğu gibi- Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâletine devredilmiştir. İşbu kanunu kaldıran 1950 yıl ve 5613 sayılı kanunla, İskân ve Toprak işleri genel Müdürlükleri Toprak ve İskân işleri genel müdürlüğü adı ile Umumi Muvazene içinde Ziraat Vekâletine bağlı bir Umum Müdürlük halinde birleştirilmiş ve vazifeleri - dosya ve kayıtlar - bu umum müdürlüğe intikal etmiş; Umum Müdürlüğün Vilâyetlerdeki işlerinin Toprak ve iskân Müdürlükleri, Toprak Komisyonları ve

Bu keyfiyet bilhassa kaza mülki kademesinde iskân muamelâtının, âmme hizmetlerinin icap ettirdiği daimilik vasfından mahrum bir tarzda ve bu sahada meslekî formu bulunmayan elemanlarca tali bir iş ve hatta bir külfet telâkkisi içinde tedvir edilmesine -yer yer- meydan vermiştir. İskân problemi gayenin tahassülüne kadar alâka ve gayret isteyen ve semeresini zamanla veren az çok uzun vadeli bir teşebbüstür. Umumiyetle milli karakterimizin vasfı olan millî haysiyetimizle ilgili mevzulardaki hassasiyetimiz meseleyi taşkın bir heyecan içinde ve kısa zamanda halle bizi mütemayil kılar. Sarfedilen gayretlerin gayeye -ve mevzuata- uygunluk derecesi ise ancak bir zaman fasılasından sonra ve idari formalitelerin mevzuat dahilinde lâıkiyle yürütülüp yürütülmediği hizmetin daimi akışı içinde belli olur. Mevzu bahis heyecan devri geçtikten sonra muamelâtın tamamen denecek derecede yüzüstü bırakılması varit olan bir keyfiyettir.

Bu itibarla; yurdun iskâna müsait bölgelerinin çok esaslı bir şekilde tespitiyle bu bölgeler dahilinde kalan mülki taksimatta mutlak surette birer İskân Memurluğu ihdası ile aslı memurların tavgizine imkân verecek teşkilât hükümlerinin şevki lüzumludur.

B — İlgili muhtelif daireler arasında işbirliği kifayetsizliği :

(İskân Programı) hilâfına, temsili zarurî unsurların kesif topluluklar halinde iskânı, tehcir hadisesinde müşahade edildiği veçhile Türk asıllı olmayan -çingeneler misali- unsurların yurda sokulması, hudut kapı bölgelerindeki iskân teşekküllerinin iskân dâvasında uhdelerine vazife terettüp eden gerek yurt içi, gerekse yurt dışı Devlet teşkilâtlarımızla, arzu edilen nisbette, bir işbirliği kuramadıklarını teşhir etmiştir. Bu örnekten mütenebbih olarak hudut bölgelerinde ki iskân teşekküllerini takviye etmek, dışarda Konsolosluklarla, içerde iskân daireleriyle ahenkli bir işbirliği halinde bulunmalarını temin eylemek temenniye değeri.

C — Mevzuat hükümlerinin dağınkılığı :

2510 Sayılı Kanun halen Ana Kanun vasfını taşımakla beraber ısdar edilmiş birçok kanun, kararname, tamim ve tebliğlerle yerine göre tadel,

Toprak- İskân müdürlüklerinin bulunmadığı yerlerde Ziraat Vekâleti Vilâyetler kuruluşt tarafından yürütüleceği esas vazolunmuştur.

Ancak bu teşkilât hükümleri de uzun ömürlü olmamış 1851 tarih ve 5840 sayılı kanunla Toprak ve İskân İşleri Umum Müdürlüğü Başvekâlete bağlanmış, dolayısıyla Toprak iskân Müdürlükleri kuruluşt bulunmayan yerlerde İskân İşleri Ziraat teşkilllerinden Tapu dairelerine devredilmiştir.

Halen Mezkr Umum Müdürlüğün Devlet Vekâletine bağlı olduğu malumdur.

ıslâh, tavzih ve takviye edilmiş isede bunlardan bir çoğu diğerlerine zıt hüküm ve esaslar vazetmiş olduğundan hayatîyet taşıyan hükümlerin yeni kanun içinde bir bütün halinde derlenmesi arzuya şayandır. (3)

D — İç İskân Mevzuunda eksiklik :

2510 Sayılı İskân Kanunu bir yandan Dış İskânı, öte yandan vaz olunduğu tarihe tekaddüm eden yıllarda yurdun bazı doğu vilâyetlerinde zuhur eden ayaklanmalar neticesinde alınması lüzumlu görülen tedbirler meyanında siyâsî mülâhazalara müstenit İç İskânı temine müteveccih olarak Kanunîyet kazanmışsa da bu siyasi mülâhazaların ehemmiyetlerini kaybetmesi üzerine keyfiyete müteallik hususlar 5098 sayılı kanunla ilga edilmiştir.

Bununla beraber tabîi ve jeolojik âfetlerle iç iskânâ zaruret hissedilmesi mümkün olduğu gibi bilhassa orman içinde yaşamakta olup gerek şahsi maişet kaygıları gerekse orman servetinin muhafazası mülâhazaları sebebiyle nakilleri lüzumlu görülecek vatandaşların başka sahalarda iskânları mevzubahis olabilir.

Nitekim 2510 sayılı Kanun 8. Maddesinde, tabîi ve jeolojik âfetler sebebiyle meskûn vatandaşların kendi talepleri veya görülecek fennî lüzum üzerine başka mahallerde iskânları derpiş olduğu gibi 6831 sayılı Orman Kanunu'nun 13. maddesinin B. bendinde; Devlet Ormanları içinde veya kenarında bulunup ta, bulundukları yerlerde kalkındırtmalarına imkân olamayacağı anlaşılanların daha müstahsil bir hale getirilmeleri gayesiyle ve kendi istek ve muvafakatleri üzerine başka yere kaldırılmalarına icra Vekilleri Heyetince karar verilebileceği, nakil ve yerleştirilmelerin İskân

(3) Meselâ: Meri iskân Kanunu'nun 3. maddesine 3657 sayılı kanunla eklenen fıkraya göre Türkiyede yerleşmek, maksadiyle ve hükümetten iskân yardımı istememek şartıyla dışardan gelmek isteyen Türk soyundan kimseler.....serbest muhacir olarak kabul olunurlardı.

İcra Vekilleri Heyetince müttihaz 16/4/951 gün ve 3/12911 Sayılı kararname ile ise «Bulgaristan'dan 1950 takvim yılı başından itibaren serbest göçmen vizesiyle memleketimize gelen ve gelmekte olan Türklerin... göçmen olarak kabul edilmeleri ve iskân muamelesine tabîi tutulmaları ve Bulgaristan'da normal şartların avdetine kadar gelecek olanlara da mahalli Konsolosluklarımızca serbest göçmen vizesi yerine göçmen vizesi verilmesi» kararlaştırılmıştır.

Her ne kadar kararnamede 2510 Sayılı Kanunun 15. maddesinin muaddel 2 bendine müsteniden ittihaz edildiği kayıtlı ise de mezkûr 3.'maddenin ihmal daha doğrusu imal edildiği bedihidir.

ve Toprak Kanunu hükümlerine göre yapılacağı, bu iç iskân işinin Devlet ve Ziraat Vekâletlerince müştereken hazırlanacak ve İcra Vekilleri Heyetince tasdik edilecek plâna göre cereyan edeceği kaydedilmiştir.

Ancak bilhassa Orman Kanunundaki «kendi istek ve muvafakatleri» şeklindeki tasrihi dâvanın yürümesi için esaslı bir mahzur telâkki etmekteyiz ve iç iskân mevzuunun daha radikal bir görüşle ele alınması lâzımgeldiği mütalaasındayız.

İskân Mevzuatı Karşısında İdare Amirlerinin Vazife ve Salahiyetleri:

İskân Kanunu'nun bariz hususiyetini İdare Amirlerine geniş salahiyetler bahşeden «İdari bir Kanun» olması teşkil eder. Bu salahiyetlerin tahsisi «yıllardan beri memleket içinde sürünegelen mübadele, tefviz harikzede, şark mültecileri ve adî iskân işlerini son bir hamle yaparak sona erdirmek ve artık bu eski işleri tamamen kapayıp yeni iskân işlerine müsbet şekilde hazırlanmak» (4) yeni bir iskân mevzuu ile karşı karşıya gelindikte meseleyi en kısa bir zamanda nihai hal çaresine bağlamak gayesine matuftur, ve şüphesiz ki kendilerine geniş salahiyetler tanınması, kanunun ısdar edildiği tarihte İdare Amirlerinin halk indinde haiz oldukları fiilî prestije müstenittir. Gerçekten uzun asırlar memleket mukadderatına hakim olan mutlakîyet idaresinin zihinlerde hasıl ettiği «İcranın takdiri hareketi» nin tabiiliği mülâhazalarının henüz kuvvetle hâkim olduğu bir zamanda vücut bulan İskân Kanunu ile İdare Amirlerine bir çok vazife ve salahiyetler tanınması tatbikatın ancak bu suretle selâmetle yürütülebileceğine olan inancın bir neticesidir. Bu itibarla adetâ Kanunun tekmil ağırlık noktası idari makamlara ve bu makam sahiplerine tevcih ve istinat ettirilmiştir. (5)

Bu vazife ve salahiyetleri 3 kısımda mütalâa etmek kabildir :

A — Hükümet mümessili olarak İdare Amirlerine terettüp ve tevdi edilen vazife ve salahiyetler.

(4) Dahiliye Vekâleti İskân U.Md.nün 7.8.934 gün ve 15035/6599 sayılı tamiminin girizgâhı...

(5) Hernekadar İskân Kanununun bazı maddelerinde (M.1,3,9,42) Dahiliye Vekâletine, tasrih edeceklerimizden ayrı, bazı vazife ve salahiyetler bahşedilmiş ise de mahiyetleri itibarıyla Vekâlet merkez teşkilâtınca isaf ve istimali mevzubahis olan bu hususların İdare Amirleriyle doğrudan doğruya alâkası yoktur.

Mahaza Kanunu icraya memur Vekiller Heyetinin bir azası olarak Dahiliye Vekâletinin, teşkilâtı mensupları olarak idare Amirlerine lüzumlu gördüğü bazı direktifle? vermesi ve bunların icrasını istemesi tabiidir.

B — Hükümetin fiili icra kudreti olarak İdare Amirlerine terettüp ve tevdi edilen vazife ve salahiyetler.

C — Mevzuun hususiyeti itibariyle ve memur hiyerarşisi içindeki durumları dolayısıyla İdare Amirlerine tevdi edilen vazife ve salahiyetler.

A — Hükümetin mümessili sıfatıyla İdare Amirlerine terettüp ve tevdi edilen vazife ve salahiyetler:

a) Türkiyede yerleşmek isteyen mültecilerin müracaatlarını kabul etmek.

.....mülteciler Türkiyede yerleşmek isterlerse ve bunu bulundukları yerin en büyük idare amirine bildirirlerse haklarında muhacir muamelesi yapılır. (2510 S. Kanun M.3.F.3).

b) Muhacirler için muhacir kâğıdı tanzim etmek :

Muhacirler sınırlardan girdikleri veya nakil vasıtalarından çıktıkları yerin en büyük mülkiye memuruna kendilerini ve ailesi fertlerini yazdırıp bir (muhacir kâğıdı) almağa ve bir vatandaşlığa girmek beyannamesi imzalamağa mecburdurlar. (M.6.A).

Bu hallerde İdare amirine düşen vazife usulü dahilinde muhacir kâğıdını vermek ve vatandaşlığa kabul hakkındaki müracaatlarını ilgili üst mercilere intikal ettirmekten ibarettir.

c) İskân yoluyla verilen gayrimenkullerin Ziraat Bankasına terhinine izin vermek.

Hükümetçe iskân edilenlere borçlu veya borçsuz olarak iskân yoluyla verilen gayrimenkuller 10 yıl süre ile hiç bir suretle satılamaz, bağışlanamaz, haciz olunamaz, terhin edilemezse de İskân işlerini tedvir eden Vekâletin izniyle T.C. Ziraat Bankasına terhini caizdir. (Kanun M: 30).

Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüğünün 10/10/951 gün /48142 sayılı işarlı Tamim No 141 ile 1950 yılında göçmenler için, iskân yoluyla verilen gayri menkullerin yalnız Ziraat Bankasına terhinine Vekâlet adına (mevzubahis olan Devlet Vekâletidir) izin verme yetkisi Vali ve Kaymakamlara verilmiştir.

d) Kanuni mükellefiyetlere riayetsizlikleri sebebiyle, iskân yoluyla verilmiş gayrimenkullerinin istirdadı cihetine gidilmesi halinde tapu iptalinde bulunmak.

2510 Sayılı kanunun 29. maddesinde yazılı süre içinde izinsiz iskân yerini terk veya gaybubet ederek iki yıl sonunda mürettep yerlerine avdetle yerleşmemiş veya aynı yerlere iadeleri mümkün görülmemiş olanlarla iskân olduğu yerden hükümetçe naklen başka yere iskân olunanlara, evvelce iskân edilmiş iken bilâhare serbest iskâna tabi tutulanlara eski yerlerinde verilen gayri menkuller tapuda namlarına tescil edilmiş olsa bile- ilgili vekâletin- işarı üzerine Vali ve Kaymakamlar tarafından tapuları iptal ve verilen gayri menkuller istirdat olunur. (Kanun m: 39 F:3). (6)

B — Hükümetin müşahhas icra kudreti olarak İdare Amirlerine terettüp eden vazife ve salahiyetler:

Bu bahiste tafsil edeceğimiz vazife ve salahiyetlerin müşterek noktası işbu salahiyetleri tevcih ederken Kanun vazının «idari makam» yerine hassaten bu makam sahiplerini «Vali ve Kaymakamları» zikretmiş olmasıdır. Bu suretle Kanun vazısı bir yandan bu geniş salahiyetleri Nahiye müdürlerine teşmil etmekten sakınmış, öte yandan da dâvanın yürütülmesini idare amirlerinin şahsi alâka ve gayretlerinden beklendiğini ihsas etmiştir. Nitekim Vali ve Kaymakamların sahip oldukları işbu salahiyetlerin onlara vekâlet eden veya onlar namına iş gören elemanlar tarafından kullanılıp kullanılmıyacağı tatbikatta zaman zaman tereddüdü mucip olmuştur. Ancak kanundaki imlâ hususiyetini Makam ifade eden bir şümul içinde mütalâa etmek ve vekilin, asilin haiz olduğu hak ve sıfatlarla mücehhez olduğu hakkındaki hukuk prensibine uyarak kanunî vekilin de aynı hak ve salahiyetleri haiz olduğunu kabul etmek gerekir.

Bu müşterek hususiyetten maâda mezkûr vazife ve salahiyetler ayrı ayrı tetkike değer mahiyettedir.

a) Göçmenlerin esas iskânına kadar muvakkaten barındırılacakları binaları temin etmek:

Muhacirleri ve mültecileri ve naklolunanları kendilerine ev yapıcıya veya hükümetçe yaptırılınca kadar yerleşecekleri yerde veya civarda mevcut hükümete veya halka ait münasip binalarda barındırmak ve bu binaları Vali ve Kaymakamın yazılı emriyle zabıtaca hemen boşaltmak caizdir. Ancak bu boşaltmanın ev ve bina sahiplerinin yaşamalarını ve barınmalarını imkânsız kılaacak yolda olmaması ve bir yıldan fazla sürmemesi şarttır. (Kanun m: 24-F:1).

(6) Bu maddenin tatbik tarzı Sağlık ve Sosyal Yardım Vekâleti iskân genel müdürlüğünün 30.7.941 gün ve 307 sayılı İzahnamesi ve buna ek 26.5.942 gün ve 327 sayılı tamimi ile tafsil edilmiştir.

Hernekadar maddenin 2. fıkrasında «bu yolda binası boşaltılanlara hükümetçe münasip kira» verileceği tasrih edilmişse de idari basiret, bu maddenin tatbikinde çok hassas davranmayı icab ettirir. Hakkaniyete mugayir bir tatbikat vatandaş üzerinde menfi bir aksülamel uyandırmaya pek müsaittir.

b) İskân yardımlarında esas olan ihtiyaçlı ve ihtiyaçsızları ayırma işini yaptırmak:

Kanunun 15. maddesinin 6. bendine göre, ilgili vekâletçe ihtiyatlıları ve ihtiyaçsızları ayırmaya yarıyan bir (ihtiyaç derece cetveli) yapılır. Bu hükme müsteniden Ziraat Vekâletine bağlılığı sırasında Toprak ve İskân İşleri Umum Müdürlüğünce hazırlanıp 26/5/951 gün ve .../25794 sayı ııarlı (Tamim No. 95) ile tebliğ olunan İhtiyaç Derece Cetveli'nin 8. maddesine göre:

Göçmen ve mültecilerle içerde nakil ve iskâna tâbi tutulacakların ihtiyaçlı olup olmadıkları aileler itibariyle ve bu cetvelde yazılı esaslar dairesinde, Vilâyet merkezinde Vali veya yetkilendireceği İskân müdür veya memuru veyahut bu işle görevli teşkilât müdür veya memuru ile Vali ve Kaymakamlarca seçilecek diğeri bir müdür veya memurdan teşkil olunacak özel bir komisyonca tetkik ve bir kararla tayin edilir.

c) İskân mevzuatına göre yapılacak yerleştirme, iaşe ve tedavi işleri için acele sağlanması gereken maddeler hakkında satın alma'da bulunmak:

21/3/951 gün ve 3/12711 Sayılı Kararname ile yürürlüğe konulan İskân mevzuatına göre yapılacak yerleştirme, iaşe ve tedavi işleri için acele sağlanması gereken maddeler hakkındaki yönetmelikle 5613 sayılı kanuna müsteniden 2490 sayılı arttırma, eksiltme ve ihale kanunu hükümleri dışında acele satın alınması gereken maddeler tatad edilmiş ve Satın alma komisyonlarının :

İllerde Valinin veya yetkilendireceği Vali yardımcısının ve yardımcı bulunmıyan hallerde valinin tensip edeceği diğeri bir zatın başkanlığında Toprak ve İskân Müdürü veya müdürlük işlerini görmeğe memur müdür ile defterdar veya tevkil edeceği bir memurdan işin mahiyetine göre valilikçe tensip edilecek idare şubesi müdüründen,

İlçelerde kaymakamın başkanlığında mal müdürü ile Toprak ve iskân memurlarından veya memurluk işlerim görmekle vazifeli memurdan ve işin mahiyetine göre kaymakamlıkça- tensip edilecek daire amirlerinden teşekkül edeceği (m:6-b,c). tasrih edilmiş ve önce merkezden gerekli öde-

me emrinin temin edilmiş olması şartı ile (m: 10) satın alma işlerinin şu şekilde tekemmül edeceği tadât edilmiştir :

İl merkezlerinde yapılacak satın alma işlerinden tahmini tutarları:

Elli bin liraya kadar (dahil) olanlar il Satın Alma Komisyonunun kararı ve Valinin onaması ile,

Elli bin liradan yukarı ve yüzbin liraya kadar (dahil) olanlar İl Satın Alma Komisyonunun kararı, Valinin tasvibi ve genel müdürün onaması ile yapılır.

Yüzbin liradan yukarı olanlar (üst) fıkradaki usulün tekemmülünden sonra Bakanın onaması ile,

Tutarı beşbin lirayı geçmiyen satın alma işleri Komisyon kararı olmaksızın Valinin veya Vekâletçe yetkili kılınan Vali yardımcısının ve yardımcı ve yardımcı bulunmayan hallerde valinin tensip edeceği diğer bir zatın onaması ile yapılır. (m:4)

İlçe merkezlerinde yapılacak satın alma işlerinden tahmini tutarları:

Yirmi beşbin liraya kadar (bu meblâğ dahil) olanlar ilçe satın alma komisyonu kararı ve kaymakamın onaması ile,

Yirmibeşbin liradan yukarı 50.000 liraya kadar (bu meblâğ dahil) olanlar ilçe satın alma komisyonu kararı, kaymakamın tasvibi ve valinin onaması ile,

Elli bin liradan yukarı yüzbin liraya kadar (100.00 lira dahil) olanları ilçe satınalma komisyonu kararı, valinin tasvibi ve genel müdürün onaması ile,

Yüz bin liradan yukarı olanlar (üst) fıkradaki usulün tekemmülünden sonra Bakanın onaması ile yapılır.

İkibin lirayı geçmiyen satın alma işleri komisyon kararı olmaksızın Kaymakamın onanması ile yapılır. (m:5).

d) İskân yoluyla arazi dağıtmak ve dağıtılan arazi ve yapıları temlik etmek: (7)

(7) Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürlüklerinin birleştirilmesi hakkındaki 5613 Sayılı Kanunun 6. maddesiyle Toprak Komisyonları bulundukları yerlerde İskân mevzuatına göre dağıtılacak toprakların tespit ve verilme işlerinin bu komisyonlar tarafından yapılacağı hükmü vazolunmakla (m:6 f.İ) İskân Kanunun 23. maddesine sarih surette mütearız bir hüküm sevk edilmiştir. Mamafih yurttaki Toprak Komisyonları adeden mahdut ve çalışma sistemleri daha uzun zaman alıcı olduğundan İskân Ka-

Kanunun 23. maddesi: (Bu kanun hükümlerine göre muhacirlere, mültecilere, göçmenlere, naklolunanlara ve yerlilere dağıtılan yapı ve toprakların temlikine Vali ve Kaymakamlar salahiyetlidirler. Dağıtış defter veya kararlarının altı Vali ve kaymakamlarca tasdik edilmesi temliktir. Tasdikli defterlerdeki veya kararlardaki miktarlar muteberdir.

Bu suretle temlik edilmiş olan gayrimenkuller hakkında vuku bulacak aynı dâvalarda hasım taraf yeni mâlik ile birlikte hazinedir.

Temlik tarihinden itibaren bir sene geçtikten sonra müstehlikler tarafından ancak hazine aleyhine vaziyet tarihindeki rayiç üzerinden bedel dâvası açılabilir.

Aynı veya bedellin verilmesine hükmolunduğu takdirde mahkeme masrafları yalnız hâzineye-yükletilir).

Adli mercilere intikal ettiğine muttali olageldiğimiz -ve bu temlik keyfiyetinden mütevellit- nizalar ile, temadi eden kazai içtihatlar karşısında, kanaatimizce iskân Kanunu'nun tatbikatta en fazla anlayış farklarına ve netice olarak hatalara sebebiyet veren hususu işbu Kanuna göre iskân edilenlere İdare Amirlerince yapılacak aynı temliklerinden bahseden bu madde muhtevası olagelmıştır. Bu itibarla temlik keyfiyetinde dikkat edilmesi gereken noktaların tasrihi faydalı görülmüştür.

Birinci fıkra: Temlike salahiyetli elemanları, temlikin şeklini ve temlikte kaydi miktara itibar edileceğini açıkça göstermektedir.

Temlikte kaydi miktara itibar edilmesi yani temlik edildiği tasdikli defter veya kararlara yazılan miktar ile -niza halinde- ölçüye müstenid miktar arasında fark zuhur ettiği takdirde kayıtlı miktarlara itibar edilmesi asıldır. Tatbikatta bazan varit olan bu ölçü farkı tahsisten müstefit olan kimsenin lehine veya aleyhine olabilir. Hudutların uygunluk göstermesine rağmen fiili miktarın kayıtlı miktardan fazla olması halinde «lehine tahsis yapılan kimsenin tahsis edilen miktardan fazla araziye tesahüp iddia eylemesi kabule şayan değildir»). (8)

Aksi halde, yani tahsis edilen arazinin kayıtlı miktardan daha az çık-

nunun İdare Amirlerine tahmil ettiği salahiyetler tatbikat sahası bulmakta devam edecekleri gibi 5613 sayılı Kanunda mevzubahis «verilme» keyfiyetinin «Temlik» mânasında kabul edilip edilemeyeceği hususu tereddüdü muciptir. Kanaatimizce verilecek arazinin tespiti Toprak Komisyonlarınca yapılırsa dahi Temlik keyfiyetinin Vali ve Kaymakamlara raci olması icap eder.

(8) Temyiz Mahkemesi Hukuk Genel Kurul Kararı 26/1/955 gün ve E.5/9.K:8.

ması halinde ilgilinin talebi üzerine gerekli tashih işleminin ifası ve noksan kalan miktarın, usulü dahilinde ikmâli icabeder.

Tatbikatta, iskân suretiyle vâki tahsisler umumiyetle devletin hüküm ve tasarrufu altındaki hali araziden vaki olduğundan fiilen verilen arazi kayıtlı miktardan fazla zuhur ederse lehdarın yedinde -idareten- ipka edilmekte, şikâyet veya ihbar üzerine -nadiren- istirdat edilmektedir.

İkinci fıkra: Tahsis veya temlik keyfiyeti sırasında başkalarının istihkakındaki gayrimenkullerin de temlik edilmesi halinde «müstehlikler» tarafından haklarının korunması için «aynî dâva» ikame edilebileceğini ve bu dâvada hasım olarak yeni mâlik ile birlikte hâzinenin gösterileceğini tasrih etmektedir. Bu sarahattan, kanun vazının başkasının istihkakındaki gayri menkulün tevzi ve temlik edilmesini zuhul eseri saydığı ve asıl olarak başkalarının mülkiyeti altında bulunmayan, tercihan Devletin sahipliği veya hüküm ve tasarrufu altındaki araziden tahsiste bulunulmasını arzu eylediği tezahür etmektedir.

İlerde tafsil edeceğimiz gibi İdare Amirleri kendi salahiyet sahaları dahilindeki Devlet, Hususi İdare ve Belediye memurlarından münasip gördüklerini iskâna tabi olanları yerleştirmek, bunlara verilecek yerleri tespit ve tevzi etmek v.s.. işlerle vazifelenmeyeceği salahiyetlidirler. Vilâyet mülkî kademelerinde ekseriyetle teessüs etmiş bulunan iskân teşkilâtı, kazalarımızın hemen tamamında henüz kurulmadığı gibi mevcutlar da müstakilen bu azametli mevzuu yürütmeye kadir olmadığından, aynı tahsis ve temlikleri, İdare Amirlerinin bahis mevzuu salahiyetlerini kullanarak tensip edecekleri memurlardan terekkep eden, daha doğrusu üst mercilerce sureti teşkilleri tespit olunan heyetlerin ihzârı muamele ve faaliyetlerine istinat etmektedir. (9)

(9) Meselâ: İskân ve Nüfus İşlerinin süratle ikmâli hakkında, Dahiliye Vekâleti İskân U. Md. nün 7.8.934 gün ve 15035/6599 Sayılı Tamiminin II maddesine göre: «Elde kâfi tahsisat olmadığından toprak tevziatı toprağın tabi olduğu yerin muhtar ve ihtiyar heyeti ve müstehakkı huzurunda Vali ve Kaymakam beyler tarafından memur edilerek bir memur tarafından yapılacaktır.»

2510 Sayılı Kanunun bazı maddelerini değiştiren 3667 Sayılı kanunun -2510 S. Kanununun 13. maddesine taalluk eden- I. maddesinin B. fıkrasının tatbik şeklini göstermek üzere tanzim olunan ve 24.11.939 gün, 2/12374 sayılı Kararname ile meriyet kazanan Talimatnamenin 6. maddesine göre: «Topraklanma işleri her kazada kaymakamın reisliği altında tapu, maliye (varsa İskân ve Ziraat memurlarıyla) vilâyetçe intihap edilecek bir Nahiye müdüründen müteşekkil daimi komisyon marifetiyle yapılır.»

Talimatnamenin mesnedini teşkil eden 12. madde 5098 sayılı kanunla meriyetten

Bu çalışmalar tahsisin yapılması mutasavver mahalde -varsa ve güvenilir mahiyette ise- millî emlak kayıtlarının da yardımıyla vaki olur, ve bir yandan köy muhtarı ve ihtiyar heyeti gibi mes'ul, öte yandan alelade şahıslar gibi gayri mesul mahalli unsurların menfaatlerinin haleldar olması endişesi içinde hakikat derecesi şüphe götüren beyanlarına itibar edilir. Veya aksine, memleketimizde, hali araziden açmaların, ihya edilen ham toprakların iktisap şekli, gayri menkullerin tapuya bağlanması, haricen vaki satışlara itibar edilmemesi gibi gayrimenkul hukuku ile ilgili çok mühim esaslar geniş bir kütle tarafından henüz tamamiyle benimsenmediği cihetle, bahis mevzuu mahalli unsurların hüsnüniyetle vaki beyanları yanlış bir kanaat husulüne müncer olabilir. Bu itibarla hazırlayıcı çalışmalar; mevcut kayıtlar, sadır olan şu veya bu yoldaki beyanlar yanında vazifeli kılınanların bilgi, anlayış, tetkikatı kıymetlendirme kabiliyetlerinin ve samimi gayretlerinin muhassalasına tâbi olur.

Mahalli unsurların hakikatleri setreden beyanları mevzuun hallini ne derece güçleştirirse vazifeli heyetin bilgileri ve beyanları kıymetlendirememesi, bilfiil araziye gezmeden ve ölçmeden «masa başında» tespitte bulunması, gibi kusurlu ihzari çalışmalar iskân hadisesini müteakip esas yerli halkla iskân edilenleri - arzu edilmeyen- toprak nizalarına, hatta kavgalarına sürüklemek suretiyle iskân dâvasının ruh ve maksadına tamamen aykırı neticelere zemin hazırlamak itibarıyla müessif bir takdirsizlik teşkil eder.

Bu itibarla komisyonun teşkilinde olduğu kadar, çalışmalarının da çok yakın bir âlaka ve titizlikle takibi idare Amirleri için mutlak bir zarurettir.

kalkmakla Talimatnamede hükmünü kaybetmiş ve 5098 S.K. nun 5. maddesi gereğince yeni bir talimat- cetvel hazırlanmıştır.

5098 Sayılı Kanuna göre hazırlanan ve 24.7.949 gün ve 3/6175 sayılı kararname ile tasdik edilen Cetvelin 3. maddesine göre:

«Hükümetçe İskân edileceklerle verilecek toprakları dağıtma mahallin en büyük mülkiye amirinin veya tevkil edeceği kimsenin başkanlığı altında tapu, maliye, Ziraat müdür veya memurlarıyla iskân veya iskân işleriyle görevlendirilen müdür veya memurdan teşekkül edecek komisyonlar yetkilidir. Bu komisyonlara mahalinden iki bilirkişi ve imkân olan yerlerde bir fen memuru katılır.»

Nihayet 5613 Sa. K. nun -daha öncede mevzubahis- 6. maddesine göre:

«Toprak Komisyonları bulundukları yerlerde iskân mevzuatına göre dağıtılacak toprakların tespit ve verilme işleri bu komisyonlar tarafından ve Toprak komisyonlarının bulunmadıkları yerlerde Toprak ve İskan Müdürlükleri veya il. ilçe anım kuruluşları tarafından yapılır. Bu takdirde il ve ilçenin ilgili memurlarından bir komisyon kurulur.»

Komisyonlar tarafından yapılan tespitlerin hatalı olduğu gerek temlikten evvel ve gerekse sonra fark edilirse İdare Amiri tarafından ıslah edilebileceği gibi, tasarruftan rücu veya işbu tasarruf iptal edilerek yeni bir tespite de gidilebilir. (10)

İskân yoluyla tahsis edilen gayrimenkulün istihkak sahibi olduğunu iddia eden şahıs İdari makama müracaatla tahsisin ıslah veya iptalini isteyebilir. Müracaatının ka'le alınmaması veya reddi üzerine, adli merci'e müracaatla aynı dâva ikame edebilir. Teessüs etmiş içtihadı göre istihkak iddiasında bulunacak şahsın ihya, senetsiz tasarruf, iktisadi müruru zaman, veya işgal, miras, istimlak, cebri icra ve ilâm gibi unsurlara değil, tapuya istinad etmesi şarttır. (11)

Üçüncü fıkra : Bahsi geçen ve tapuya istinad eden müstehikler tarafından temlik tarihinden bir sene içinde aynı dâvanın açılabilirliğini tasrih etmişse de kazaî içtihatlar kanunî lâfızdan ve idari anlayıştan hafif bir inhirafla bu bir yıllık müddetin başlangıcının mücerret temlik tarihi yerine, gayrimenkule usulüne tevfikeyn hazine veya lehlerine tahsis yapılan tarafından fiilen el konulduğu tarihten itibar olunması gerekeceği mütalâa ve tatbikatındadırlar. (12)

Dördüncü fıkra : İdarî tesbitin cidden bir zuhul eseri olduğunun te-

(10) Evvelce yapılan tahsisin iptalinin kanuna uygun olup olmadığı keyfiyeti mahkemenin murakabesine tâbi tutulamaz. (Temyiz Mahkemesi Hukuk Genel Kurulu karar: 26.1.955 gün ve E. 1/27 K:27).

Temlik edilen emvalin tescilinde ayrıca bir hakim kararma lüzum olmadığı izahtan varestedir. Tapu ve Kadastro Gn. Md. nün 21/9/950 gün ve .../3034 Sayılı yazısına göre iskân işlerinde tapu memurunca kıymet ve vukuat varakası aranmasına lüzum yoktur.» İskân işlerinin tescili, harç ve kaydiye ile ilgili olmadığından tescili gerekli bir hal alan bu nevi işlerde özel idarelerden kıymet ve vukuat kâğıdı alınmadan tescil muamelesinin icrasında bir mahzur görülmemektedir. Ancak tescilden sonra keyfiyetten vergi dairelerini haberdar etmek ve kayıtlar arasında irtibat sağlamak ilerdeki işlerin selâmeti bakımından lüzumlu görülmüştür.»

(11) Temyiz Mahkemesi Tevhidi İçtihat Genel Kurul Kararı: 28.2.1945 gün ve E: 23-K:5.

(12) İdarî görüş: Mülkiyetin teessüs tarihinin temlik tarihinden itibar olunması merkezindedir. (Sihhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti İskân U. Md. nün 16.9.944 gün Ve 387 sayılı tamimi). «

Kazaî görüş: Temyiz 5. Hukuk Dairesi 18.9.1952 gün ve E. 655-K: 2913. Keza, Temyiz Mahkemesi Hukuk Genel Kurul kararı: 14.10.953 gün ve E: 5/105. K: 115. te ifade edilmiştir.

beyyün etmesi ve bu suretle ayın veya bedelin iadesi halinde mahkeme masraflarının yalnız Hâzineye yüklenileceğini işaret etmekle iskân edileni bu külfetten ve idari zuhulün vebalinden müstağni kılmıştır (13).

e) İskân yoluyla dağıtılan ve temlik edilen gayrimakullere vaki müdahaleyi men ve def etmek :

Kanunun 22. maddesine göre: «Muhacirlerin, mültecilerin, göçebelerin ve naklolunanların yerleştirilmelerine ayrılan veya bunlara verilen yapılar ve topraklar kimin işgali altında olursa olsun Vali ve Kaymakamın yazılı emriyle zabıtaca boşaltılır ve kendilerine teslim olunur. Bunlara vuku bulacak tecavüzlerde de Vali ve Kaymakamlar zabıta marifetiyle tahliyeyle salahiyetlidirler.»

Bu madde, bir yandan gayrimenkullere vaki tecavüzlerin defi zımında Meni Müdahale dâvası açılması tarzındaki adli usule; öte yandan gayrimenkullere vaki tecavüzlerin defi hususunda ayrıca ısdar edilen mahsus kanunlarla vazedilen idari usule istisna teşkil eder.

Filhakika İskân Kanununun vazolunduğu tarihte hem Medenî Kanun hem de 2311 sayılı Gayrimenkule Tecavüzün Define dair Kanun filhal meriyet ve tatbik mevkiinde idi.

Kısa zamanda netice istihsaline imkân veren idari usulün esasen mevcudiyetine rağmen bu istisnâî hükmün sevkedilmesinin lüzum veya lüzumsuzluğu münakaşa edilebilir. 2311 sayılı Kanun muhtevasının 5917 sayılı kanunla yeniden tanzimi sırasında mezkûr istisnâî hükme dokunulmamış olması, kanun vazının iskân mevzuunda en seri ve en kati kararlar alınmasını zarurî görmekte olmasının ve bu hususta idare âmirlerinin takdir ve icraatına güven beslemesinin ifadesidir.

Bu hükme göre, iskân olunanlara verilen gayri menkullere vaki olacak tecavüzler İdare Amirlerince bu istisnâî hükme göre defedebileceği sarih ise de madde bazı hususlarda meskûttur. Meselâ: Madde medlûlünde sarahat olmamasına rağmen İdare Amirlerinin gayrimenkulün mütecavizden tahliyesi kararı verebilmesi için tecavüzün vukuuna kanaat getirmesi tabiidir. Bu itibarla - bazı görüşlerin aksine (14) - idare âmirleri-

(13) Arazisi iskân yoluyla tahsis edilen bir gayrimenkul malikine tesbit edilen bedelin ödenilesi iktiza ettiğinde ayrıca temerrüd faizi de ödemek gerekir ve bu faiz mükellefiyetin doğduğu tarihten itibaren hesap edilir. (Temyiz Mah. Tevhidi İçtihat Umumi Heyetinin 9/5/1956 gün ve E: II K: 5 sayılı kararı).

(14) Bakınız: Sadık Artukmaç: Bizde gayrimenkule tecavüzün defi ve zilyetlik Sa. 130.

nin tecavüz keyfiyetine ya bilfiil şahit olması veya tecavüzün vukuunu tesbit ettirmesi lâzımgelir kanaatindeyiz.

Keza maddede, mütecaviz hakkında ayrıca ne gibi bir cezaî müeyyide tatbik edileceği hakkında bir hüküm yoktur. Bazı müelliflerce evvelâ sadece tecavüz ve müdahaleyi defetmekle iktifa etmeli, tecavüzün aynı şahıs tarafından tekrarı halinde ise fail hakkında emir ve nizamlara aykırı hareketten dolayı Türk Ceza Kanununun - muaddel - 528. maddesine göre takibata geçilmesi için keyfiyet mahallî C. M. U. ne aksettirilmelidir (15).

Madde muhtevassından müstefit olabilecek unsurlar - göçmenler, mülteciler v.s. - iskân tarihinden itibaren ne zamana kadar bu istisnâî hükümden faydalanabileceklerdir ? Kanun bu hususta da meskûttur. Tatbikatta, iskân tarihinden uzun zaman sonra da bu madde hükmüne müsteniden müracaatlar vaki olduğu ve isaf edildiği gibi yerleşme keyfiyetinden kısa bir müddet sonra 5917 sayılı kanuna göre müracaat edildiği veya müracaatların o yolda yapılmasının tavsiye olunduğu müşahade olunmaktadır. Bu farklı, anlayış ve tatbikatı gidermek için istisnâî hükmün tatbikini İskân Kanununun 23. maddesinde mezkûr temlik ve bilfiil teslim tarihinden itibaren muayyen bir müddetle sınırlandırmak muvafık olur mütalâasında. Bu müddet ne olabilir?

İskân Kanununun İskân olunanlara tahmil ettiği mecburiyetlerden madut olan en az on yıl süre ile yerleştirildikleri yerde oturmak mükellefiyetleri (M: 29 - F: I) ve iskân yoluyla verilen gayrimenkullerin aynı süre ile hiç bir suretle satılamaması, bağışlanamaması, terhin edilmeyip haciz olunamaması (M. 30 - F. I) şeklindeki takyitler karşısında mevzuubahis 22. madde hükmünden istifade salahiyetinin de temlik tarihinden itibaren on yıl ile kayıtlandırılması münasip olur.

f) Aşiretler elindeki gayrimenkulleri tesbit etmek :

Bu bende kadar tafsil edilen vazife ve salahiyetler siyasî mülâhazalara müstenit iç işkânın bir veçhesine taallük etmektedir.

Filhakika; İskân Kanununun 10. maddesine göre :

«Madde 10 — A : Kanun, aşirete hükmi şahsiyet tanımaz. Bu hususta, her hangi bir hüküm, vesika ve ilâma müstenit de olsa tanınmış haklar kaldırılmıştır. Aşiret reisliği, beyliği, ağalığı ve şeyhliği ve bunla-

(15) Bakınız: Sadık Artukmaç: Bizde gayrimenkule tecavüzün defî ve zilyetlik Sa. 130.

rın her hangi bir vesikaya veya görgü ve göreneğe müstenit her türlü teşkilât ve taazzufları kaldırılmıştır.

B : Bu kanunun neşrinden önce her hangi bir hüküm veya vesika ile veya örf ve âdetle aşiretlerin şahsiyetlerine veya onlara izafetle Reis, Bey, Ağa ve şeyhlerine ait olarak tanınmış, kayıtlı, kayıtsız bütün usullere göre bu gayri menkuller muhacirlere, mültecilere, göçebelere, naklolunanlara, topraksız veya az topraklı yerli çiftçilere dağıtılıp tapuya bağlanır. Bu gayrimenkullerin aidiyeti tapu sicilindeki kayıtlara göre tesbit olunur. Tapu sicillerinde aidiyete dair bir kayıt yoksa veyahut kayıtlar yalnız şahıslar namına olup da halk arasında bunların aşirete ait olduğu şayi bulunuyor ve aşiret fertleri de bu gayrimenkullerden başkasına sahip bulunmuyorlarsa aidiyet, tahkikat üzerine o yerin idare heyeti kararıyla hallolunur; idare heyetlerinin Valilerce tasdik edilen bu kararı kat'ıdır.»

Bedihidir ki salahiyet her nekadar İdare Heyetlerine mevdu ise de bu heyetin Reisi sıfatıyla idare Âmirlerinin karar üzerindeki müessiriyet dereceleri mutlaklıktır. Kaldı ki kararın Valinin tasdiki ile tekemmül etmesi ve. kesinlik kazanması İdare Âmirlerinin salahiyetini takviye eden bir unsurdur.

Ancak, zikredildiği veçhile bu hükmün bu gün için tatbik kabiliyeti kalmamıştır.

C : Memur hiyerarşisi içinde haiz oklukları hususî mevki itibariyle İdare Âmirlerine terettüp eden vazife ve salahiyetler :

Bu vazife ve salahiyetler, salahiyet sahaları dahilindeki memurları iskân hizmetlerinde vazifelendirmek ve vazifede ihmal ve kayıtsızlığı görülenleri tecziye etmek şeklinde hülâsa edilebilir.

Filhakika :

«Vali ve Kaymakamlar, İskân Kanununun şümulüne girenlerin iskân edilmesinden, istihkaklarının eksiksiz olarak vaktinde dağıtılıp teslim olunmasından ve müstahsil hale getirilmelerinden mesuldürler.

Vilâyet ve kazada iskân teşkilâtı varsa, Vali ve kaymakamın emrinde bu işleri görürler. İskân teşkilâtı olmıyan veya olup ta yetmeyen yerlerde Vali ve Kaymakamlar kendi vilâyet ve kazaları devlet, hususî idare ve belediye memurlarından münasip gördükleri muhacirleri, mültecileri göçebelere ve naklolunanları yerleştirmek, bunlara verilecek yerleri ölçmek ve dağıtmak ve inşaata bakmak gibi muhacir ve iskân ve nakil işle-

rine memur etmeğe salahiyetlidirler. Bu memurlar herşeyden önce bu işleri yapmağa mecburdurlar.

İdare Âmirlerinin memurları vazifelendirme salahiyeti adliye memurlarına şâmil değildir. (Kanun 2650).

«Valiler, Kaymakamlar bu kanun hükümlerini, İcra Vekilleri Heyetince veya iskân işlerini tedvir eden Vekâletçe verilecek talimat ve emirleri dikkat ve ehemmiyetle tatbik ve takip etmeğe, Nahiye Müdürleri, Emniyet memurları ve Jandarma bu emir ve talimatlara istinaden Vali ve Kaymakamlarca verilecek emirleri dikkat ve ehemmiyetle ve azamî süratle yapmağa mecburdurlar. Yapmıyan veya yapamıyan veya yaptırmıyan veya bunda dikkatsizlik ve gevşeklik gösterenler vazifeden çıkarılırlar (M. 45). Bu husustaki mecburiyetleri yapmıyan, muhalif hareket eden ve iskân işlerinde gevşeklik gösteren memurlar hakkında Kaymakamlar onbeş günlüğe ve Valiler bir aylığa kadar para cezası kesmeğe salahiyetlidirler.» (M. 46).

Azametli bir mevzu olan İskân probleminin başarıyla yürütülebilmesi için kanun vazının bir yandan İdare âmirlerine ağır mesuliyetler yüklediği, öte yandan vazifelendirildiği iskân işini lâıkiyle yapmıyan memurlar hakkında cezaî tedbirler almak imkânım verdiği «bu hükümlerin tetkikinden İskân hizmetlerinde vazifelilerin iki kategoride mütalâa olundukları ve farklı müeyyidelere maruz tutuldukları anlaşılmaktadır :

1 — Dahiliye Vekâletine bağlı memurlar,

2 — Sair memurlar.

1 — 45. madde gereğince, Vali ve Kaymakamlar İskân Kanunu hükümlerini, İcra Vekilleri Heyetince veya iskân işleriyle ilgili Vekâletçe verilecek talimat ve emirleri dikkat ve ehemmiyetle tatbik etmeğe mecbur olup bu lâzımeği ifa etmedikleri takdirde ;

Nahiye müdürleri, Emniyet memurları ve jandarma, üst mercilerden sudur eden emir ve talimatlara istinaden Vali ve Kaymakamlar tarafından verilecek emirleri dikkat ve ehemmiyetle ve azami süratle yapmağa mecbur olup bu mecburiyetleri yerine getirmedikleri, dikkatsizlik ve gevşeklik gösterdikleri takdirde,

vazifeden çıkarılacaklardır.

Kanunun uzun tatbik yılları içinde, tatbik sahası bulmadığını tahmin ettiğimiz bu hüküm nasıl tatbik edilebilir?

Bu keyfiyeti bir, kere 2510 sayılı kanunun çıkarıldığı zamanki mevzu-

at bütünü içinde, bir kere de yeni hükümlere göre mütalâa etmek mümkündür.

Umumî olarak : 2510 sayılı kanun çıkarıldığı tarihte memur statüsü ile ilgili ana kanun durumunda olan 788 sayılı Memurin Kanununda idare ten azil mülga (M. 59); kılındığı gibi memuriyetten ihraç sebepleri tadadî olarak tesbit (M. 33) ve ihraç keyfiyetinin yetkili inzibat komisyonu kararı ile olacağı tasrih edilmişti (M. 26). Ayrıca 788 sayılı kanunun 60. maddesiyle ihdas edilen Vekâlet Emrine alınma müessesesiyle her derece ve sınıftaki memurun lüzumu sabit olduğu takdirde, tayinindeki usule göre mensup olduğu Vekâlet veya umum müdürlüğün emrine alınabileceği, muayyen müddetle ve muayyen nisbette maaş verileceği, teklif edilen yeni memuriyetleri kabul etmeyenlerle, kendilerine yeni bir vazife tevdi edilmeyenlerin - mer'î - Tekaüt Kanunu hükümlerine göre emekliye sevk edilecekleri vazolunmuştu. İskân kanununda zikredilen vazifeden çıkarmanın usulü ayrıca tesbit olunmadığına göre; işbu çıkarmanın Memurin Kanunundaki umumî hükme göre yetkili inzibat komisyonu marifetiyle olması, inzibat komisyonu kararının mutlaka tatminkâr bir esbabı mucibeye dayanması ve aleyhine sadır olan karar dolayısıyla ilgilinin yine kanunda, tesbit edilmiş itiraz mercilerine müracaat edebilmesi tabii olduğu kadar (788 sayılı kanun M. 52-53) ilgili dairenin kanunun vazifeden çıkarma ifadesini mutlak surette memuriyetten ihraç manasında kabul etmiyerek vekâlet emrine alma müessesesini de harekete getirebileceği düşünülebilirdi. Nitekim Memurin Kanunundan sonra çıkarılan 1929 tarih ve 1426 sayılı Vilâyet idaresi Kanununda ihraçtan bahsedilmemiş fakat Valilerin İcra Vekilleri Heyeti kararı ile her zaman Vekâlet emrine alınabilecekleri gibi emekliye sevk olunabilecekleri hükmü de vazolunmuş (M. 17 Son fıkra), Kaymakam ve Nahiye Müdürleri için ayrıca mesuliyet hükümleri sevk edilmemekle onların umumî hükümlere tâbi olduğu zımnen ifade edilmişti.

Bu günkü mevzuat bütünü içinde mütalâa edilince :

2510 sayılı kanunda tasrih edilen vazifeden çıkarılma hali üç şekilde tecelli edebilir :

a) Memurin Kanununda gösterilen inzibat komisyonları marifetiyle ve kabili itiraz olmak üzere ihraç edilmekle,

b) 25 hizmet yılını doldurmuş olanlar resen emekliye sevk edilmekle, (5434 sayılı kanunun 6122 sayılı kanunla muaddel 39. maddesinin B. fıkrasına göre ve kabili itiraz olmamak üzere)

c) Bağlı bulundukları teşkilât emrine alınmakla, (6435 sayılı kanun mucibince ve kabili itiraz olmamak üzere) (16).

2510 sayılı Kanunun 45. maddesinde sayılmış olup bunlardan, bağlı olduğu hususî hükümler itibariyle jandarma müstesna İskân faaliyetlerinde kifayetsizlik gösterenler hakkında tatbiki kabil bu ağır hükümler mevzua verilen ehemmiyetin bariz ifadesidir (17).

2 — İdare Âmirlerine salahiyetleri dahilindeki münasip memurları iskân işleriyle vazifelendirme yetkisi veren 44. madde mucibince vazifelendirilenlerden tevdi edilen vazifeleri yapmayan, muhalif hareket eden ve iskân işlerinde gevşeklik gösteren memurlar hakkında 15 - 30 günlüğe kadar para cezası kesilmesi salahiyeti de 788 sayılı kanunun inzibatî cezalardan madut olarak 15 günlüğe kadar maaş kesilmesi hakkındaki hükmüne (M. 26 - C) istisna teşkil ettiği gibi, usulü de tafsil edilmediğinden bu tarzda kesilen cezanın sicile geçip geçmeyeceği ve itirazı kabil olup olmadığı hususları müphemdir ve tatbikatta tereddüdü mucip olacak mahiyettedir.

Kaldı ki 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu Valilere, en büyük mülkiye âmiri sıfatıyla, memurlara ancak uyarma, kınama ve 5 günlüğe kadar aylıktan kesme cezaları vererek uygulamak ve daha ağır disiplin cezaları verilmesi için özel kanunu hükümlerine göre teklif ve taleplerde bulunmak yetkisini vermiş (M. 13-C), Kaymakamlara sadece, kınama cezaları vermek hakkını bahşetmiş (M. 31-İ), 68. maddesiyle de bu kanuna aykırı bütün kanun hükümlerini yürürlükten kaldırmıştır. Bu itibarla 46. madde hükmünü üç tarzda anlamak mümkündür :

a) İskân Kanununun hükmü mutlak olarak meridir, İl İdaresi Kanunu ile ilga edilmemiştir. Bu itibarla vazifesinde kusur görülen memura, bağlı olduğu Vali ve Kaymakam tarafından kesin olarak 30 -15 günlük maaş kesilmesi cezası verilebilir, sicile geçer, itirazı da kabil değildir.

b) İskân Kanununun hükmü Memurin Kanunu ile ahenkleştirilerek tatbik edilmelidir. Vali veya Kaymakam tarafından verilen maaş kesilmesi alâkalı inzibat komisyonu tarafından tetkik ve tasdiki halinde meriyet kazanır. Usulü dahilinde itiraz edilebilir.

(16) 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 6. maddesinin 2. fıkrasında mevzu bahis olan, Valilerin tayinlerindeki usule göre ye kadroları ile merkez emrine alınabilmeleri, 6435 sayılı kanunla istihdaf edilen gayenin, - mülayimleştirilmiş - bir ifadesinden ibaret olmakla ayrıca zikredilmemiştir.

(17) 2510 Sayılı kanunun Jandarma lafzı ile kastı jandarma subay ve assubayları olduğu mütalâasındaız.

c) İl İdaresi Kanunu sarahati karşısında iskân kanununda zikredilen bu salahiyet mülgadır. Artık Valiler iskân mevzuunda dahi beş günden fazla maaş kesilmesine karar veremezler. Kaymakamlara ise bu salahiyet tanınmaz.

İskân mevzuunda İdare Âmirlerine tahmil edilen ve halen baki olan ağır mükellefiyet ve mesuliyetler karşısında - şahsen - hususi bir kanun olan İskân Kanunu hükümlerinin umumî hükümlere müreccah olduğu ve (a) bendindeki anlayışın tatbikatta mana ifade edeceği kanaatindeyiz. Mamafih son bentteki anlayışa itibar edilmesi halinde para cezası verilemezse de Türk Ceza Kanununun ihmale müteallik hükümleri dahilinde ilgili memur hakkında takibata tevessül olunabileceği tabiidir.

İskân Kanunu aslı olarak iskân mevzuu ile vazifelendirilecek veya iskân memurluğu ile sıfatlandırılacakların mesuliyet sınırlarını belirten sarih hükümler ihtiva etmemektedir. 5613 sayılı Toprak ve İskân İşleri Umum Müdürlüklerinin birleştirilmesi hakkındaki kanun 5. maddesiyle bu Umum Müdürlük personelinin tayin suretini ve 8. maddesiyle de «Memurların intihap, terfi ve tahvil işleri ile meşgul olmak üzere merkezde Umum Müdürün başkanlığında Hukuk Müşaviri, Başmüsavir, Teknik İşleri Başkanlığı ile şube müdürlerinden bir komisyon kurulacağı, bu komisyonun tayinleri umum Müdürlüğe ait memurlar hakkında lüzum veya meni muhakeme kararı vermekle beraber inzibat komisyonu vazifesiyle de mükellef olup Vilâyet İnzibat Komisyonlarınca verilen kararları ikinci derecede tetkik edeceği ve karara başhıyacağı» hükmü ile kaza idari kademelerinde vazifeli Umum Müdürlük mensubu memurlar hakkında inzibati veya cezaî takibata girilmesinin sonucunu Umum Müdürlükte tesis edilen hususî komisyona intikal ettirmek suretiyle Memurin Muhakematı hakkındaki Kanunun - 4. maddesi - esaslarından kısmî bir inhıraf göstermiştir. İskân mevzuunda ihmali görülen ve mezkûr Umum Müdürlüğe mensup memurlar hakkında bu esas dahilinde muamele ifası gerekmektedir.

Netice :

Yurdumuz bakımından hayatiyetini muhafaza eden iskân mevzuu İdare Âmirlerine geniş mesuliyetler ve salahiyetler bahşetmektedir. Mesuliyetlerin idrak edilerek ve salahiyetlerin iyi kullanılarak gayret gösterilmesi davanın halinde en müessir unsurdur; ve başarıda İdare Âmirlerinin şeref hissesi büyüktür. Ancak İskân Kanununun yeni baştan gözden geçirilerek günün zaruretlerini karşılayan, ilgili daireler arasında işbirliğini takviye eden, çeşitli ve dağınık hükümlerden sıyrılarak ahenkli bir bütün ifade eden yeni bir Kanun halinde vücut bulması temenniye değer.

AMERİKA'DA ÂMME İDARESİ TETKİKLERİ

YAZAN :

Muharrem BALASAYGUN

Tetkik Kurulu Müşaviri

Birleşmiş Milletler bursundan faydalanarak bir sene müddetle Amerika'nın Filâdelfiya şehrinde bulunan Pennsylvania Üniversitesinin Âmme İdaresi Enstitüsüne devam edildi. Bu Enstitü, üniversitenin bir ihtisas bölümü olarak, tatbik ettiği âmme idaresi programlarında idareci eleman yetiştirmeyi kendine birinci gaye edinmiştir. Düsturu da idarenin üstünlüğü inancına müstenittir. Filhakika, idareci, muayyen bir hizmet teşkilâtının aksaksız ve randımanlı bir surette çalışmasını en iyi bir şekilde temin edecek yegâne elemandır. Çeşitli ihtisas şubelerinden yetişmiş mütehasşıs elemanların mahdud bir görüş çerçevesi dahilinde kalmaları hasebiyle bir idareci kadar muvaffak olmalarının umumiyetle mümkün olmadığı Enstitünün çeşitli kurlarında defalarca tekrar edilmektedir. Burada idarenin ne olduğu ve idarecinin ne gibi vazifeler ifasiyle mükellef bulunduğu hususunun açıklanmasına zaruret vardır. Muhtelif eserlerde idare tâbiri biri geniş ve diğeri dar olmak üzere iki mânada kullanılmaktadır. Geniş manasiyle idare hareket ve faaliyet bulunan her yerde ve her toplulukta mevcuttur. Ve bu itibarla bir gayeyi ve kooperatif bir çalışmayı müstelzimidir. Meselâ büyükçe bir taşın bir yerden kaldırılması ve nakli keyfiyetinde bile en geniş mânasiyle idare mefhumunun ilk esasları mündemiçtir (1). O iki kişinin birbirleriyle ne suretle anlaşacakları, her birinin vazifelerinin nelerden ibaret bulunacağı, müşterek işlerinde her birinin diğeri ne gibi hususlarda tamamlayıcı gayretler sarf edeceği idare ilminin belli başlı işgal sahalarını teşkil eder. Bunun gibi, muayyen ticari ve sınai müesseselerin, istihsal teşekküllerinin hepsi de geniş mânada idare mefhumunun içine girer.

Dar manada kullanılan idare tâbiri de münhasıran devlet teşkilâtını içine alır ve geniş mânadaki idare anlayışının bir parçasını teşkil eder. Bu itibarla âmme idaresi, umumî idarenin ancak bir cüz'üdür.

(1) Herbert Simon ve arkadaşları tarafından kaleme alınan Public Administration adlı esere bakınız. Sahife 1 ve müteakip.

Burada ehemmiyetle üzerinde durulmaya değer bir nokta vardır, idare mefhumunun şu suretle anlaşılmış olması, muazzam bir hususî teşebbüsler memleketi olan Amerika'da esas olan umumî idarenin bulunduğu ve âmme idaresinin de, Federal Devletin azametine rağmen birinciye tâbi bir hale getirilmiş olduğu keyfiyetidir. Filvaki, âmme idaresi birinci mânadaki idarenin bir parçası, bir cüz'ü olmak itibariyle, birincinin tâbi olduğu prensiplere uymak mecburiyetindedir. Kâr gayesiyle hareket eden hususî teşebbüs idareleri randımanı arttırmak ve en rasyonel bir şekilde çalışarak maliyeti düşürmek için bir çok ıslah hareketlerine girişmişler ve teşkilâtını bu esasları gözönünde bulundurarak tensik ve yeniden kurma yollarına gitmişlerdir. Bu cümleden olmak üzere, personelin intihabında tatbik edilecek imtihan usulleri ve neveleri, personelin yetiştirilmesi, vazife taksiminde muhtelif kabiliyetlerin nazara alınması, çalışına esnasında personelin kontrol ve murakabesi, hiyerarşik murakabede çeşitli âmirlerin zincirleme olarak birbirlerine karşı olan irtibat ve münasebetleri, faal personelin maddî ve manevî ihtiyaçlarının behemehal giderilmesi, çalışma yerlerinin teşkilât gayelerine uyacak şekilde tertiplenmesi ve tanzimi, teşkilâtın karar ve icra uzuvlarının sarahaten tayini ve bunlara ayrıca tetkik ve plânlama Organlarının eklenmesi gibi hallerde başarılan bütün ilerlemeler Amerika'da aynen devlet idarelerince de örnek olarak alınmakta ve tatbik mevkiine konulmaktadır. Âmme idaresi alanında bu yolun tutulmuş olmasından doğan neticeler çok mühimdir. En başta gelen hizmetleri karşılamak için alınan vergilerin asgari hadde bulundurulması yani ekonomik hareket imkânıdır. Personelin tatmini gibi hizmetlerin kifayette ifası gibi sosyal neticeler de ayrıca kayda değer ehemmiyettedir.

İdare mefhumunu bu suretle belirttikten sonra, şimdi de idarecinin vazifelerini daha kolaylıkla anlamak mümkün olacaktır. Devlet teşkilâtında idareci her şeyden evvel bir kanun tatbikatçısı olmakla beraber onun bu vasfı hususî teşebbüs müesseselerindeki idareciden farklı olduğuna delâlet etmez. Zira, hususî teşebbüs sahasındaki idareci de o müessesenin kanunları demek olan, meclisi idare kararlarını tatbikle mükelleftir. Bu itibarla her ikisi arasında büyük bir yakınlık ve müşabehet vardır. Hatta Amerika'da muayyen bir hususî şirkette meselâ araştırma ve tetkik vazifesi görmekte olan bir şahıs aynı hizmeti federal devlet teşkilâtında da aynı kolaylık ve liyakatle başarmakta ve bu suretle hususî teşebbüsten devlete ve devletten de hususî teşebbüs sahasına geçiş ve intikaller büyük bir suhuletle cereyan etmektedir. Bu durum devlet ve hususî teşebbüs sahalarını birbirine rakip iki varlık haline getirmekte ve en yüksek ücreti ödeyebilen taraf en iyi personele sahip olma imtiyazını kazanmaktadır.

Bu imtiyaz Amerika tarihinde daima hususî teşebbüsün elinde kalmış ve devlet ücretleri hiç bir zaman hususî teşebbüs seviyesine yükselememiştir.

İdarecinin durumunu bu suretle belirttikten sonra vazifelerini şöyle kısaca hülâsa etmek mümkündür :

İdareci, uhdesine muayyen bir hizmet verilmiş olan ve maiyetindeki kimseleri o hizmetin gayelerinin tahsili yolunda çalıştıran bir kimsedir. Bu kimse ise yukarda belirtildiği veçhile herhangi bir mütehassıstan ziyade yani bir doktor, bir avukat veya bir mühendis olmaktan ziyade belki de idarenin hususî icaplarına vakıf, kütlelerle temas usullerine âşinâ ve onları sevk ve idarede bilgi sahibi bulunan bir kimse yani idareci denilen şahıstır ve bu şahıs münhasıran bu sahada yetişmiş olan bir kimsedir. Âmme hizmetleri halk tarafından ödenen paralarla yani vergilerle yürütüldüğüne göre devamlılık, intizam ve istikrardan başka, bu hizmetlerin mümkün olan az masrafla ve hemen hiç israfa meydan vermeden ve halkın ihtiyaçlarına tam manasiyle cevap verir şekilde yürütülmelerini gerektirir.

Hizmetlerde iktisadilik, kifayet ve randıman prensipleri bu gibi düşüncelerin mahsulü olarak önemle üzerinde durulan noktalardır. İdareci bu Cihetleri temin ve tahakkuk ettirmekle görevli bir uzuvdur. Bu gaye ile elinde çeşitli elemanlar bulundurulur, hekimlerden, mühendislerden, avukatlardan tutunuz da öğretmen, fizikçi, kimyacı, iktisatçı, ziraat mütehassısı, sosyal ve ekonomik plânlama teknisyenleri, istatistikçiler vesair bir çok elemanlar bugünkü âmme idaresinin mütehassıs elemanlarından bir kaç misal teşkil ettiğine göre bütün bu çeşitli unsurları ahenkli ve birbirini tamamlayıcı bir şekilde muayyen bir gayeye doğru sevk ve idare etmek idarecinin baş vazifesidir. Bunu muvaffakiyetle yapabilmek için kendisinin mücehhez bulunacağı bazı vasıta ve imkânlar vardır. Vasıtaların başında liyakatli personel, kifayetli mücerrep teşkilât bulunur. Bu itibarla personel intihabında ve teşkilâtı genişletip daraltmakta idarecinin rolü mühimdir, imkânlar meyanında ise murakabe ve kontrol salahiyeti, taltif ve tecziye kabiliyeti gelir. Murakabe ve kontrolden maksat teşkilâtın aksak tarafları, personelin kusurlu cihetleri bulunup bulunmadığını araştırmaktır. Aksak veya kusurlu taraflar bulunmasa bile teşkilâtın yukarda sayılan çeşitli unsurları çok kerre kendi başlarına çeker bir durumda bulunma temayülünü gösterirler. Bu hal, farkına varılmadan zaman bütün teşkilâtı tek bir kimsenin yani idarecinin emri altında ve koordine bir mesai içinde bulundurmak icabeder. Taltif ve tecziye yetkilerine gelince buna Amerikalı müelliflerden pek çoğu Office Tone (Ofis Ton) yani

idarenin sertliğine veya gevşekliğine göre çeşnisi demek belki mümkündür. Fazla sert bir idarenin mukabili olan fazla gevşek bar idareden farksız olarak muvaffakiyetsizliğe götürdüğü söylenmektedir. Bu bakımdan cezada müessiriyet prensibinin tahakkuku cezanın ibret teşkil ettiği nisbette mümkün olduğu da deri sürülmektedir. Personelin lüzumsuz ağır cezalara maruz bırakılmasının morali bozacağı ve netice itibariyle işleri aksatacağı iddia edilmektedir. Mühim olan cihetin, kötülüğe sapanların cezadan kurtulamayacakları kanaatinin personele aşılınması olduğu fikri üzerinde durulmaktadır. Bir tek çürük elmanın bütün bir küfeyi ifsat edeceği hakikatının gözönünde bulundurulması gerektiği belirtilmektedir, işte bütün bu mülâhazaları muvazeneli bir şekilde tatbik mevkiine koyacak olan idarecinin kendisidir. Hülâsa olarak ifade etmek lâzım gelirse idareci, emri altındaki personel ve teşkilâtı ahenkli bir şekilde gayeye doğru götüren kimsedir. Sevk ve idarede ahenk koordinasyon denilen hadiseden başka bir şey değildir. Koordinasyon keyfiyeti ise, muhtelif idare şubelerini tek bir emir ve kumanda altında toplamak şeklinde tarif edilmekte ve kumanda vahdeti olmadıkça koordinasyon halinin de bahis mevzuu olamayacağı bildirilmektedir. Aksi halde, yani kumanda birliğinin yokluğu halinde dağınıklık ve perakendeciliğin kaçınılmaz bir vakıa olacağı açıklanmaktadır. İşte idarecinin en mühim vazifelerinden biri de bu koordinasyonu sağlamasıdır. Personeli gereği gibi seçme, teşkilâtı ihtiyaca göre ayarlama, murakabe ve kontrol, taltif ve tecziye, koordinasyon temini gibi vazifelerden gayrı idarecinin diğer mühim bir vazifesi daha vardır. Bu da plân ve plânlamadır. Bütçenin yıllık veya yerine göre iki yıllık bir plân olduğu malûmdur. Bu plân, istikbalde uzun yıllara uzanmak hassasından mahrum bulunduğu cihetle idarecinin elinde müessir bir vasıta olmaktan uzaktır. Lüzumlu olan daha uzun bir devreyi içine alabilecek teferruatlı bir plân yapılmasıdır. Bu ise doğrudan doğruya idarecinin vazifesi değildir. Daha ziyade onun emri altında çalışan ve Plânlama Dairesi denilen dairenin vazifesidir, istatistik rakamlarını çeşitli realiteleri aksettirecek şekilde ifadelendirmek ve bundan neticeler çıkarakararak müstakbel ihtiyaçları hesaplamak plân dairesinin vazifesidir. Bu cihet plân dairesinin ihtisas şubesine dahildir, idarecinin vazifesi bu daireyi istediği gaye yolunda çalıştırmaktır. Bunu temin edebildiği takdirde idareci 20 senelik ve hatta daha uzun bir âtiyi bulunduğu anda sarahatle görmeye muktedir olabilir. Meselâ; 20, 30 sene sonraki nüfus hareketlerinin ne istikamette belireceği, yani şehirlere akının artacağını veya azalacağını, trafik kesafetinin hangi mertebeye varacağını, gelir ve giderlerin hangi seviyeye ulaşacağını ve bunlardan istidlal suretiyle çeşitli istihsal ve istihlâk sahalarında ne gibi tahavvül- ler olabileceğini ve binaenaleyh şimdiden ne gibi tedbirler alınması lâ-

zım geldiğini, bütçe rakamlarının hangi noktada tutulması lâzım geleceğini katiyete yakın bir sarahatla kestirebilir. İşte bütün bunları mümkün kılmak için, idareci plânlama dairesini en yakın bir mesai arkadaşı mevkiinde bulundurur. Bütün istediği bilgileri ondan temin eder. Bu mülâhazaların şevki dolayısıyla olacak ki Filâdelfiya'da Pennsylvania Üniversitesinin Âmmе İdaresi Enstitüsü Müdürü Sayın Prof. Setephen B. Sweeney Amerika'da tatbikî müşahadelerimizin Newyork Eyaletine bağlı Westchester'in merkezi olan White Plains'deki County Plânlama Dairesinde başlamasını tensip etmiş ve bu yazı muharririni oraya izam kılmıştı. İkinci ziyaret, plânlama işleri ile yakın alâkası bulunan Bütçe Dairesi olduğu düşünülerek Orta Amerika'da Michigan Devletin merkezi olan Lansiny şehrindeki Bütçe Dairesine vâki olmuştur. Üçüncü ve son tetkik mahallî de, kuvvetli demokrasilerin beşiği sayılan mahallî idarelerle alâkalı olması hasebiyle Minnesota Devletin Mahallî İdareler Birliği olmuştur. Bu birlik ileride de görüleceği veçhile nafia hizmetleri için kurulan birliklerden değildir. Yani malî ve ekonomik mesuliyetleri yoktur. Mahiyeti itibariyle Minnesota Devletindeki mahallî idarelerin kanunî bilgiler temini hususundaki ihtiyaçlarını karşılayan yani fikrî sahada üyelerine faydalı olan ve üyelerinin devlet teşkilâtından bekledikleri hizmet ve dilekleri organize bir kuvvet şeklinde takip edebilecek durumda olan bir kuruluştur. Bu yerlerdeki tetkikat neticesini belirten raporların takdimine geçmeden evvel küçük bir hülâsanın Amerika'daki devlet teşkilâtı ile alâkalı olarak verilmesine zaruret görülmüştür.

Bilindiği gibi, Birleşik Amerika'nın bir hususî teşebbüsler memleketi olmak vasfından gayri ikinci bir özelliği de bu ülkenin bir mahallî idareler memleketi oluşudur.. Demokrasi ve demokratik idare Amerikada mahallî topluluklarla doğar ve yukarıya doğru yükselir. Yani köy ve küçük beldelerde başlar, şehirlerde inkişaf eder. Nahiye, kaza ve vilâyetlerde kuvvetlenerek mahallî devlete ulaşır ve en mütekâmil şeklini Federal Devlette alır. Hiyerarşik murakabeden bir şey bu çeşitli idare birimleri arasında hemen hemen bahis mevzuu değildir. Zira ademi merkezîyet en ileri dereceye vardırılmıştır ve her kademe kendi başına bir hükümettir. Dünyaya harp ilân etmek kuvvetine sahip bulunan Federal Devlet bir belediye karşısında âcizdir ve ona emir verecek veya onu lâğvedebilecek kudrette değildir. Her kademenin kendi teşrii ve icraî uzuvları vardır, teşriî uzuvların kararları da mahallî kanunlar olarak adlandırılmaktadır. İşte bu çeşitli mahallî idareler manzumesi içinde gelişen demokrasi, dünyanın en kuvvetli demokrasisi olarak manzumesi içinde gelişen nizam ve âsaiyişi dahi bir devlet hizmeti değil bilâkis mahallî bir fonksiyondur ve mahallî polis kuvvetleriyle temin olunmaktadır.

Devlet polisi davet vukuunda mahallî idareye yardım eder, aksi halde müdahale edemez. Ancak bazı suçlar meselâ otomobil hırsızlığı veya ticaret serbestliğini ihlâl eden suçlar, yol kesme vesaire gibi vakalar federal suç olarak ilân edildiklerinden bunlar nerede vuku bulurlarsa bulsunlar devlet daima müdahale eder veya federal polisin de iştirakiyle failleri süratle yakalayıp adalete teslim eder.

Durumu bu şekilde belirttikten sonra, şimdi de devlet teşkilâtı kademelerinin Amerikadaki isimlerini verelim :

Federal Government — Federal Hükümet,

State = Mahallî devlet, yani Federal Hükümeti meydana getiren 48 devletten her biri,

County = Mahallî devletin bizdeki vilâyete tekabül eden bir taksimi,

Township = Nahiye veya kaza ayarında bir İdarî taksim,

Town = Birkaç köy veya belde idarelerini içine alan geniş bir saha olup bu idarelerin salahiyet hudutları haricinde yani boşlukta kalan yerler üzerindeki âmme hizmetlerini ifa ile mükellef idare teşkilâtıdır.

Municipality = Yerine göre belde veya köy idarelerini ifade eden idare teşkilâtı.

Village = Her ne kadar buna köy denirse de Amerikadaki bu gibi idarelerin başındaki icra uzvuna Mayor yani belediye reisi denilmektedir. Şu halde buna da küçük belde demek daha doğru olacaktır.

Bu izahatımızdan sonra Amerika Birleşik Devletlerindeki tatbikat müşahedelerimize ait raporların tetkikine geçilmekte fayda umulmaktadır.

Newyork Eyaletine bağlı Westchester «County» de vâki tatbikat müşahedelerine ait Rapor

- 1 — Sonuçlar ve tavsiyeler,
- 2 — Giriş,
- 3 — Plân dairesinin vazifeleri ve teşkilâtı,
- 4 — Briarcliff Manor köyünü ziyaret,
- 5 — Hazırlanan ilk muvakkat plâna ait bazı düşünceler,
- 6 — Plân dairesinin durumuna müteallik bazı tenkitler,
- 7 — Memurların yetiştirilmesi kurslarından bazılarına katılma,
- 8 — Teşekkür ve açıklamalar,
- 9 — Bibliyografya.

Sonuçlar ve Tavsiyeler

A — Tetkikat Sonuçları :

Westchester County plân dairesinin teşkilât ve memurları bu daire hizmetlerinin müessir surette tedvir ve ifasına elverişlidir.

Diğer dairelerle olan münasebetler teşriki mesai (Cooperation) esasına müstenittir. Halbuki (Coordination) a dayanması gerekirdi. (Yani plân dairesi, diğer devairin faaliyet ve çalışmalarını coordiner edecek mahiyette olmalıdır.)

Şimalî Westchester’de mevcut anayollara ait ilk plân yakın istikbalde bu county’nin şimal bölgesindeki bilûmum anayolların esas plânı haline gelecek vüs’attedir.

B — Tavsiyeler :

Westchester County’nin hükümet idaresi plânlama komisyonunu ve plân dairesini diğer bütün devair üstünde hakikî bir coordination uzvu haline getirmelidir.

Yukarıki gayenin tahakkuku için county Anayasasının tâdiline müteallik tedbirler alınmalıdır.

Plân dairesince hazırlanmış olan ilk yol plânı county’nin süratle gelişen yol ihtiyacını karşılayabilmek için biran evvel ana plân olarak kabul edilmeli ve tatbikine geçilmelidir.

Westchester County’de vâki tetkikat müşahedelerine ait Rapor

Giriş :

Westchester County’nin merkezi olan (White Plains) şehrine 1 Temmuz 1956 tarihinde muvasalat edildi. Ertesi sabah Plân Dairesinin müdürü olan Mr. Hugh R. Pomeroy ziyaret edildi. Bu rapor yazarını nezaketle makamına kabul eden müdür çok fazla meşgul bulunmasına rağmen kıymetli zamanından bir saatini ayırarak dairesinin vazifelerini, teşkilât ve kuruluşunu, diğer dairelerle olan münasebetlerini izah etmiştir. Müdür konuşmasında County idaresinin umumî hatlarından ve Westchester idaresinin hususiyetlerinden de bahsetmiştir. New England bölgesinde mevcut County’lerin cenup eyaletlerindeki county’lerden hangi hususlarda farklı olduğunu belirtmiş ve ezcümle birinci gurupta mahallî bir

idare tipi olarak önemi haiz bulunan Town (belde) idaresinin ikinci grupta pek önem verilmeyen birer idare olduklarını açıklamıştır.

Bu konuşma Pennsylvania Üniversitesinde elde edilen nazari malûmatın teyit ve tekrarı mahiyetinde olduğu için faydalı olmuş ve plân dairesinin mevkiini belirtmiş olmak bakımından da ayrıca istifadeli bulunmuştur.

Bundan başka, Türkiye'deki vilâyet idareleri ile Amerika'daki County idarelerinin arzettikleri müşabeheti vazıhan belirtmek bakımından da bu konuşma çok verimli olmuştur. Her iki idarenin birbirlerine olan benzerlikleri şöylece belirtilmiştir. Türkiye'deki vilâyetlerin Amerikadaki County'ler gibi iki veçhesi vardır. Birinci veçheleri itibariyle vilâyetler devletin politik birer cüzüdür, yani devletin talî taksimatındandır. County'ler de aynen böyledir. Bunlar da eyaletlerin saha itibariyle politik birer cüzü ve bu itibarla en büyük idare kademesidirler. İkinci veçheleri itibariyle vilâyetler ve county'ler tamamiyle mahallî mahiyette olan birer idare birimidirler. Yani her ikisinin de mahallî idare olmak vasfı vardır. Müteakip tetkikat göstermiştir ki Birleşik Amerika'da mevcut bulunan county'lerin mahallî idare olarak haiz bulundukları mesuliyetler ve muhtar idare salahiyetleri Türkiye vilâyetlerinin bu sahadaki mesuliyet ve salahiyetlerinden çok fazla geniştir. Amerikan demokrasisinin muazzam inkişafının mühim sırlarından biri de işte bu noktada toplanmaktadır. Mahallî idarelerin muhtarlığı konusuna atfolunan ehemmiyet Birleşik Amerika'da demokratik gelişmenin hakikî sebeplerinden birini teşkil etmektedir. Amerika'da federal hükûmetin kuvvet ve azameti mahallî idareler muhtar oldukları nisbette artmaktadır. Bununla beraber, Türkiye'deki vilâyetlerin mahallî idare olarak inkırazı Türk devlet idaresinin zayıflığına asla delâlet edemez. Burada nazara alınacak bir çok âmiller meyanında ırk, din ve dil birliği bahis mevzuu olabilirse de bunların tetkiki bu raporun mevzuu dışına çıkmaya müncer olacaktır.

Plân Dairesinin Vazifeleri ve Teşkilâtı :

County'nin Anayasası aşağıdaki hükümleri ihtiva eder. County Plânlama Komisyonu, müstakbel faaliyetinde kendisine rehberlik edecek olan etraflı ve şümüllü bir plân (Comprehensive Plân) tanzim ettirecek ve County meclisince kabul edilmek üzere bir ana tatbikat plânını da İdarî bir murakabe vasıtası olarak hazırlattıracaktır.

Bu gaye ve hedefleri lâıkiyle başarabilmek için plân dairesi üç şubeye ayrılmış işe de her şube birbirinin yardımcı ve mütemmimi gibi ça-

lısmaktadır. Her üç şubesinin murakabe ve nezareti bir müdür yardımcısına tevdi edilmiştir. Bu suretle her üç şube WESTCKTESTER topluluğunun müşterek saadet ve refahını tahakkuk ettirmek gayesiyle ahenkli bir çalışma içindedir.

Plân dairesinin üç şubesi şunlardır :

Comprehensive Plân şubesi

Mahallî plân işlerine yardım şubesi

Tetkik ve araştırma şubesi.

Bu şubelerden ikincisi County'ye dahil bütün mahallî idarelere teknik bilgi verir ve tavsiyelerde bulunur. Üçüncü zikrolunan şube ise nüfus hareketlerini, ekonomik ve ticarî faaliyetin seyrini inceler ve bunların etraflı ve şümullü plâna tesir derecelerini tesbit eder.

Bu sahalarda yapılan uzun ve dakik araştırmalar neticesi olarak ana tatbikat plânına ait bazı teklifler hazırlanmıştır. Bunlardan birisi: «Şimal Westchester'in ana yollarına ait ilk plân» dır. Bu muvakkat plân mahallî idarelerin ve beldelerin resmî memurlariyle müzakere ve münakaşa mevzuu olmak üzere hazırlanmıştır. Bu sebeple mahallî toplantılar tertip edilmiş ve muvakkat plânın hangi kısımlarının mahallî idarelere ne suretle tesir ettiği araştırılmıştır.

Briarcliff Manor köyünü ziyaret :

Bu raporun yazarı yukarda bahsi geçen ve Briarcliff Manor köyünde tertiplenen toplantıya davet edilmiştir. Birleşik Amerika'da ziyaret edilen ilk köy bu olmuş ve köy memurları ile ilk temas fırsatı bu suretle vuku bulmuştur. Yazar bu ziyaretinde plân dairesi tarafından teklif olunan muvakkat plâna karşı mahallî teşkilâtın ne suretle mukabelede bulunduklarına bilhassa dikkat etmiştir. Mahallî memurlar arazilerinin esasen mevcut yollar dolayısıyla dilimlere bölünmüş vaziyette olduğunu belirtmeleri üzerine, plân dairesi müdürünün, daha ileri giderek yeni yollar açmak üzere köy arazisini daha fazla parçalayacak olan yeni bir teklifte bulunması hakikaten güç bir mesele haline gelmiş bulunmakta idi. Müdürün herhangi bir teklifinin şiddetli bir muhalefetle karşılaşacağı bariz olarak görülmekte idi.

Lâkin, mahallî temsilcilerin hissiyatını yakinen bilen plân dairesinin müdürü sözlerini ona göre ayarlamak ve bu suretle karşılaşacağı muhalefeti önceden azaltmak ve hatta County idaresinin kendilerine karşı her

suretle hizmet ve yardıma âmade olduğunu belirterek onların hükümete olan güvenlerini arttırmak lüzumunu esasen kavramış bulunmakta idi. Sözlerine bu neticeleri istihsal edecek şekilde başladı ve muhataplarının ihtiyaç ve müşküllerinin County hükümetince lâıyık veçhile takdir edildiğini belirtti. Bundan sonra da County'nin istikbalde ne gibi meselelerle karşılaşacağını ve bunların şimdiden nazara alınarak hallinden ibaret bulunan yeni teklifinin hangi sebeplerden dolayı ileri sürüldüğünü pek belıg bir ifade ile açıkladı. County'nin bir mahallî idareler topluluğu olarak bütün Newyork eyaleti dahilinde işgal ettiğı saha ve mevkiin ehemmiyetini, nüfus hareketlerinin ve trafik kesafetinin bu county'yi enine ve boyuna aşılması lâzım gelen ve kaynağını dört istikametten alan hareketlerin bir mihrakı vaziyetine nasıl getirdiğini ve bu dâva halledilmediğı takdirde yakın istikbalde county'nin yaşanılmaz bir kesafetin yükü altında ezileceğini anlattı ve yeni yapılacak yolların neden dolayı bu mntakaya isabet ettiğini, coğrafya şartlarını ve topoğrafya zaruretlerini etraflı bir surette izah ederek anlattı ve bütün bu sebeplerden ötürü teklif ettiğı yol plânının kaçınılmaz tek hal çaresi olduğunu plân ve haritalar göstererek ilâve etti. Dinleyiciler arasında bulunan mühendisler vesair fen adamları, plân dairesi müdürünün bu yakın alâkasına peşinen teşekkür etmekle beraber, mukabil tekliflerde bulunmaktan kendilerini alamadılar. Neticede plân dairesi müdürü mukabil tekliflerin de inceleneceğini vaad ederek toplantıya son verildi. Yazar bu toplantıya katılmış olmaktan büyük bir zevk ve saadet duymuştur. Briarcliff köyü halkının hiç olmazsa kısmen olsun kendilerine sunulan fikirleri tasvip etmeleri ana plânın yakın zamanda katıleşebileceğine işaret sayılmıştır.

İlk muvakkat plân hakkında bazı düşünceler :

Burada belirtilmesi gereken bir nokta mevcuttur. Fertlerin mülkiyet haklarına tesir eden plân ve projelere bu fertler tarafından itiraz edilmesi tabii bulunduğundan bu gibi plân ve projelerin tatbikinde doğrudan doğruya alâkalı fertlerin mütalâasına müracaattan ziyade etraftan yapılacak tahkikata ehemmiyet verilmesi daha uygun olur.

Her türlü münakaşa, müzakere ve istişarelerin tetkikat ve incelemeler safhasında ve mevzu ile ilgili malûmatın toplandığı sırada yapılması lâzımdır. Yani, her türlü soruşturma, tahkik ve bilgi toplama faaliyeti tetkikat safhasına dahil kalmalı ve muvakkat rapor tamamlanmış bir eser olarak bu hususta karar ittihazına yetkili politik makama sunulmalıdır. Bu suretle hariçten vukuu muhtemel her türlü tesirler ve hatta politik tazyikler dahi bertaraf edilmiş olabilir. Görülüyor ki, muvakkat rapor

henüz tetkikat safhasını aşmamış ve nihai karar ittihazı mahallî toplulukların göstereceği reaksiyona ve bunlardan elde edilecek mütmemim malûmatın istihsaline muallak kalmış bulunmakta idi. Bu toplantılardan sağlanacak fayda iki katlı olabilir. Nihai karar mahallî halkın arzularına aykırı olarak tezahür ettiği takdirde, esasen mahallî halk böyle bir neticeye intizar edecek şekilde hazırlanmış bulundurulacaktı. Aksi halde, yani arzularına uygun bir karar çıkması halinde ise; «Hükümet derdimizle alâkalandı ve arzumuzu yerine getirdi.» diyerek mesut olacaktı. Nihai karar nasıl tezahür ederse etsin plân dairesinin tuttuğu yol uygun görülmüştür.

Plân dairesinin durumuna müteallik bazı tenkitler: Plânlama hizmetleri üniversitelerde nazari bakımdan teşrii, icrai ve İdarî plânlama olarak üç guruba tefrik edilmektedir.

Faal hizmet teşkilâtının bir tek idare altında toplanıp coordiner edilmesi emeklerde mükerrerliği ve hizmetlerde çatışmayı önlemek bakımından faydalıdır. Bu suretle hükümet işlerinde randıman şüphesiz ki çok artar. Westchester'de vakıa bu durumu teyit etmemektedir. Her ne kadar County Anayasası şümüllü ve etraflı bir plânın komisyonca hazırlanmasını âmir ise de bölgede müteaddit komisyonların mevcudiyeti ezcümle müstakil bir park komisyonunun varlığı, müessir bir tek plânın tatbikine engel teşkil etmektedir. Park idaresi County Anayasasının tedvininden çok daha evvel kurulmuş eski bir idare olup kendi işlerini kendisi plânlamaktadır.

Keza başlıbaşına müstakil birer idare mahiyetinde çalışan oyun ve eğlence yerleri komisyonu, istirahat ve dinlenme yerleri komisyonu, mektepler bölgesi gibi teşekküller kendilerini doğrudan doğruya teşrii uzva karşı mesul görmeleri dolayısıyla tek bir plânın tatbikine manii olmaktadır.

Teşrii ve İdarî plânlama işlerine gelince: Bunlardan birincisi County Anayasasında mevcut bulunan ve County Meclisince bir ana plân hazırlanmasını mecburî kılan hükümle teminat altına alınmıştır. İkincisi de faal idare teşkilâtının takdirine bırakılmıştır. Burada da yukarıki mülâhazalar aynen varıddır. Zira tek bir plânın hazırlanmasını güçleştiren âmillerin mevcudiyeti teşrii ve İdarî plân işlerinde de hâkimdir. Halihazır durumu ile plân dairesi diğer bütün devairi biraraya getirerek onları coordiner edeceği kanunî hükümlerle mücehhez değildir. Ve bu itibarla yükün büyük kısmı County'nin yegâne icra âmiri bulunan şahsın omuzlarına düşmektedir.

Memurların yetiştirilmesi kurslarından bazılarına katılma :

Westchester'deki tetkikatın ikinci kısmı personeli dairesince tertiplenen kurslardan bazılarına katılmayı teşkil etmiştir. Âmmе idaresi mevzuunda ihtisastan ziyade umumî bilgilerin önemini benimseyen yazar bu kurslardan pek ziyade mütehassis olmuş ve dinlediği bazı hatiplerin konuşmalarından pek çok istifade etmiştir. Bilhassa County Meclis Reisinin ve icra âmirinin kurslarda şahsen vâki konuşmaları büyük alâka toplamıştır.

Böyle olmakla beraber bu raporu bitirmeden evvel belirtilmesi gereken bir husus daha mevcuttur. Bütçe müdürünün vazife ve salahiyetleri anlatılırken dinleyicilerden biri sorduğu bir sualde bütçe dairesinin kablessarf yaptığı tetkikatta faal idare teşkilâtınca yapılan her hangi bir teklifin bütçe dairesince tadil edilebilip edilemeyeceğinin açıklanmasını istemiş ve verilen cevapta «evet» denmiştir. Ve County icraat âmirinin şahsî emrine ve mevcut kanunların hükümlerine müstenit bulunduğu ileri sürülmüştür. Meselenin bir idare tarafından sandal mübayaa edilmek istenirken bütçe dairesi tarafından bu idarenin kayık satın almaya icbar edilmiş olmasından doğduğu bilâhare anlaşılmıştır. Bu mesele bizzat icra âmirine intikal ettirilmiş olsaydı dahi neticenin değişmeyeceği ayrıca bahis mevzuu edilmiştir. Kanunî tetkikat yapan bir dairenin icraya bilfiil müdahalesi tenkide şâyan görülmüştür.

Teşekkür ve açıklamalar :

Westchester hükümet idaresine mensup her memurun bu rapor yazarına gösterdiği üstün nezaket ve kolaylık ve müşahedelerden azami istifadeyi temin hususunda plân dairesince esirgenmeyen yakın alâka her veçhile teşekkür şâyan zevkli bir vazife olmuştur.

Bibliyografya :

- Plân dairesi ve müdürü vesair memurla vâki görüşmeler
- Üniversiteden elde edilen umumî bilgiler
- (Amerikadaki mahallî devletlerin müşterek encümeni) adlı kurulun neşrettiği «Hükümetlerin plân hizmetleri» başlıklı kitabın II. faslı. 1956.

Michigan Eyaletinin Bütçe Dairesi ve tahsisatın bu Dairece kablessarf kontrol ve murakabesi işlerine dair Rapor

Sonuçlar ve Tavsiyeler

A — Sonuçlar,:

1 — Michigan Eyaletinin idare nezaretine bağlı bulunan bütçe dairesi halihazır vazifelerini ifa edebilecek personel ile mükemmelen teçhiz edilmiştir. Bu itibarla tahsisatın kablessarf kontrolü işleri iyi yürütülmektedir.

2 — Tahsisatın sarfına müteallik muameleler İdarî bir murakabe vasıtası olarak geniş mikyasta tatbik edilmekte ve böylece faal idare şubeleri bir seneye mahsus olarak Bütçe Kanunu ile aldıkları tahsisatı yıl sonundan evvel tüketmelerine mahal kalmamak için üç aylık partiler halinde sarfa mezun kılınmaktadır.

3 — Eyaletin merkez teşkilâtında nâzım ve murakıp olarak çalışacak bir plânlama şubesi mevcut olmadığı gibi tahsisatın kablessarf murakabesi muameleleri de uzun vadeli plânlama işleri görölmesine müsait değildir.

B — Tavsiyeler :

1 — istikbale matuf uzun vadeli plânlama işleri geniş ölçüde tetkik ve araştırmalara bağlı bulunduğundan bütçe dairesinin tetkik bürosu bu ihtiyacı karşılayacak surette takviye edilmelidir.

2 — Kablessarf murakabe muameleleri muhtelif idare şubelerinin faaliyetini donduracak ve böylece onların ihtiyacı olan serbestiyi haleldar edecek derecede sıkı olmamalıdır.

3 — Bütçe dairesi hakikî bir plân şubesi haline getirilmeli ve böylece bağlı bulunduğu idare nizamının uzun vadeli plânlama teşebbüslerine girişebilmesini mümkün kılmalıdır. Bu suretle eyalette yokluğu hissolunan merkezî bir nâzım otorite vücut bulmuş olacaktır.

Bütçe dairesinin görevleri ve diğer hükümet daireleri arasındaki mevkii :

Michigan Eyaletinin devlet idaresi, Michigan Üniversitesinin Âmme idaresi Enstitüsü tarafından hazırlanan broşürde ve buna bağlı tabloda belirtildiği veçhile, müteaddit icra organları tarafından yürütülmektedir.

8 muhtelif uzuvdan müteşekkil bulunan bu icra organı halk tarafından itti haz olunan aşağıdaki zevattan mürekkeptir :

- 1 — Vali,
- 2 — Divanı Muhasebat Reisi*
- 3 — Devlet Kâtibi veya Nâzırı,
- 4 — Devlet Hazinesdarı,
- 5 — Devlet Muhasibi,
- 6 — Devlet Yolları Müdürü,
- 7 — Millî Eğitim Âmiri,
- 8 — Vali Muavini.

Bunlardan herbiri kendi teşkilâtının başlı başına müstakil âmiri ve murakıbdır. Valiye bağılı Olan teşkilât ise idare nezareti diye anılmaktadır. İdare Nezareti aşağıdaki dairelerden müteşekkildir :

umumî idare, muhasebe, bütçe, emlak, sicil ve kuyudat, satınalma, devair hizmetleri (müşterek posta işleri vesaire gibi) ve daire müdürü. Bu dairelerin hepsi bir tek âminin murakabe ve nezareti altında olup bu âmire Controller unvanı verilmektedir ve kendisi Vali tarafından vazifeye tâyin olunmaktadır.

İdare Nezaretinin bir parçası olan, bütçe dairesi; Eyalet bütçesini hazırlamak, Eyalet Meclisince kabul olunan tahsisatı yukarda sayılan Nezaret devairine tefrik etmek ve bu devairin kendilerine ayrılan tahsisat bölümleri dahilinde çalışmalarını tahtı temine almak gibi vazifelerle görevlidir. Bu son nokta, bütçe dairesinin büyük bir ehemmiyet kazanmasına vesile teşkil etmektedir. Zira, adedi 119 u bulan çeşitli idare şubelerinin müşterek bir nezaret ve murakabe altına alınmaları ancak bu son zikredilen görev sayesinde mümkün olmakta ve eyalette yokluğu hissolunan plânlama teşkilâtına ait hizmetler bu suretle kısmen olsun görülmekte ve devairin mümkün mertebe ahenkli bir çalışmaya tâbi tutulmaları mümkün bulunmaktadır.

Tahsisatın üçer aylık bölümlere tefriki ameliyesinin kısa bir tarifi :

Bu ameliye şöyle cereyan etmektedir : Bütçe dairesi bazı matbu cetvelleri yeni malî yılın başlangıcından 9 hafta evvel muhtelif idare şubelerine gönderir. Bunlar DA -140 diye anılan taleplamelerdir. Alt kısımlarında Meclisçe muayyen bir daire için kabul edilen tahsisatın tamamı

gösterilmektedir. Talepnameyi alan her daire bir yıllık masraf programını tafsilen hazırladıktan sonra bunu evvelâ üçer aylık ve bilâhare birer aylık kısımlara ayırdıktan sonra bunu bütçe dairesine Mayısın 18 inci gününden evvel iade eder. Bütçe dairesindeki murakıplar hizmet şubelerine göre ayrılmıştır. Maarif, sağlık, ziraat gibi çeşitli dairelerden gelen talepnemelerin herbirini vazifeli murakıp dikkatle inceledikten sonra, o idare şubesinin bütün yıla şâmil muvazeneli bir çalışma ve masraf programı hazırlamış olduğuna kanaat getirecek olursa, talepnameyi tasvip ve tasdik için Eyalet İdare Meclisine sevkeder.

Bazı İdare Şube Reisleriyle mülakat :

Tahsisat tevzii işlerinin faal idare şubelerini tahdit edici mahiyetini ve masraf programlarının tetkikinden mütevellit takyidatı nazara alan bütçe dairesinin müdürü bu rapor yazarından bizzat kendi intihap ettiği devair rüesası ile mülâkatlar yapılmasını ve onların tenkitlerinin de tesbitini talep etmişti.

İlk ziyaret muhasebe servisine vâki olmuştur. Bu dairenin müdürü mücmel bir ifade ile her malî yıl başında hesapların nasıl tesis edildiğini, masraf vizelerinin nasıl yapıldığını, bütçe dairesince yapılan kontrollerin bilhassa malî yıl sonunda ehemmiyet kesbeden tahsisat darlığı meselesinin muhasebe vizeleriyle nasıl alâkalı bulunduğunu ve bu bakımdan iki dairenin hemahenk olarak çalışacaklarını izah etmiştir. Bu ziyaret esnasında otomatik hesap makinalarından ne dereceye kadar istifade edildiği ve bu makinaların muhasebe, istatistik, mizan ve kontrol gibi çeşitli maksatlar için nasıl hazırlandıkları da ayrıca görülmüştür.

İkinci ziyaret mahallî devletçe (eyaletçe) işitilen 14 akliye hastahanesinin idare müdürleri toplantısına katılmak olmuştur. Bu toplantıya katılan muhtelif idarecilerle yapılan temaslarda hemen hepsi kablessarf yapılmakta olan bütçe kontrollerinin kendileri için iyi bir plân hazırlamak bakımından faydalı bir yardım olduğunu ittifakla beyan ile bu usule artık alışmış bulunduklarını ifade eylemişlerdir.

Üçüncü ziyaret Ziraat Dairesine, dördüncü ziyaret de İctimaî Yardım Müdürlüğüne yapılmıştır. Her ne kadar bu iki dairenin âmiri bütçe dairesi ile olan münasebetlerinin iyi olduğunu bildirmişlerse de kendileriyle vâki görüşmelerde bütçe dairesine karşı daha tenkitkâr sözler sarfetmişlerdir. Ziraat teşkilâtı daha ziyade nâzım bir idare ve İctimaî yardım dairesi de munzam bir masraf teşkilâtı olmaları hasebiyle her ikisi de malî yılın başlangıcından çok daha önceleri tahmin edilen rakamlara

bağlı kalmanın doğru olamayacağı ve hadiselerin inkişafını karşılayabilecek bir elâstikiyete malik olmaları lüzumunu belirtmişlerdir. Daha ileriye giderek bütçe dairesi kontrollerinin tatbikatta kırtasiyeciliği arttırdığını da iddia etmişlerdir. Bu görüş âmme idaresi mevzuunda tatbikatla meşgul olmuş bir idare âmiri sıfatıyla işbu rapor yazarının da düşüncesine uygun gelmiştir.

Son ziyaret Divanı Muhasebat Dairesine vâki olmuştur. Burada da reis muavininin ve maiyeti memurlarının düşünceleri bütçe dairesinin lehine tezahür etmiştir.

Netice ve kanaat :

Tahsisatın tefrik ve tevzii muameleleri ve bunlara ait matbu cetveller bütçe kontrolü işlerinin süratle yapılmasını mümkün kılacak evsafı ve muhtelif idare şubelerinin kendilerine sağlam birer mesai programı hazırlamalarını kolaylaştıracak mahiyettedir. Bununla beraber, matbu cetvellerin hacimlerinin küçültülmesi ve böylece evrakın elden ele daha kolay muamele görmesinin temini mümkün görülmüştür. Hacimlerin küçültülmesi ya sütunların azaltılması veya sütunlar arasındaki boşlukların küçültülmesi yolu ile başarılabilir. Sütunlar azaltılmadığı takdirde, Bütçe Müdürlüğünün ihtiyacı bulunan malûmat esaslı bir tasniften geçirilmeli ve yeniden tahlil edilerek ihtiyaca göre yeni cetveller ihdas edilmelidir. Bu cihet salâhiyetli bir heyet tarafından yapılmak icabetmektedir.

Teşekkür ve açıklama : Bu raporun hazırlanmasında Bütçe Dairesi mensuplarının ve temasa geçilen bütün Eyalet memurlarının gösterdikleri yardım ve alâkaya bu sütunlarda teşekkür etmeyi muharrir zevkli bir borç telâkki etmektedir.

Minnesota Eyaleti Belediyeler, Mahallî İdareler Birliği müşahedelerine ait Rapor

Giriş :

Her hangi bir demokratik memleketin hakikî kuvvetini sağlam demokratik esaslar üzerine kurulmuş kuvvetli mahallî idare cüzûatlarından aldığı, ve küçük münferit toplulukların, herhangi bir cemiyet içindeki fertler gibi, gaye ve hedeflerini daha kolaylıkla gerçekleştirecek vasıta ve imkânlarla malik bulunmadıklarından, bu günkü mudil demokratik idare sisteminden mümkün olan azamî istifadeyi sağlayabilmek için behemehal teşkilâtlanmak ve böylece kuvvetli birlikler meydana getirmek ihtiyacında bulundukları kesretle görülen vakıalardandır. Minnesota mahallî idareler birliğinin de bu mülâhazalardan vücut bulduğu muhtemeldir. Birliğin ilk kurulduğu günden itibaren 43 yılı geçmiş ve devamlı inkişafa mazhar olduğu müşahade edilmiştir. Minnesota'nın adedi (800) ü bulan belde ve köy idarelerinden 600 kadarı halen birliğin üyesidir ve her yıl yenileri birliğe katılmaktadır. Az zamanda mevcudun tamamının birliğe katılacağı umulabilir.

Birlikçe ifa olunan hizmetler :

Minnesota belediyeler ve mahallî idareler birliği, aslında bir hizmet teşkilâtıdır ve en büyük yardımını, teşkilâtı tamam olmayan küçük mahallî idareler ve idare hayatına yeni atılmış olup sıhhatli bilgilere muhtaç bulunan belediye reislerine, meclis âzalarına ve bu idarelerin yeni personeline karşı ifa etmektedir. Bu bakımlardan birlik mükemmel bir hizmet başarmaktadır. Her gün yüzlerce mektup birlik merkezine akmakta ve idare icaplarının hemen her safhasına taallük eden hususlarda birlikten malûmat ve rehberlik istenmektedir. Bu dilekleri karşılayabilmek için muhtelif kanunlara ait izahnameler hazırlanmış, iş takvimleri tertiplenmiş ve önemli mahkeme kararlarının listesi ve hülâsaları yapılarak âza idarelerin istifadesine arz olunmuştur. Hatta gazetelerde çıkan ve mahallî idareleri alâkalandıran haber ve makaleler dahi kesilerek tasnif edilmiş ve muntazam dosyalarda muhafaza edilmiştir. Bunlardan başka çeşitli neşriyat, mecmua ve risaleler de muntazaman alınmakta ve aynı suretle muhafaza edilmektedir. Birliğin aylık mecmuası da kayda şayan diğer kıymetli bir hizmettir. Son olarak, Birleşik Amerika'nın diğer devletlerinde mevcut birliklerle fikir teatisinde bulunmak, araştırmalar tertiplemek

ve neticelerini birlik üyelerine aynen intikal ettirmek gibi mühim hizmetler de bu birlikçe muvaffakiyetle ifa edilmektedir.

Unutulmayacak bir ders :

Profesör C. C. Ludwig birliğin umumî kâtibidir ve Minnesota Üniversitesinde Siyasî İlimler Profesörüdür. Bu bakımdan, kendisinin bu rapor yazarını her vesile ve fırsatta bir kenara çekerek ona bir talebe gibi muamele etmesi ve kendisine ders vermesi pek tabii idi. Tatbikatta da aynen böyle olmuş ve ilk fırsat Profesörle talebenin Üniversite kütüphanesinde tanıştıkları (Birlik idaresi bu binadadır) ilk günde zuhur etmiştir. İki saat kadar süren bu ilk derste Profesör Minnesota devlet idaresinin umumî esaslarını muhtasaran ve mahallî idarelerinin prensiplerini de mufassal an açıklamıştır. Vâki beyanatında Profesör Ludwig Eyalet dediğimiz mahallî devletlerin, kendi siyasî hudutları dahilinde bulunan bîlûmum mahallî idarelerin müvellidi olduklarını yani mahallî idarelerin vücuduna devletlerin imkân verdiklerini belirtmiş ve Birleşik Amerikayı meydana getiren 48 devletin bu konuda 3 guruba ayrıldıklarını ifade etmiştir :

1 — Bazı devletlerin Anayasalarında hükümler bulunduğunu ve bu hükümlerin mahallî idarelere ait temel ve müstakar mevzuatı teşkil ettiğini,

2 — Bazı devletlerin umumî kanunlarında hükümler bulunduğunu ve bunların da mahiyet itibariyle daha elâstikî olduklarını,

3 — Bazı devletlerin de, ne Anayasalarında ve ne de umumî kanunlarında mahallî idarelere ait hükümler mevcut olmayıp bunların teşekkülü ve idarelerinin taazzuvu için «Home Rule» muhtar idare prensibini kabul eden bir tek kanun bulunduğunu ve Minnesota'nın bu üçüncü guruba girdiğini ve belediye İdareleri için «Charter Home Rule» sisteminin yani «özel anayasaya müstenit muhtar idare» nevinin ve köyler için de «ihtiyarî plân» şeklinin Minnesota Devletince kabul edilmiş olduğunu söylemiştir. «Özel Anayasaya müstenit muhtar idare» sisteminde Minnesota Devleti Kanunu aşağıdaki şartlar dahilinde üstünlüğü haizdir. Devlet kanunu umumî bir kanun ise, yani devlet dahilindeki bütün belediyelere şâmil bir kanun olarak tedvin olunmuş ve ruh ve maksadı itibariyle sarahati haiz bulunmuş ise Devlet Kanunu üstün telâkki olunur. Aksi halde mahallî idare kararlarına müessir olmaz, diğer bir ifade ile, Devlet Kanunu muayyen bir beldeyi istihdaf edici bir kanun olamaz.

Devletin umumî mahiyetteki kanunları Minnesota Devleti dahilindeki bütün şehirleri 4 guruba ayırmaktadır.

1 inci	sınıf şehirlerin nüfusu	50.000 den yukarıdır
2 »	» » »	20.000 ilâ 50.000 arasındadır.
3 »	» » »	10.000 ilâ 20.000 arasındadır.
4 »	» » »	10.000 den aşağıdır.

«Özel Anayasaya müstenit muhtar idare» sisteminde her şehir kendine mahsus bir «Chart» Anayasa kabulüne salâhiyetlidir. Bu Anayasa, umumî mahiyette ve sarîh olan Devlet Kanununa aykırı olmayan her hükmü ihtiva edebilir. Profesörün verdiği malûmata nazaran Minnesota «halen» 84 Chart'a müstenit muhtar belediye idaresi, 21 hususî veya umumî kanunla muhdes belediye idaresi ve 700 köy mevcuttur.

(Village) küçük belde veya köy idaresi iki plân dahilinde teessüs etmektedir. Bunlardan biri standart plân, diğeri de ihtiyarî plândır. Köyün başı olan kimseye Mayor denilmektedir. Standart plân tipine dahil köylerde Mayor ile kâtip ve üç kişiden müteşekkil mutemet âzalar heyeti köyün seçimle iş başına gelen idare ve icra organını teşkil ederler. Emlâk ve arazi vergisi muhammini (Assessor) ile köy veznedarı da seçimle iş basma getirilen müstakil kimselerdir. Bu tip köy idaresinde icraattan mes'ul tek bir şahıs mevcut değildir.

İhtiyarî plân sisteminde ise köy halkının aşağıdaki mahallî idare şekillerinden birini intihapta muhayyerlik hakkı vardır.

1 — Standart plândan pek az farklı bulunan ihtiyarî plân: Bu tip köy idaresinde muhammin ve veznedar artık seçimle iş başına gelmekten ayrılmıştır. Bu hizmetlerin icabettirdiği kabiliyet ve vasıflar, seçim kabiliyeti veya politika icapları gibi sebepler üstün tutulmuştur. Muhammin ve veznedar köy idare heyetinin memuru haline getirilmiştir.

2 — Mes'ul müdür istihdamını tecviz eden ihtiyarî plân: Bu tip köy idaresinde Manager tâbir olunan bir şahıs köy idaresinin icra uzvu olarak ihtiyar heyetince istihdam olunur.

3 — Müdürler Encümeni teşkilini tecviz eden ihtiyarî plân: Bu nevi köy idaresinde şehirlerde mevcut bulunan müdürler encümeni idaresine müşabih bir köy idaresi sistemi câridir. Encümeni teşkil eden müdürlerden her biri muayyen bir hizmetin ifa ve icrasından mesuldür.

Yukarıki bilgilerden maada Profesör tarafından verilen bazı istatistik malûmat da aşağıda dercolumuştur.

Minnesota Eyaletinin siyâsî taksimatı şöylece tesbit edilmiştir :

87 County (Vüâyet veya kaza)

1700 Township (Nahiye veya kaza)

800 City and village (Şehir ve köy)

3000 School district (Okul bölgesi)

Bir kaç Special district (Hususî bölge idareleri) meselâ Metropole Hava Meydanları İdaresi, Sağlık Bölgesi İdaresi gibi.

(Okul bölgesi veya hususî bölge idaresi gibi tâbirler bize tamamiyle yabancı olan ifadelerdir. Amerika ve Anglosakson tesiri altında bulunan bütün milletlerde âmme idaresinin nüvesi ve menşei mahallî idaredir. Mahallî idare bir şehir veya köy idaresi olabileceği gibi muayyen bir hizmet idaresi de olabilir. Meselâ mekteplerin tesisi, bakım ve idaresi hizmetleri ile görevli bir mektep bölgeleri idaresi veya sağlık bölgeleri idaresi veyahut yollar bölgeleri idaresi gibi çeşitli hizmetler District kelimesi ile ifade olunan ve mahallî mahiyette hizmetler ifa eden ve bu itibarla şehir ve köyler gibi kendilerinin de muayyen siyasî hudutları ve iş sahaları bulunan ve o hudutlar dahilinde yaşayan halkın oylarıyla hizmet sahaları, vüsat ve şümulleri, masraf ve varidatı tesbit olunan muhtar idareler bilhassa Amerika'da pek revaçtadır ve bunlar da devletin talî taksimatından imiş gibi telâkki olunurlar. Yukardaki siyasî taksimat tasnifine bölgelerin de ithal edilmiş olmaları sebebi budur.)

Yukardaki tasnif her ne kadar ehemmiyetsiz gibi görünürse de siyasî taksimat tâbirinin Türkiyedeki gibi, yalnız kaza ve nahiyeleri içine alan bir ifade olmaktan ziyade bölgeleri de ihtiva ettiğini açıklaması bakımından önemlidir. Ve bu noktayı tasrih ettiği için bu rapor yazarına bilhassa faydalı olmuştur.

Bu uzun ders esnasında sayın Profesör Minnesota mahallî devletin veya eyaletinin vergi sistemini de kısaca açıklamaktan kendini alamamıştır. Mevzuu dağıtmamak maksadiyle önemli noktalar şöylece hülâsa edilebilir :

Mahallî idarelerin muhtarlığı prensibine kuvvetle bağlı bulunan sayın Profesör Ludwig, şehir ve köylerin, diğer siyasî taksimat idareleri gibi, vergi tarhı yetkisi ile mücehhez olmaları taraftarıdır ve bu yetkinin muayyen bir hududu olmasını da şart koşmaktadır. Zira muayyen bir idarenin vergi alma kuvvetinin hususî şahısları imhaya kadar gidebileceği korkusu Amerika'da tarihî bir endişe olarak belirmektedir. Vergi haddi ya eyaletin umumî kanunlarıyla veya mahallî idarenin bizzat kuruluşuna sebebiyet veren Chart Anayasa ile tesbit olunmalıdır. Diğer taraftan mahallî idarelerin siyasî ve İdarî hudutları dahilinde bulunan bilumum emlâk e araziye ait kıymet takdiri işlerinin County merkezlerinde toplanın lâzım geldiğine ve bu işlerin küçük mahallî idarelerden alınmasının

muamelâtta yeknesaklık temini, kıymet takdiri işlerinde tecanüs ve ahengin tesisi gibi faydalar sağlayacağına sayın Profesör kuvvetle kanidir. Ve kıymet takdiri işinin mahallî bir hizmet olmayıp bir vilâyet veya onun talî bir cüzütamı olan bir kaza hizmeti olduğu fikrine sahiptir. Bu İdarî cüzütam Amerika'da County idaresidir.

Gezilen ve görülen yerler, tanışılan şahıslar :

Pennsylvania Üniversitesinin Devlet ve Mahallî İdareler Enstitüsü Müdürü Stephen B. Sweeney gerek ziyaretçilerine ve gerek talebelerine eğlence gezilerinden ziyade eğitim ziyaretleri tavsiyesinde bulunur ve öğrencilerinin idareden bir parça ve bir eleman imişler gibi hizmete katılmalarını ve bir iş görmelerini ve sonunu da bir raporla bildirmelerini isterdi. Bu raporlar işte bu arzunun eseridir. Profesör Ludwig'in de aynı düşünce ve kanaata sahip bulunması bir tesadüf eseri olamaz. Ziyaret olunan yerlerden azamî istifade temininin ancak bu suretle mümkün olabileceği düşüncesi bu rapor yazarını, her uğradığı yerde meşgul etmiştir. Minnesota Valisi ile merkez belediyesi ve mücavir şehir belediyesi reislerine yapılan nezaket ve tanışma ziyaretlerinden gayri eyalet merkez daireleriyle şehir teşkilâtı da gezilerek görülmüş ve Eyalet İdare Nâzırı ile Teşrii Araştırma ve Tetkik Komisyonu Müdürü, Vergi Dairesi Tetkik Kurulu Başkanı ile mülâkatlar yapılmış ve çalışma saha ve metodları hakkında bilgiler alınmıştır. Devlet daireleri dışında hususî cemiyetler tarafından idame olunan tetkik ve araştırma işlerine ait bilgiler de bu gaye ile kurulan enstitülerden elde edilmiştir. Minnesota Hükümet Araştırmaları Enstitüsü Müdürünün verdiği izahat hususî müesseselerin ne gibi tetkikler yapmakta olduklarını, vergilerin İçtimai ve İktisadî hayatta görülen akislerini ve halkın reaksiyonlarının ne suretle ve hangi istikamette tecelli ettiğini belirttiği cihetle pek faydalı olmuştur. Şehircilikte uzun vadeli plânlama işlerinin ne suretle tetkik ve karara alındığı St. Paul şehri imar Müdürünün izahatından öğrenilmiştir. Buna nazaran iki safha mevcuttur. Araştırma ve plân safhası, araştırma safhasında yapılan tetkiklerin objektif ilim metodlarına. mutabakatı asildir. Plân bunlar üzerine kurulur.

Bu mülakat ve ziyaretlerden başka bir de amelî tatbikat fırsatı zuhur etmiştir. Bu fırsat Eylülün 11 inci günü yapılan Primary seçimleri dolayısıyla vuku bulmuştur. (Primary denilen seçimlerde her partinin valilik, müddeiumumilik, divanı muhasebat reisliği vesaire gibi hizmetler için göstereceği kimseler halkın reyine arz olunur ve en çok rey alanlar parti namzedi olarak nihai seçimlere girer). Seçim günü St. Paul şehrinin muhtelif semtlerinde kurulan sandıklar gezilmiş ve sandık başındaki va-

zifeli heyetlerin nasıl çalıştıkları, halkın reylerini nasıl kullandıkları, oy pusulalarının ve tasnif işlerinin nasıl yapıldığı görülmüş ve otomatik seçim makinalarından nasıl istifade edildiği incelenmiştir.

Yukarda arzolunan faaliyet ve çalışmalardan başka muhtelif toplantılara da icabet edilmiştir. Bunlardan biri Eyaletin yani Mahallî devletin anayasasının tâdili münasebetiyle yapılmıştır. Anayasanın tâdili için her şeyden evvel halkın tâdile muvafakat göstermesi lâzımdır. Bunu temin için de halkı önceden tenvir edip hazırlamak icabetmektedir. Aksi takdirde halk Anayasanın tâdiline rıza göstermez ve tâdil lehine rey vermez. Toplantıda halkın nasıl irşat edileceği ve muhtelif meslekî teşekkül ve cemiyetlerin nasıl çalışarak propaganda yapacakları etraflı surette görüşülmüş ve müzakere edilmiştir.

İkinci mühim toplantı Mahallî Devlet Valisi ile Belediyeler Birliğinin müştereken tertipleedikleri bir kongredir. Bu kongrede belediyelerin inkişafı ve plânlı gelişmeleri mevzuu başlıca iştiğal konusu olmuş ve Amerika'nın muhtelif yerlerinden celbolunan mütehassıslar plânlama işlerinin önemi üzerinde durarak dinleyicileri tenvir etmişlerdir.

Teşekkür ve açıklama :

Bu raporun yazarı, Profesör Clarence C. Ludwig'e şükran duygularını bu satırlarda açıklamayı kendisine zevkli bir vazife bilmektedir. Sayın Profesörün devamlı alâka ve yardımları ile Minnesota devlet memurlarının nazik müzaharetleri bu raporu mümkün kılmıştır.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE İCRA KUVVETİ VE CUMHURREİSİNİN SELÂHİYETLERİ (1)

YAZAN :

M. Muhtar ÇAĞLAYAN

Ankara C. Müddeiumumi Muavini

1 — Amerika Birleşik Devletleri teşkilâtı esasiye kanununun ikinci maddesi, icra salâhiyetini Cumhurreisine tevdi etmiştir.

Teşkilâtı esasiye kanunu kabul edilmeden önce bazı devletler «icra salâhiyeti» ni, âzasından hiç biri diğerinden fazla kudret ve salâhiyete sahip olmıyan bir kaç kişiden mürekkep heyetlere vermiş bulunuyordu. İlk defa Philadelphia'da toplanan teşkilâtı esasiye kongresinde BENJAMIN FRANKLIN aynı usulün kabulünde ısrar etmişti. Fakat yapılan müzakere neticesinde bütün icra kuvvetinin, Birleşik Devletler Cumhurreisi «President of the United States of Amerika» ünvanını taşıyan bir tek şahsa tevdi olunması kararlaştırılmıştır. Ayrıca Cumhurreisi ile aynı usule tevfikân seçilecek olan Cumhurreisi muavinine de Senato'ya reislik etmek vazifesi verilmiştir.

2 — CUMHURREİSİNİN SEÇİLMESİ :

Teşkilâtı esasiye kongresi, milletin Cumhurreisi intihabında doğrudan doğruya rey vermesini doğru bulmamış ve bunun için iki dereceli bir seçim usulü kabul etmiştir.

Cumhurreisliği makamı için namzetler siyasî partilerin kongrelerinde tesbit olunur.

Her siyasî parti, kendi kongresinin toplantı yeri olarak bir şehir seçer. Seçim senesinin yaz başlangıcında akdedilecek olan bu kongreye her devlet teşekkülü, murahhas heyeti gönderir.

Kongre, önce kendi reis ve idare heyeti ile encümenlerini seçtikten ve partinin takip edeceği plân ve program kabul edildikten sonra, Cumhurreisi ile mauvini namzed seçimine hazırlanmış olur. Kongrede devlet-

(1) İlk kısmı 242 sayılı dergidedir.

lerin ismi sıra ile okundukça her devletin murahhası, Cumhurreisliği için tesbit edilen namzedi ileri sürmek hakkını haiz olup, bunu müteakip murahhaslar istedikleri namzede reylerini verirler. Bu suretle en çok rey alan şahıs, o senenin Kasım ayında yapılacak olan umumî seçimde partisinin Cumhurreisi namzedi olur.

Cumhurreisi dört sene müddetle vazife görür ve aynı müddet için seçilecek olan Cumhurreis muavini ile birlikte aşağıda gösterilen usule göre intihap olunur.

Her devlet kendi teşriî meclisinin emrettiği usulde ve devletin parlâmentoya seçmek hakkını haiz bulunduğu temsilci (mebus) ve Senato âzasının adedi yekûnuna muadil bir adette Cumhurreisi müntehiplerini seçer. Fakat hiç bir Senato âzası veya temsilci, Birleşik Devletlerde fâhriyen veya ücretle bir memuriyet deruhte etmiş bulunan kimseler, müntehip seçilemezler.

Bu müntehipler, siyâsî partiler tarafından ve mensup oldukları partinin Cumhurreisi ve muavini namzedine rey vermek maksadiyle seçilmişlerdir. Amerika Birleşik Devletlerini teşkil eden 48 devletin müntehiplerinden müteşekkil olan bu heyete «müntehipler koleji» adı verilmiştir. Teşkilâtı esasiye kanununun 12 nci ek maddesi müntehiplerin, kendi devletleri dahilinde içtima etmelerini âmir olduğu cihetle, müntehipler koleji fiiliyatta hiç bir zaman toplanmaz.

Müntehipler kendi devletleri dahilinde toplanır ve gizli olarak Cumhurreisi ve Cumhurreis muavini için iki namzede reylerini verirler. Bu namzetlerden birinin kendi devletleri halkından bulunmaması şarttır. Müntehipler, rey pusulalarında Cumhurreisliği için rey verdikleri şahsın, ve ayrı rey pusulalarında da Cumhurreis muavinliği için rey verdikleri kimsenin isimlerini ayrı ayrı tasrih ederler. Bundan başka Cumhurreisliği ve Cumhurreis muavinliği için rey verilen kimselerin isimlerini ve her birinin aldıkları rey adedini açıkça gösterir listeler hazırlayıp, bunları mühürleyerek Birleşik Devletler hükümet merkezine, Senato reisi namına gönderirler. Senato reisi, Senato ve temsilciler meclisi âzasının huzuriyle bütün mazbataları açar ve bundan sonra reyler sayılır. Cumhurreisliği için en fazla rey alan kimse, aldığı rey adedi müntehipler adedinin ekseriyetini teşkil ettiği takdirde Cumhurreisi olur. Eğer hiç bir namzed bu şekilde bir ekseriyet kazanmamış ise, Temsilciler Meclisi derhal listede Cumhurreisliği için en çok rey almış olan namzedlerden birini gizli reyle Cumhurreisi seçer. Bu suretle Cumhurreisi seçilirken reyler devlet sırasıyle toplanır ve her devlet mümessiller heyetinin bir reyî bulunur. Bu hususta nisap, devletlerin üçte ikisine mensup temsilciler adedi olup, ay-

nı zamanda seçim için devletlerin ekseriyeti de şarttır. Şayet seçme hakkı kendilerine kaldığı halde Temsilciler Meclisi bu tarihi takip eden 4 Mart tarihinden evvel Cumhurreisi seçmemiş ise, bu takdirde Cumhurreisinin ölümü veya teşkilâtı esasiye kanunu hükümlerine göre liyakatsizliği halinde olduğu gibi Cumhurreis muavini, Cumhurreisliği vazifesini ifa eder. Cumhurreis muavinliği için en çok rey almış olan kimse, aldığı rey adedi müntehipler adedinin ekseriyetini teşkil ettiği takdirde, Cumhurreis muavini olur. Eğer hiç bir namzed ekseriyet almamış ise, bu takdirde Senato ,listede en çok rey almış iki namzedden birini Cumhurreis muavini seçer. Bunun için nisap, bütün Senato âzasının üçte ikisi olup, seçim için ayrıca tam adedin ekseriyeti de şarttır. (Teşkilâtı esasiye Kanunu. Madde: 2, kısım I, ek madde: 12).

Parlamento, müntehiplerin seçim zamanıyla reylerini verecekleri günü tesbit ve tayin eder. Seçim, Birleşik Devletlerin her tarafında aynı günde yapılır (Te. Es. K. Madde: 2/kısım: I).

Doğum itibariyle vatandaş olmayın hiç kimse Cumhurreisliği için namzedliğini koyamaz. Bundan başka 35 yaşını bitirmemiş olan ve 14 senedenberi Birleşik Devletler dahilinde mukim bulunmayan hiç bir şahıs da namzed olamaz (Teş. Es. K. Madde: 2, kısım: I).

Kasım ayında yapılan seçimi takip eden 20 Ocak tarihinde Cumhurreisi, «Inauguration» denilen merasimle resmen vazifesine başlar. Bu merasim sırasında Kongreye giderek, Birleşik Devletler Başhâkimi huzurunda yemin eder. Yeminin metni aynen şöyledir: «Birleşik Devletler Cumhurreisliği vazifesini sadıkane ifa edeceğime ve Birleşik Devletlerin Teşkilâtı Esasiye Kanununu elimden geldiği kadar muhafaza, himaye ve müdafaa eyleyeceğime resmen yemin ederim.» (Teşkilâtı Esasiye Kanunu Madde 2, Kısım I).

Cumhurreisi WASHINGTON'da Beyaz Saray (WHITE HOUSE) denilen resmi bir binada oturur. Hizmetlerine mukabil muayyen zamanlarda tazminat alır. Bu tazminat, intihap devresi zarfında tezyid veya tenkis olunamaz. Bu müddet esnasında Cumhurreisi, Birleşik Devletlerden veya birliğe dahil devletlerin herhangi birinden başka bir tahsisat alamaz. (Teşkilâtı Esasiye Kanunu. Madde 2, kısım I).

3 — CUMHURREİSİNİN SELÂHİYETLERİ :

Teşkilâtı esasiye kanununun ikinci maddesi, tekmil icra salâhiyetini Cumhurreisine tevdi etmiştir. Cumhurreisi, halk tarafından seçilmiş memleketin bir numaralı vatandaşı ve Devlet Reisi olmak sıfatıyla. milletin refah ve saadetini temine matuf olan bütün icraatında umumi bir plân ve

program tatbiki hususunda millete karşı şahsen mes'uldür. Diğer bütün memurlar icraî vazifelerini ifa etmek hak ve salahiyetini ondan alırlar ve sadece ona karşı mes'uldürler.

Kudret ve salahiyet bakımından Amerika Birleşik Devletleri Cumhurreisi, dünyadaki diğer Devlet reislerine nazaran çok üstün ve ehemmiyetli bir mevkiye bulunmaktadır.

Cumhurreisi her şeyden önce «kanunların tamamen icra edilmesine dikkat etmek mecburiyetinde»dir. Bu vazifesini hakkiyle ifa edebilmesi için kendisine hem teşriî, hem de kazaî ve icraî bir takım salahiyetler tanınmıştır.

a) Teşriî salahiyetleri :

Cumhurreisinin, parlâmentodan geçen herhangi bir kanun lâyihasını «veto» etmek hakkı vardır.

Filhakika teşkilâtı esasiye kanununun birinci maddesinin yedinci kısmına göre; temsilciler meclisi ve senatonun tasdikinden geçmiş bulunan her kanun lâyihasının, kanuniyet kesbetmeden evvel, Birleşik Devletler Cumhurreisine arz edilmesi lâzımdır. Cumhurreisi muvafık gördüğü takdirde kanunu imzalar. Muvafık bulmazsa itirazları ile birlikte lâyihayı, hazırlayan meclise iade eder. Parlâmento, lâyihayı her iki meclisin (temsilciler meclisi ve senato) üçte iki ekseriyetiyle tekrar kabul etmek suretiyle işbu «veto» yu hükümsüz hâle getirmedigi takdirde, lâyiha kanun halini alamaz. (Te; es. ka. madde. I. kısım. 7).

Cumhurreisi, birliğin durumu hakkında zaman zaman parlâmentoya beyanatta bulunmak ve kendi fikrine göre alınması lâzım âcil tedbirleri kongrenin tetkikine arzetmekle mükelleftir. Fevkalâde hallerde her iki meclisi birden, veya meclislerden birini toplantıya davet edebileceği gibi, tatil zamanı hakkında meclisler arasında ihtilâf hasıl olduğu takdirde de meclisleri, muvafık gördüğü müddetle tatil edebilir, (teş. es. madde. 2. kısım. 3).

Senato'nun ve temsilciler meclisinin tasdikine muhtaç her kararname, emirname ve talimatın (tatil kararları müstesna) Birleşik Devletler Cumhurreisine arz edilmesi ve bunların muteber olması için, onun tarafından tasdiki lâzımdır. Cumhurreisi, bu kararname ve talimatı muvafık görmezse bu takdirde bunların, kanun lâyihalarının tâbi oldukları usul ve şekle göre senato ve temsilciler meclisinin üçte ikisi tarafından tasdik olunması icabeder. (Teş. es. ka. Madde. I. kısım. 7).

Cumhurreisi, kongre'ye gönderdiği senelik ve hususi mesajında, değişen hayat şartları karşısında halkın ihtiyacı bulunduğuna inandığı kanunların kabulünü tavsiye edebilir.

b) İcraî salahiyetleri:

Cumhurreisinin icraî salahiyetleri sayılamıyacak kadar çoktur ve geniştir.

Cumhurreisi, Birleşik Devletler ordu ve donanmasının ve fiilen Birleşik Devletler hizmetine çağrıldıkları takdirde de Devletlerin milis kuvvetlerinin başkumandanıdır: (Teş. es. ka. madde. 2. kısım. 1).

Cumhurreisi, Birleşik Devletler kara ve deniz kuvvetlerini dünyanın herhangi bir tarafına nakledebileceği gibi, Birleşik Devletlerin bütün subaylarını da nasp ve tayin eyler. (Teş. es. ka. madde. 2. kısım 3).

Bilhassa tehlike ve harp zamanlarında Cumhurreisine fevkalâde salahiyetler tanıyan bu hüküm, Amerika Birleşik Devletlerinin kuruluşundan ve federal teşkilâtı esasiye kanununun kabulünden bu yana bir çok münakaşalara sebebiyet vermiştir.

Birleşik Devletler Cumhurreisinin harp ve millî buhran zamanlarındaki fevkalâde salahiyetleri meselesi, Amerikan esas teşkilât hukukunun en ehemmiyetli ve nazik meselelerinden birisidir. Doktrinde Cumhurreisinin fevkalâde salahiyetleri «War Powers» nin başlıca iki kaynağı vardır:

- 1 — Teşkilâtı esasiye kanunu (Constitutional War Powers)
- 2 — Kongre tarafından çıkarılan kanunlar (Statutory War Powers).

Teşkilâtı esasiye kanunun ikinci maddesinin birinci kısmında: (icra kuvveti, Amerika Birleşik Devletleri Cumhurreisine tevdi edilmiştir) hükmü mevcut olup, kanun, Cumhurreisine fevkalâde salahiyetler bahşeden başkaca hiç bir hükmü ihtiva etmemektedir. Yine kanunun ikinci maddesinin ikinci kısmında sadece: (Cumhurreisi, Birleşik Devletler ordu ve donanmasının ve fiilen Birleşik Devletler hizmetine çağrıldıkları takdirde, Devletlerin milis kuvvetleri nin başkumandanıdır) denmiş ve fakat işbu «başkumandanlık» sıfatının ne gibi salahiyetleri ihtiva eylediği açıklanmamıştır. Kanunun bu hükümleri muvacehesinde doktrin sahasında müellifleri ihtilâfa düşüren asıl mesele; Reiscumhurun, Birleşik Devletler ordusunun ve donanmasının başkumandanı sıfatıyla haiz olduğu kudret ve salahiyetlerin hudutlarının tesbit ve tayini meselesidir.

Bazı hukukçulara göre Cumhurreisinin, başkumandan sıfatıyla kullanabileceği salahiyetler; harbin umumi sevk ve idaresine matuf olup, ondan daha ileri geçemez. Harbin sevk ve idaresinin de, teşkilâtı esasiye ka-

nununun çizdiği hudutlar dahilinde yapılması iktiza eder. Binaenaleyh başkumandanlık sıfatı, Cumhurreisine herhangi fevkalâde bir kudret ve salahiyet bahsedemez. Bu görüş tarzı, hukukçular arasında taraftar bulmamıştır.

John Quincy Adams gibi bir takım hukukçular ise; Cumhurreisinin kudret ve salahiyetlerine ne teşkilâtı esasiye kanunu ile ve ne de sair kanunlarla hiç bir hudut çizilmediğini, Cumhurreisinin, milletin selâmeti ve nihaî zaferin temini maksadıyla harbin isabetli bir şekilde sevk ve idaresi hususunda lüzumlu gördüğü her türlü tedbiri almak hak ve salahiyetini haiz bulunduğunu ileri sürmektedirler.

Cumhurreisi Theodor Roosevelt; teşkilâtı esasiye kanunu vesair kanunla men etmiş olmadıkça, milletin arzu ve ihtiyaçlarının gerektirdiği her şeyi yapabilmenin, Cumhurreisinin hak ve salahiyeti cümlesinden bulunduğunu ifade etmiştir.

Hatta ikinci dünya harbi esnasında Cumhurreisi bulunan Franklin, Roosevelt dahi bu fikri benimsemiş ve kongreye gönderdiği 7/Eylül/1942 tarihli mesajı ile bunun en tipik misalini vermiş bulunmaktadır.

Filhakika Roosevelt bu mesajında: (Kongreden bu tedbiri 1 Ekime kadar almasını talep ediyorum. Kongre bu tedbiri almadığı takdirde, mes'uliyeti üzerime alarak, bizzat harekete geçeceğim. Teşkilâtı esasiye kanununa ve kongrenin vazetmiş olduğu kanunlara göre Cumhurreisi, harbin kazanılmasını güçleştirebilecek her felâketi önlemek için lâzımgelen tedbirleri almak salahiyetini haizdir. Bu meseleyi kongreye hiç müracaat etmeksizin kendi başıma halletmek hususunda çok düşündüm. Fakat neticede, bu hayatı mesele üzerinde kongreye danışmayı daha muvafık buldum. Bu hususta takip ettiğim hattı hareket, harp zamanında Cumhurreisi olmak sıfatıyla duyduğum mes'uliyet hissine ve demokrasi metodlarına olan derin ve değişmez sadakatime tamamen uygun bulunmaktadır. Harp zamanında Cumhurreisine, milleti korumak hususunda çok ağır mes'uliyetler terettüp eder. Dünyanın her tarafında mevcut olan savaş cephelerimizle bu topyekûn harp, icra kuvvetinin istimalini bundan önceki herhangi bir harpte olduğundan çok daha ehemmiyetli kılmıştır. Bu harbi kazanmak için ne gibi salahiyetlerin istimali lâzım gelebileceğini önceden bilemem. Amerikan milleti, salahiyetlerimi, teşkilâtı esasiye kanununa ve memleketime karşı tam bir mes'uliyet hissi altında kullanacağımdan emin olabilir. Keza Amerikan milleti, dünyanın herhangi bir köşesinde kendi emniyetimiz düşmanlarımızın hezimetini icabettirdiği zaman, onları bu hezimeye uğratmak için elimde mevcut her türlü salahiyeti kullanmakta kat'iyyen tereddüt etmeyeceğimden de emin olabilir. Harp kazanıldıktan son-

ra, dayandığım salahiyyetler otomatik olarak hakiki sahiplerine, yani millete avdet edecektir.) demektedir (1).

Görülüyor ki Roosevelt kongreye; «bu hükümleri derhal ilga etmediğiniz takdirde, bütün mes'uliyeti üzerime alarak ben onlara ilga edilmiş nazariyle bakacağım» demektedir.

Doktrinde bu gün hâkim olan fıkre göre; teşkilâtı esasiye kanununun, ordunun ve donanmanın başkumandanı sıfatıyla Cumhurresine salahiyyet veren hükmünü dar değil, geniş mânada tefsir etmek lâzımdır. Cumhur-, reisinin harp zamanlarında ve fevkalâde hallerde, normal zamanlardaki salahiyyetlerine nazaran çok daha geniş «harp salahiyyetleri» bulunduğunu kabul etmek gerekir. Ancak bu salahiyyetlerin hudut ve şümulünü tayin meselesi müellifler arasında münakaşalıdır.

Tatbikatta ise bu salahiyyetler muhtelif tarihlerde ayrı şekil ve suretlerle istimal edilmişlerdir.

Harf salahiyyetlerini ilk defa çok geniş bir şekilde kullanan, Cumhurresi ABRAHAM LINCOLN olmuştur.

Filhakika 1881 den 1865 tarihine kadar devam eden iftirak muharebelerinde şimalin 22.000 000 nüfusu 23 Devleti ile cenubun, nüfusu 9.000 000 na baliğ olan on bir devleti karşılaşmış bulunuyordu. Bu vaziyet karşısında millî birliği kurtarmak için her türlü tedbiri almağa azmetmiş bulunan Cumhurresi Lincoln, teşkilâtı esasiye kanununun, «ordunun ve donanmanın başkumandanı sıfatıyla» kendisine tanıdığı salahiyyetleri tam ve geniş mânasiyle kullanmaktan çekinmemiştir. Filhakika bu iftirak muharebelerinde cenup devletlerinin hareketi başlar başlamaz Lincoln, Kongrenin müsaadesini almaksızın başkumandanlık sıfatının verdiği salahiyyete dayanarak derhal 40.000 kişiyi silâh altına çağırarak beraber, ayrıca 40.000 kişiden mürekkep bir gönüllü ordusu da teşkil etmişti. Bu münasebetle neşrettiği beyannamede; (Halihazırdaki zaruretlar) den bahsetmiş ve bu tedbir kararım (Birleşik Devletler Cumhurresi ve ordu ile donanmanın başkumandanı sıfatıyla) aldığını bildirmişti. İki ay sonra kongreye gönderdiği mesajında; (bu tedbirler, tam manasiyle kanunî olsun veya olmasın, halkın arzusuna ve millî zaruretlere cevap verdikleri mülâhazasiyle ittihaz edilmiş olup, bu gün olduğu gibi o tarihte de kongrenin bunları tasdik e hazırdan olduğundan emin bulunuyordum. Kanaatimce, teşkilâtı esasiye kanununun kongreye tanımış olduğu salahiyyetler dışında hiç bir

(1) Amerika Birleşik Devletlerinde başkanın fevkalade salahiyyetleri. Münici kapani. Ankara. Huk. Fa. Dergisi. Sene. 1952' cilt. IX- sayı. 1-2. sahife. 141.

şey yapılmış değildir) diyerek kongreye müracaat etmiş ve resen aldığı bu kararın tasdikini istemişti. Kongre de bir kanunla Reiscumhurun bütün kararlarını «aynen Birleşik Devletler Kongresinin peşinen ve sarahaten vermiş olduğu salâhiyet ve direktifler dairesinde alınmış ve yapılmış gibi» kabul ederek tasdik etmişti.

Amerikan dahilî harbi devam ettiği sırada Cumhurreisi Lincoln'ın «başkumandanlık» sıfatının verdiği salâhiyete dayanarak ittihaç ettiği kararların en ehemmiyetlilerinden biri de, ferdî hak ve hürriyetlerin en esaslı teminatını teşkil eden ve vatandaşın haksız yere tevkifini ve şahıs hürriyetinin tahdidini önlemek maksadiyle; kendisinin tevkifini müteakip en kısa bir zamanda hâkim huzuruna çıkarılmasını mümkün kılan imtiyazlardan ibaret bulunan «Habeas Corpus» imtiyazını tatil etmesi olmuştur.

Filhakika teşkilâtı esasiye kanununun birinci maddesinin dokuzuncu kısmında; (isyan veya düşman istilâsı zamanlarında âmmе emniyeti mülâhazaları icabı müstesna olmak üzere, Habeas Corpus imtiyazının tatil edilemeyeceği) gösterilmiş bulunmaktadır. Kanunun bu açık hükmünden; isyan veya düşman istilâsı zamanlarında âmmenin emniyeti bakımından lüzumlu görüldüğü takdirde Habeas Corpus imtiyazının muvakkaten kaldırılabilceği mânasını anlamak icabeder. Fakat, teşkilâtı esasiye kanunu, bu tedbiri almağa hangi makamın salâhiyetli olduğunu tasrih etmiş değildir.

Cumhurreisi Lincoln, teşkilâtı esasiye kanununun kendisine tanıdığı «başkumandanlık» sıfatının kudret ve salâhiyetine dayanarak dahilî harp sırasında kanunun bu hükmünü kendi lehinde tefsir etmiş ve bazı devletlerin hudutları dahilinde Habeas Corpus imtiyazını kaldırmakla beraber, kongreye müracaat lüzumunu dahi hissetmeksizin bu kararını iki sene müddetle tatbik etmişti. Bu iki sene zarfında da askerî makamlar, Cumhurreisinin bu kararına istinaden dahilî harpte cenup devletlerine yardımda bulunan bir çok kimseleri tevkif ederek, muhakeme dahi etmeksizin uzun müddet mevkuf tutmuşlardı. Ancak kongre, Cumhurreisine 1863 senesinin mart a3nındadır ki Habeas Corpus imtiyazını kaldırmak salâhiyetini vermiş, aynı zamanda Cumhurreisinin bütün icraatının meşru olduğunu kabul ile bütün her türlü mes'uliyetten ibra etmişti.

Lincoln'un başkumandanlık sıfatının verdiği salâhiyete dayanarak kongreye danışmaksızın ittihaç ettiği fevkalâde tedbirlerden biri de, 1/Ocak/1863 tarihli kararı ile ve birliğe dahil devletlerin sempatisini kazanmak için cenup devletleri hudutları dahilinde yaşayan bütün esirleri azat etmesi olmuştur.

Harp salâhiyetleri, Lincoln gibi geniş ölçüde olmamakla beraber, birinci dünya harbi esnasında o zamanın Cumhurreisi WOODROW WILSON tarafından da istimal edilmiştir.

Filhakika henüz Amerika Birleşik Devletleri harbe girmeden önce 1917 senesinin şubat ayında Cumhurreisi Wilson kongreye müracaatla, Almanya'nın giriştiği denizaltı harbine karşı bir müdafaa tedbiri olmak üzere ticaret gemilerini silahlandırmaya müsaade edilmesini istemişti. Wilson mesajında aynen; (Her an kullanmak zorunda kalabileceğim salâhiyetin tam ve seri olarak tekidini sizden almaklığımın doğru olacağı kanaatindeyim. Bu salâhiyete, hususi bir kanunî müsaade olmaksızın sahip bulunduğuma, zira bunun, teşkilâtı esasiye kanununun bana tevdi etmiş olduğu vazife ve salâhiyetlerden açıkça istidlâl edilebileceğine şüphe yoktur. Fakat ben, zımnî bir müsaadeye istinaden hareket etmeyi tercih ediyorum. Kongrenin bütün kuvvet ve otoritesi ile beni destekleyeceğini görmek arzusundayım) demekte idi. Görülüyor ki Wilson, kendisi teşkilâtı esasiye kanunu hükümlerince esasen böyle bir salâhiyete sahip bulunduğu cihetle, kongreden böyle bir müsaade talebine hakikatte lüzum olmadığını, fakat kongre ile tam bir anlaşma halinde hareket etmeyi tercih ettiği için bu müracaatı yapmış olduğunu ifade ve beyan etmektedir.

Bu husustaki kanun projesini Senato tasvip etmemiş, bunun üzerine Wilson, 12/Mayıs/1917 tarihinde tehlikeli sularda seyreden Amerikan ticaret gemilerinin silahlandırılması emrini vermiş ve bundan 15 gün sonra da Amerika Birleşik Devletleri Almanya'ya karşı harbe girmiştir.

Wilson'un, başkumandanlık sıfatının verdiği salâhiyete dayanarak birinci dünya harbi esnasında aldığı fevkalâde tedbirlerden biri de muhabere vasıtaları üzerine «sansür» koyması olmuştur. Filhakika, evvelce Amerika Birleşik Devletleri harbe girmeden önce «umumi istihbarat komisyonu— committee of public information» adında bir komisyon kurmuş olan Wilson, telgraf, telefon ve telsiz muhabereelerini sıkı bir kontrol altına almak maksadıyla 28/Nisan/1917 tarihli bir kararname ile bu vasıtalar üzerine sansür koymuş ve bu kararı 6/Ekim/1917 tarihine kadar tatbik etmiştir. Bu tarihte kongrece kabul edilen «Trading With the enemy act» kanunu ile Cumhurreisine, muhabere vasıtaları üzerine sansür koymak hak ve salâhiyeti tanınmıştır. (2).

Amerika Birleşik Devletleri tarihinde Lincoln'dan sonra fevkalâde salâhiyetleri istimal eden Cumhurreisi, Franklin Delano Roosevelt olmuştur.

(2). (1). no. daki makale.

ikinci dünya harbi esnasında, Amerika Birleşik Devletleri henüz harbe girmeden önce, 1941 senesi Haziran ayında North American aviation company firmasının fabrikalarında çalışan işçiler, millî müdafaa uzlaştırma kurulunun kararına uymayarak grev yapmışlardı. Bu vaziyet karşısında ROOSEVELT, Amerika Birleşik Devletleri Cumhurreisi ve ordu ile donanmanın başkumandanı sıfatıyla teşkilâtı esasiye kanununun kendisine tanıdığı salahiyyete istinaden harbiye vekiline, mezkûr fabrikalara el koymak ve bunları işletmek emrini vermiş ve bu emir üzerine fabrikalar, ordu birlikleri tarafından işgal edilmişti.

Yine Amerika harbe girmezden önce 1941 senesinin Ağustos ayında, federal Shipbuilding and Drydock company firmasının, national defence mediation board'ın kararına uymaktan imtina etmesi dolayısıyla Cumhurreisi Roosevelt, bahriye vekiline, şirketin gemi tezgâhlarına el koyması emrini vermiş ve bahriye kuvvetleri tezgâhları işgal etmişti.

Yine bu cümleden olmak üzere Roosevelt, 1943 senesinin Mayıs ayında, başkumandan sıfatıyla, maden işçilerinin grev yapmaları dolayısıyla işletilemeyen bütün kömür madenlerinin ordu tarafından işgal edilerek işletilmesi emrini vermiştir.

Cumhurreisi Roosevelt'in başkumandanlık sıfatının verdiği salahiyyete dayanarak aldığı kararlardan birisi de, İngiltere ile yaptığı «destroyer anlaşmasıdır. Filhakika 1940 senesinde Fransa'nın mağlûbiyeti üzerine İngiltere Almanya'nın istilâ tehlikesi karşısında yalnız başına kalmıştı. Roosevelt Destroyer anlaşması ile, garbî atlantik adalarında bulunan bazı deniz üslerinin Amerika'ya 99 sene müddetle kiraya verilmesine karşılık, İngiltere'ye 50 adet destroyer vermekte idi. Roosevelt, bu anlaşmayı kongrenin müsaadesini almaksızın başkumandanlık sıfatının bahsettiği salahiyyete istinaden yaptığı gibi, sonradan da onun tasdikini talebetmek lüzumunu dahi hissetmemiştir. Fakat bilâhare Amerikan kongresi, İngiltereye verilen destroyerlere mukabil kiralanan adalara üs inşası için tahsisat kabul etmiş olmakla ve onu takiben de «ödünç verme ve kiralama=Lend- Lease Act» kanununu çıkarmak suretiyle Roosevelt'in destroyer anlaşmasını zımnen tasdik etmiş bulunuyordu.

Bundan başka Roosevelt'in ikinci dünya harbi esnasında ittihaz etmiş olduğu fevkalâde tedbirlerden birisi de; millî müdafaa hizmet ve tesislerini casusluk ve sabotaja karşı korumak maksadiyle, harbiye vekili ve onun vazifelendireceği kumandanlara, münasip gördükleri zamanlarda ve yerlerde askerî mıntakalar ihdasına salahiyyet veren 19/Şubat/1942 tarihli emirnamesi olmuştur. Bu emre istinaden, Birleşik Devletlerin garp eyaletlerinde oturan 112 bin kadar Japon ırkından gelme Amerikan vatanda-

şı, temerküz kamplarına ve bilâhare de iskân merkezlerine sevk edilmişlerdir. Sonradan harbiye vekilinin kongreye müracaatla, kendisinin olsun, tayin edeceği kumandanların olsun bu hususta verecekleri emirlerin kanunî müeyyideye bağlanmasını istemesi üzerine, Amerikan kongresi kabul ettiği 21/Mart/1942 tarihli kanunla, harbiye vekilinin veya onun tayin eylediği (vazifelendirdiği) kumandanların bu hususta verdikleri emre aykırı harekette bulunmayı suç saymıştır.

Fevkalâde salâhiyetler, Cumhurreisi TRUMAN tarafından da istimal edilmiştir.

1952 senesinin ilkbaharında Amerika çelik sanayiinde çalışan işçiler, ücretlerine zam yapılmasını istemişler, fakat işverenler buna razı olmamışlardı.

İki taraf arasında anlaşma ümidinin kaybolduğunu gören Cumhurreisi TRUMAN, 650.000 çelik işçisinin grev yapmasına mâni olmak maksadiyle ve silahlanma programlarının sür'atle tahakkuku icabettiği bir anda bu grev yüzünden çelik sanayiinin işleyemez bir hale gelmesini, memleketin varlığını tehdit eyliyen bir «miili felâket» sayarak, 8/Nisan/1952 tarihinde çelik sanayii tesislerine devlet namına ticaret vekili tarafından el konulması emrini vermiş ve bu suretle hem işçileri, hem de tesis sahibi işverenleri mecburî iş mükellefiyetine tâbi tutmuştu.

Sanayi tesis sahipleri Cumhurreisi Truman'ın bu kararının, teşkilâtı esasiye kanununa muhalif olduğunu ve mülkiyet haklarına bir tecavüz teşkil ettiğini ileri sürerek mahkemeye müracaatla, iptaline karar verilmesini istemişlerdir.

İlk mahkeme hâkimi PİNE; dâvacılarla hükümetin iddia ve müdafaalarını dinledikten sonra Cumhurreisinin, çelik sanayii tesislerine el koymak salâhiyeti bulunmadığını beyanla, tedbirin iptaline ve fabrikaların sahiplerine iadesine karar vermiştir.

Kararın esbabı mucibesinde aynen şöyle denilmektedir: (Ticaret Vekili Sawyer, el koyma kararının iptali halinde bunun, müdafaa gayretlerimiz ve ekonomimiz üzerinde hemen arkasından otomatik olarak gelecek grev dolayısıyla- yapacağı yıkıcı tesirleri bana anlattı. Ve buna karşılık, iptal kararı vermediğim takdirde, dâvacıların uğrayacakları milyonlarca dolar zararı ölçmeye davet edildim. Şuna inanıyorum ki; muhtemel grevin, bahsedilen tekmil yıkıcı neticeleriyle birlikte gerçekleşmesinden doğacak zarar, hükümet kudretinin sınır tanımayan bir salâhiyet olduğu hakkındaki iddiayı bir mahkeme ilâmiyle teyid eylemekten doğacak zarardan daha az olacaktır).

Hükümet, kararı temyiz edeceğinden bahsile, federal yüksek mahkeme, kararını verinceye kadar çelik sanayiine el koyma halinin devamına müsaade etmesini hâkim Pine'den talep etmiş ise de hâkim; (bunu da reddediyorum, şimdi dilediğiniz yere başvurmakta serbestsiniz) diyerek bu isteği de reddetmiştir.

Bunun üzerine Cumhurreis Truman, «milletin varlığının tehlikeye girmekte olduğu»ndan bahsile istinaf mahkemesine müracaat ederek, elkoyma halinin devamına müsaade edilmesini istemiş ve bu kerre istinaf mahkemesi, dokuz hakimden beşinin ekseriyetiyle ve iki gün içinde federal yüksek mahkemeye müracaat etmesi kaydıyla, sanayi tesislerine elkoyma halinin devamına müsaade etmiştir.

Hükümet derhal Amerika Birleşik Devletlerinin en son ve tam salâhiyetli kaza mercii olan federal yüksek mahkemeye müracaat ederek iptal kararının bozulmasını istemiştir.

Yüksek mahkeme, 2/Haziran/1952 tarihinde üç muhalif rey'e karşı altı reyle Cumhurreisinin elkoyma emrinin kanunî mesnedi bulunmadığına karar vermiş ve ilk mahkeme hakiminin hükmünü tasdik etmiştir.

Kararın ana hatlarını şu şekilde tesbit etmek mümkündür :

1 — Ne teşkilâtı esasiye kanununda, ne de sair kanunlarda Cumhur-reisine sarîh veya zımnî olarak hususî mülkiyete el koymak salâhiyeti tanıyan bir hüküm mevcut değildir.

2 — Cumhurreisi, çelik fabrikalarına elkoyma emrini vermekle teşriî bir tasarrufta bulunmuştur. Halbuki teşriî salâhiyeti teşkilâtı esasiye kanununa göre ancak kongreye ait olduğu cihetle Cumhurreisi, salâhiyetleri hududunu tecavüz ederek bizatihi kongreye ait bir salâhiyeti kullanmıştır.

3 — Fevkalâde halin mevcudiyeti dahi Cumhur-reisine, hususî mülkiyete elkoyma hakkını bahşetmez.

Yüksek mahkemenin bu kararı kendisine bildirildiği zaman Truman, ticaret vekiline şu mektubu göndermiştir: (Yüksek mahkemenin bugünkü kararı karşısında, 8/Nisan/1952 tarihinden beri hükümetin elinde bulunan çelik sanayiî tesislerini serbest bırakmak için gerekli tedbirleri hemen almanızı emrediyorum).

Bütün bu izahattan şu neticeyi çıkarabiliriz :

Amerika Birleşik Devletleri Cumhurreisi «ordunun ve donanmanın başkumandanı» sıfatıyla harp ve millî buhran zamanlarında, normal salâhiyetlerinin üstünde bir takım fevkalâde kudret ve salâhiyetlere sahiptir.

Gerek doktrin ve gerekse mahkeme içtihatları bu hususta mütefiktirler. Ancak bu fevkalâde salahiyetlerin hudut ve şümülü kat'î bir şekilde tesbit olunmuş değildir.

Fevkalâde salahiyetlerin hududunu, memleketin içinde bulunduğu vaziyetin vahamet derecesi tesbit etmektedir. Yani karşılaşılan tehlike büyük olduğu nisbette Cumhurresinin fevkalâde salahiyetleri de genişletilmiş bulunmaktadır.

4 — Cumhurresi, parlâmento tarafından kabul olunan kanun hükümlerini yerine getirmek maksadiyle müteaddit nizamname, talimatname ve emirnameler çıkarmak salahiyetini haizdir.

Cumhurresi, kendi vazifelerine ait herhangi bir iş hakkında her icra dairesinin (vekâletin) başında bulunan (vekil) den yazılı mütalâa isteyebilir.

Cumhurresi, senato'nun tatili zamanında vukua gelen münhalleri, senatonun gelecek toplantı devresi sonunda hitama erecek muvakkat tayinlerle doldurabilir. (Teş. Es. Kanunu. Madde: 2, kısım: 2).

Amerika Birleşik Devletlerinin diğer devletlerle haricî münasebatının bütün mes'uliyeti Cumhurresine yükletilmiştir. Senato âzasının üçte ikisinin muvafık rey vermesi şartıyla muahedeler akdetmeye Cumhurresi salahiyetlidir. Teşkilâtı esasiye kanunu kendisine, senato'nun muvafakati şartıyla büyük elçiler, elçiler ve konsoloslar tayini ile ecnebi memleketlerden gönderilen elçileri kabul etmek hak ve salahiyetini tanımıştır.

Cumhurresi, hariciye vekili ile birlikte ecnebi devletlerle olan haricî siyaset ve münasebetleri tedvir eder. Hariciye Vekâleti vasıtasıyla, yabancı memleketlerde bulunan Amerikalı vatandaşlarla, Birleşik Devletlerde bulunan ecnebilerin haklarının himayesini temin eder. Yeni kurulmuş bir devlet veya hükümeti tanıyıp tanımamak Cumhurresinin salahiyeti cümlesindendir.

Cumhurresi, senato âzasının üçte ikisinin muvafakati ile muahedeler yapabileceği gibi, ecnebi devletlerle, senatonun tasdikine muhtaç olmıyan «idari anlaşmalar» da akdedebilir.

c) Kazaî salahiyetleri :

Cumhurresi, yüksek mahkeme hâkimlerini inha ve senato'nun tavsiye ve muvafakatiyle tâyin eyler. (Teş. Es. K. Madde: 2, kısım: 2).

Vazifeye müteallik suçtan dolayı itham edilmiş bulunan memurların hali müstesna olmak üzere, Birleşik Devletler aleyhine işlenmiş suçları

tamamen veya şarta bağlı olarak affedebilir. Hapis müddetini kısaltabildiği gibi, bir cürme karşılık verilen para cezasını da hafifletebilir. Ölüm cezasının infazını geriye bırakabilir. (Teş. Es. K. Madde: 2, kısım: 2).

Cumhurreisi, suçluluğu tamamen ortadan kaldıracak ve bir çok suçluları şümülü dahiline alabilecek mahiyette umumi af salahiyyetini de haizdir. Bu salahiyyeti, Amerika dahilî harbinin sona ermesi üzerine Cumhurreisi Johnson iki defa kullanmıştır. Cumhurreisi, ancak federal kanunlara muhalif hareketleri af etmek salahiyyetine sahip olup, federasyona dahil devletlerin kendi kanunlarına göre suç teşkil eden fiilleri işleyen kimseleri affetmek salahiyyeti yoktur. Af salahiyyeti mahkûmiyetten önce de sonra da istimal olunabilir.

5 — FEDERAL HÜKÜMET TEŞKİLÂTI :

Parlamento tarafından kabul edilen kanun hükümlerinin yerine getirilmesinde, Cumhurreisine yardım etmek üzere icraî daireler «Vekâletler» teşkil edilmiş ve bu daire şeflerinin «Vekillerin» tayinlerinin, senato tarafından tasdik edilmesi esası kabul olunmuştur.

GEORGE WASHINGTON Cumhurreisi olduğu zaman 1789 tarihinde hariciye, hazine «Maliye», Adliye ve Ziraat olmak üzere yalnız dört Vekâlet ihdas edilmişti. Sonradan değişen hayat şartları, başgösteren ihtiyaçlar karşısında devlet işlerinin çoğalması dolayısıyla, parlamento muhtelif tarihlerde diğer vekâletlerin teşkiline müsaade etmiştir. Ticaret ve çalışma Vekâleti 1903 tarihinde teşkil edildi. 1931 tarihinde bunlar ayrı iki Vekâlet haline konuldu. 1749 tarihinde posta ve 1849 tarihinde Dahiliye Vekâletleri ihdas edildi. 1947 tarihine kadar «Harbiye» ve «Bahriye» Vekâletleri ayrı idiler. 1/Temmuz/1947 tarih ve 253 sayılı kanunla bu iki Vekâlet birleştirildi. Böylece bu gün Amerika Birleşik Devletleri icra uzvu; 1-Hariciye, 2-Hazine, 3-Millî Müdafaa, 4-Adliye, 5-Posta, 6-Dahiliye, 7-Ziraat, 8-Ticaret, 9-Çalışma olmak üzere dokuz Vekâletten teşekkül etmiş bulunmaktadır.

Vekiller, Cumhurreisinin etrafında «Cumhurreisliği kabinesi» denilen bir heyet teşkil ederler. Vekillerin tayinleri ve vazife müddetleri tamamiyle Cumhurreisinin takdirine bırakılmış olup, sadece ona karşı mes'uldürler. Cumhurreisi de, başında bulunduğu hükümet teşkilâtının ve bunlara bağlı dairelerin icraatından dolayı millete karşı mes'uldür. Cumhurreisi lüzum gördüğü takdirde kabineyi içtimaa davet etmek salahiyyetini haiz olduğu gibi, isterse vekâletlerine müteallik işler hakkında (Vekiller ile ayrı ayrı istişare edebilir. Kabine içtimaları gizlidir.

Teşkilâtı esasiye kanunu, hükümet teşkilâtı, vekillerin vazife ve salahiyetleri ve kabine âzâlığı için lâzım olan şartlara dair hiç bir hükmü ihtiva etmemektedir. Yalnız ikinci maddenin birinci kısmında; (Cumhurreisinin, kendi vazifelerine ait herhangi bir iş hakkında her icra dairesinin başından yazılı mütalaa isteyebileceği) tesbit ve işaret edilmiştir.

Her vekilin, kendi Vekâletine ait vazifeleri görebilmesi ve işleri gereği gibi tedvir edebilmesi için, Cumhurreisi tarafından verilmiş salahiyetleri vardır.

1 — Hariciye Vekâleti :

Hariciye Vekâletinin başında «Hariciye Vekili» bulunur. Hariciye vekili, hariciyeye ait meselelerde Cumhurreisinin müşaviridir. Protokol itibarıyla Cumhurreisi ve muavininden sonra gelir.

Vekâletin vazifeleri şunlardır :

a) Amerika Birleşik Devletleri ile diğer ecnebi devletler arasında dostane münasebetler tesis ve idame etmek.

b) Birleşik Devletler haricindeki Amerika vatandaşlarının haklarını ve mallarını korumak.

c) Haricî ticareti tanzim etmek.

Hariciye Vekili :

a) Büyük elçiler, elçiler ve konsolosluk memurlarını şumulü dahiline alan muazzam hariciye servisine nezaret eder.

b) Diğer devletlerle muahedeler vesair anlaşmalar yapıp tatbik edilmesine yardım eder.

c) Yeni teşekkül eden bir ecnebi devlet veya hükümetin Amerika Birleşik Devletleri tarafından tanınıp tanınmaması hususunda bir karara varılmasını temin eder.

d) Memleket haricinde seyahat etmek isteyen Amerikan vatandaşlarına pasaport verir.

e) Ecnebi devletlerin siyasi, İktisadî ve İctimaî vaziyetleri hakkında bilgi toplar.

f) Ecnebi memleketlere gönderdiği konsoloslar vasıtasıyla, Amerika Birleşik Devletlerine muhaceret veya sair suretlerle gelmek isteyen yabancı devlet teb'ası şahısların müracaatlarını tetkik eder.

2 — Maliye Vekâleti :

Vekâletin başında maliye vekili bulunur. Maliye vekâleti millî hükümetin malî işlerini yürütür.

Vazifeleri şunlardır :

a) Hükümetin varidatını korumak ve fazlaştırmak için lüzumlu çarelere tevessül etmek.

b) Amerikan parasının iştira kuvvetini ve federal hükümetin mâlî itibarını korumak.

Bunları tahakkuk ettirebilmek için vekâlet :

a) Hükümet adına vergi toplar.

b) Kanunun emrettiği hallerde hükümetin bütün borçlarını öder.

c) Amerika Birleşik Devletlerinin müdafaası, ecnebi devletlere yardım veya dahilî işler için lüzum gördüğü takdirde istikraz yapar.

d) Gerek Cumhurreisine ve gerek parlâmentoya, hükümetin malî vaziyeti hakkında rapor verir.

e) Madenî ve kâğıt para ve tahvilât ve posta pulları basılmasına nezaret eder.

f) Kaçakçılığa mâni olmak için sahil muhafaza teşkilâtını idare eder ve sahilleri kontrol altında bulundurur.

g) Devletler arası ve haricî ticaret bakımından alkol vesair uyuşturucu maddeler satışını tanzim eder.

h) Hükümet emval ve levazimatının alınıp tevziini temin eder.

3 — Millî Müdafaa Vekâleti :

Millî müdafaa Vekâletinin vazife ve salahiyetini 1/Temmuz/1947 tarih ve 253 sayılı kanun şu şekilde tesbit etmiştir:

(Birleşik Devletlerin gelecekteki emniyeti için toplu bir programı hazırlamak, millî emniyete müteallik hususatta hükümetin daire ve servisleri için politika ve usullerin birleştirilmesini temin etmek, bağlı muharebe ve hizmet birlikleriyle beraber ordu, donanma ve deniz tayyareciliği ve birleşik kuvvetlerden mürekkep üç askerî daire vücuda getirmek. Bu dairelerin sivil bir idare altında salahiyetli bir tarzda, fakat birleştirilmeden koordine edilmesini temin etmek, silâhlı kuvvetlerin müessir ve stratejik bir surette sevk ve idaresini, birleşmiş bir kumanda altında hareket et-

melerini ve kara, deniz hava kuvvetlerinden müteşekkil tesirli bir birlik haline gelmelerini temin etmek). (3).

Devletin haricî emniyetinden mes'ul olan Millî Müdafaa Vekâletine, üç ayrı müsteşarlık halinde ordu ve donanma daireleriyle hava kuvvetleri dairesi bağlıdır.

a — Ordu dairesi :

Ordu dairesinin vazifesi; Birleşik Devletler arazisi ile ona tâbi yerlerin müdafaası için lüzumlu askerî kuvveti teşhiz, talim ve terbiye etmektir. Ordu dairesi, sulh zamanında bir ordu bulundurur ve bu orduya icabında yardımcı olmak üzere «yedek subay talim birliği», «millî muhafaza birliği» ve «teşkilâtlandırılmış ihtiyat birlikleri» nden müteşekkil sivil teşekkülleri de yetiştirir. Ordu dairesinin; İdarî, lojistik, teknik, taktik ve stratejik olmak üzere beş mühim vazifesi vardır. Ordu dairesi, aynı zamanda silâhların, harp malzemesinin, harp usul ve kaidelerinin ıslahı, harp akademisini, erkânı harbiye kolejni ve subaylarla erlere mahsus diğer mektepleri idare etmek, millî müdafaâ vekili tarafından verilen talimat gereğince donanma ve hava kuvvetleri ile işbirliği yapmak, liman ve nehirlerin imar ve ıslahına nezaret etmek, seller ve mühim dahilî kargaşalıklarda sivil makamlara yardım etmek, Birleşik Devletlerle Alaska, Hawaii ve Peurto - Rico dahilindeki seyrüsefer için kullanılan bütün suların istimal tarzını tanzim etmek ve Panama kanalını işletmektir.

b — Donanma dairesi :

Donanma dairesi, Amerika Birleşik Devletleri deniz kuvvetlerinin tensik, talim ve terbiyesine nezaret eder. Harp gemileri, tersaneler inşa ve deniz üsleri meydana getirir. Donanma dairesi, Birleşik Devletlerin müdafaası için harp gemileri bulundurur. Karada ve denizde daimî hizmete hazır deniz silâhlı birliklerini işe ve teşhiz eder. Deniz akademisini, deniz harp koleji ile deniz subay ve erleri yetiştiren diğer mektepleri idare eder.

Açık denizlerde bulunan bütün gemilerle kara istasyonları arasında radyo irtibatı temin eder. Deniz harp malzemesinin ıslahı için araştırma laboratuvarları tesis eder. Denizde ve havada seyrüseferi temin maksadiyle harita ve krokiler hazırlar.

c — Hava kuvvetleri dairesi :

Hava kuvvetleri dairesi, hava muharebe ve hizmet birliklerini teşkil, tanzim, talim terbiye ve teşhiz eder. Bu dairenin en esaslı vazifesi; umu-

(3) Amerika Birleşik Devletleri. Cathryn Seckler Hudson.

mî hava üstünlüğünü düşman hava akınlarına karşı müdafaa etmektir. Diğer muharebe birlikleri için hava nakliyatını temin etmek, harp harekâtında ikmal işleri, hava fotoğrafçılığı, taktik, keşif, düşman hava kuvvetleri üzerine hücumlar yaparak, onların muharebe kuvvetini felce uğratmak velhasıl diğer silâhlı kuvvetlerle muharebe ve lojistik bakımdan sıkı işbirliği yapmak ve bütün dünyaya şâmil bir hava kurtarma servisi kurmak, düşman denizaltılarına karşı harekâta bulunmak, Birleşik Devletler gemilerini korumak, hava üniversitesi, hava teknoloji enstitüsü, hava tıp mektebi ile hava subay ve erlerinin yetiştirilmesi için diğer mektepleri idare etmek başlıca vazifeleri arasındadır.

4 — Adliye Vekâleti :

Adliye Vekâletinin başında baş müddeiumumi bulunur, Başmüddeiumumî, Federal Hükümetin en yüksek adliye memuru olup, umumiyetle hukukî işlerde Birleşik Devletleri temsil eder. Cumhurreisi veya Vekiller tarafından istendiği takdirde mütalâasını bildirir. Yeni ve bilhassa güç meselelere müteallik kanunların hazırlanmasında müddeiumuminin mühim rolü vardır.

Baş hukuk müşaviri, baş müddeiumuminin muavinidir ve Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesinde hükümeti temsil eder. Hükümetin alâkalı bulunduğu bütün istinaf işlerini nezareti altında bulundurur. Gerek istinaf mahkemelerinde, gerekse devletler yüksek mahkemesinde hükümet namına yapılacak olan istinaf taleplerinin, baş hukuk müşaviri tarafından tasdiki mecburîdir.

Adliye Vekâletinin bir şubesi olan «Federal Tetkikat Bürosu» nun vazifesi, federal kanunlar aleyhine işlenen suçları tahkik etmek ve failleri yakalamaktır.

Adliye Vekâletinin başlıca vazifeleri şunlardır :

- 1 — Federal kanunların tatbikini en iyi bir şekilde temin etmek,
- 2 — Amerika Birleşik Devletler hukukunu korumak,
- 3 — Memleketteki bütün adlî teşkilâtla teşriki mesai etmektir.

Bunun için de :

a) Gerek Birleşik Devletler yüksek mahkemesinde ve gerekse diğer federal mahkemelerde hükümet namına dâvaları takip eder.

b) Teşkilâta dahil bölge müddeiumumileri ve icra memurlarını teftiş ve idare eder.

c) Federal kanunlara muhalif harekette bulunanlar hakkında tahkikat ve takibat yaptırır.

d) Federal hapishanelerle sair ceza infaz müesseselerine nezaret eder.

e) Tecil, af ve meşruten tahliyeyle dair istida ve talepleri tetkik ederek, bu hususta Cumhurreisine rapor verir.

f) Cumhurreisi veya Vekiller tarafından istendiği takdirde hukukî meseleler hakkında mütalâasını bildirir.

g) Birleşik Devletlerin muhaceret ve vatandaşlık kanunlarının hükümlerini tatbik eder.

h) Vatandaşların, teşkilâtı esasiye kanunu ile diğer kanunlar tarafından teminat altına alınmış olan medenî haklarını himaye eder.

5 — Posta Vekâleti :

Posta Vekâletinin vazifesi; bir posta servisi kurarak umumî muhabereyi ucuz ve iyi bir şekilde temin etmektir.

Bu Vekâlet :

a) Bütün memlekette posta merkezleri kurar ve idare eder.

b) Birleşik Devletler dahilindeki bütün posta teşkilâtının işlerini teftiş ve kontrol eder.

c) Demiryolları, vapurlar ve tayyarelerle memleket dahilinde posta müraselâtının taşınmasını temin eder.

d) Cumhurreisinin muvafakati ile diğer devletlerle posta anlaşmaları akteder.

6 — Dahiliye Vekâleti :

Dahiliye Vekâletinin vazifesi, halkın refah seviyesini yükseltmek ve memleketin tabii servet menbalarını inkişaf ettirmektir.

Bu vazifeleri yaparken Dahiliye Vekâleti :

a) Ortaklar da dahil olmak üzere Birleşik Devletlere ait bütün umumî araziyi kontrolü altında bulundurur.

b) Arazinin sulanması işlerine nezaret eder.

c) Petrol, kömür, su kudreti ve diğer maden istihsalâtı bakımlarından Birleşik Devletlerin tek mil tabii kaynaklarını tetkik eder.

d) Maden ocaklarında vukua gelen kazaların sebeplerini tetkik ederek, kazaları önleme usul ve çarelerini araştırır.

e) Kara avcılığı ve balık avı hakkındaki kanunları tatbik etmek suretiyle memleketin balık ve yabanî hayvan menbalarının tükenmesine mani olmağa çalışır.

f) Birleşik Devletlerin millî parklarına nezaret eder.

h) Alaska'daki demiryollarını işletmekle beraber; Puerto - Rico ve Virgin Island Hükümetlerinin idarelerine ait salahiyetlerini kullanır.

7 — Ziraat Vekâleti :

Ziraat Vekâleti, memleketin ve Birleşik Devletlerdeki tekml çiftçilerin zirai mahsul istihsalâtını arttırmaya ve çiftçinin refahını temine çalışır. Toprak mahsullerinin istihsalâtını arttırmak maksadiyle tedvin olunan kanunları tatbik eder.

Bu vazifeleri ifa ederken Ziraat Vekâleti :

a) Toprağı kuvvetlendirme ve münavebe usulünü teşvik eder.

b) Memleketin et ve süt ihtiyacını temin etmek için, en iyi hayvan yetiştirme usulünü teşvik eder.

c) Toprak mahsullerinin mevcudu ve piyasadaki fiatları hakkında raporlar neşreder.

d) Hayvan ve nebat hastalıkları ile haşerata karşı mücadele eder.

e) Millî ormanların yetiştirilmesi ve işletilmesi işlerine nezaret eder.

f) Çiftçiler için kooperatif ve kredi müesseseleri kurar.

8 — Ticaret Vekâleti :

Ticaret Vekâleti; Birleşik Devletlerin iç ve dış ticaretini, madencilik ve sanayiini, gemicilik ve münakalâtını tanzim, teşvik ve inkişaf ettirmekle vazifelidir.

Ticaret Vekâleti :

a) Dış ve iç ticaret büroları vasıtasıyla, hariçte ve dahilde ticarî faaliyetleri teşvik ve himaye eder.

b) Sahiller ve Jeodetik Survey Ofis vasıtasıyla, bütün Amerika sahillerindeki med ve cezir hadiseleri ile nehirler üzerinde topografik tetkikler yaparak, gemilerin seyrüseferlerini tanzim etmek ve korumak maksadiyle med ve cezir hadiseleri ve cereyanları hakkında raporlar neşreder.

c) Nüfus sayım bürosu vasıtasıyla, memlekette her on senede bir nüfus sayımı yaptığı gibi, aynı zamanda devamlı surette her sahadaki istatistik malûmatı toplar.

d) Patent ofisi vasıtasıyla, ihtira beratları verir, alâmeti farika ve ticarî etiketleri kaydeder.

e) Hava bürosu vasıtasıyla, memleketin her tarafında meteorolojik tetkikler yaparak, hava tahmin raporları, soğuk dalgası, fırtına, yağmur, don, orman yangını ve sel ihtimallerini tesbit ve neşreder.

f) Millî ölçüler bürosu vasıtasıyla, resmî ayar ve ölçüleri tesbit ettiği gibi, aynı zamanda bir çok eşyanın tahlillerini de yaptırır.

g) Dahilî sular idaresi vasıtasıyla, Birleşik Devletlerin sular nakliyatı ile Missisipi nehri üzerindeki mavna nakliyatını tanzim ve idare eder.

h) Sivil havacılık idaresi vasıtasıyla, sivil havacılığın ve hava nakliyatının inkişafını teşvik eylemekle beraber, hava seyrüseferlerinin tanzimi için gerekli hükümleri vazeder.

9) Çalışma Vekâleti :

Çalışma Vekâleti, Birleşik Devletler işçilerinin refahını temin etmek, ve hayat seviyelerini yükseltmek, çalışma şartlarını ıslah etmek ve işçilere kârlı işlerin bulunması için lüzumlu çare ve imkânları araştırmak vazifesiyle mükelleftir.

Bu vazifesini ifa için Vekâlet :

a) İşçilerle iş verenler arasındaki ihtilafların sulh yolu ile halledilmesine yardım eder.

b) Sanayide çalışan bütün kadın işçilerin vaziyetleriyle ilgili tetkikler yapar ve raporlar neşreder.

c) Ücret ve iş saatlerine, işçilerin refahlarını temin usullerine, iş verenlerle işçi münasebetlerine dair incelemeler yapar ve bilgi toplar.

d) İşçilerin sıhhat ve emniyetini koruyacak tedbirler alır.

e) Ücretler ve çalışma saatlerini tesbit etmek suretiyle düşük ücretler ve uzun mesai saatleri konulmasına mâni olmak için kanunî hâdler tesbit ve tayin eder. (4)

(4) Halk tarafından kurulan hükümet. Amerika Birleşik Devletleri. Cathryn Seckler Hudson.

TAHSİS VE TEVZİ İŞLERİNDE İDARE ÂMİRLERİNİN MESULİYETLERİ

YAZAN :
Ziya EKİNGİOĞLU
Datça Kaymakamı

Fevkalâde hallerin devam ettiği zamanlarda (1) tatbik edilmek ve normal zamana avdet edilince mer'iyetten kaldırılmak üzere vazedilen 3780 numaralı Milli Korunma kanunu, 26 Ocak 1940 tarihli resmi gazetede neşredilerek aynı tarihte yürürlüğe girmiş, icra Vekilleri Heyetinin 2/12877 sayılı ve 19 Şubat 1940 tarihli kararıyle tatbik edilmeğe başlanmıştır.

Değişen İktisadî şartlara ve görülen lüzum ve ihtiyaca binaen, 3780 numaralı kanun muhtelif kanunlarla tadillere uğramış ve en son 6731 numaralı kanunla esaslı şekilde tatbikine geçilmiştir.

Memleketimize ithal edilen mallara olan ihtiyacın artmış olmasına binaen, K/982 sayılı kararın İktisat ve Ticaret Vekâletine verdiği yetkiye müsteniden çıkarılan ve 17/7/956 tarihli resmi gazetede neşredilen 21 sayılı sirküler hükümleri dahilinde; ihtiyaçların tesbiti, tesbit olunan ihtiyaçlara müsteniden tahsisler ve tevziler yapılmaktadır.

Maksadımız, 21 sayılı sirkülerin ihtiyaçların tespiti ile tahsis ve tevzilerde idare âmirlerine tanıdığı yetkilerden ve bu yetki karşılığında beliren mesuliyetten bahsetmek, bir idareci sıfatıyla karşılaştığımız güçlükleri belirtmektir.

A — Vilâyet tevzi heyetleri : Her vilâyette Vali veya mesuliyeti uhdesinde kalmak kaydıyle tevkil edeceği Vali muavininin riyasetinde, bulunan yerlerde mıntika iktisat ve ticaret müdürü, ziraat, nafia müdürleri ile belediye reisi veya tevkil edeceği zat, ticaret odası reisi veya tevkil ede-

(1) Fevkalâde haller 3780 s. Ka. Md. 1/2

- A) Umumi veya kısmi seferberlik
- B) Devletin bir harbe girmesi hali
- C) Türkiye Cumhuriyetini de alâkalandıran yabancı devletler arasındaki harp hali

ceği zat, 5373 sayılı kanuna göre kurulmuş mahallî birlik tarafından (dağıtılacak maddenin nev'i ile alâkalı meslek veya sanat mensuplarından almak üzere, tayin edilecek bir mümessilden mürekkep bir (Tevzi heyeti) kurulur.

Vali, bu heyete daire ve müesseselerden, hakiki ve hükmi şahıslardan lüzum göreceği kimseleri de istişari olarak iştirak ettirebilir. Bu heyetin vazifeleri:

1. Tevzie tabi olan mallar için vilâyet ihtiyaçlarını tespit,
2. Tevzie tabi mallardan Merkez tahsis ve tanzim komitesince vilâyete tahsis edilenleri tevzi,
3. Vilâyet mutemetlerini intihap,
4. Gerekli tebliğ vs. işleri yapmaktır.

Valiler, komisyona riyaset etmeyip te tevkil edecekleri vali muavinleri bu vazifeyi ifa ederse; tevzi heyetinin müştereken vermiş olduğu kararlardan dolayı valinin mesuliyetinin başlangıcı ve hududu nedir? Cezai ve malî bir sorumluluk mevzuubahis midir? Yoksa siyasî mesuliyet mi kastedilmiştir. Herhalde, hiçbir vazifeli riyaset etmediği bir komisyonun kararlarından mesul tutulamaz. Bu bakımdan, vali veya -mesuliyeti uhdesinde kalmak kaydıyla- tevkil edeceği vali muavininin riyasetinde hükmünü, valilerin siyasî sorumluluğunu tevhit edebileceği manasında anlamak ve kabul etmek icabeder.

Vilâyet tevzi heyetlerinin büro işlerini tedvire memur edilen ve belediye ve bulunan yerlerde ticaret odalarının müştereken tefrik ve temin edecekleri personelin, esas görevleri dışında ve çok mühim bir mevzuda vazifelendirdiklerine nazaran Millî korunma fonundan ek bir ücretle taltif ve teşvik edilmeleri iktiza etmesine rağmen bu, bizce bilinmeyen sebeplerle yapılmamış, bu işte görevlendirilen memurlar da vazifelerine tam mânasıyla kendilerini verememişlerdir.

İşte, bu mütalâaları kaydettikten sonra tevzi heyetinin, yukarıda dört madde halinde sıraladığımız vazifelerine geçelim.

1 — Tevzie tabi olan mallara vilâyetçe duyulan ihtiyaçların tespiti mezkûr sirkülerin III ncü bölümündeki 10 ncu maddede hükme bağlanmıştır.

İhtiyaçların tesbitinde objektif esas ve prensipler yerine sübjektif, daha doğrusu takdire kıymet veren hükümler sevkedilmiştir.

Bugün için hiçbir idari kademe, geçmiş devrelere ait istihlâk miktarlarını gösterir istatistiki malûmata sahip olmadığına göre; ihtiyaç miktarları belediyeler ve kaymakamlarca takdire müsteniden vilâyete bildirilmekte, tevzi heyeti de aynı şartlar dahilinde ihtiyaçları tevhidden Merkez tanzim ve tahsis komitesine bildirilmektedir.

Arzumuz, ihtiyaçların tespitinde nazara alınacak ve takdir hakkına en az yer verecek usûl ve esasların vazedilmesini biran evvel görmektir.

2 — Merkez tanzim ve tahsis komitesince, vilâyetlerce tevsi edilecek, hakiki ve asgari ihtiyaçları nispetinde vilâyetler emrine tahsis edilen mallar vilâyet tevzi heyetince merkez kazasıyla diğer kazaların hakiki ihtiyaçları nispetinde tevzi olunur.

Mahallî tevzilerde müşterek usûl ve esasların tatbikini istilzam edecek hususlarda İktisat ve Ticaret Vekâletince gerekli izahnameler hazırlanır.

Bu izahnamelerin tebliğine kadar mer'î usuller tatbik olunur. Sirküler Md. 14-C/3

21 sayılı sirkülerin neşrinden 7 ay geçmiş olmasına rağmen izahnameler hazırlanıp tebliğ olunmamış, mahallî tevzi işleri idare âmirlerinin kendi görüş ve takdir hakları çerçevesinde, her yerde değişik şekillerde yapıla çelmektedir. Bu halde Vali ve Kaymakamların kalplerinde adalet duygularının eksik olmasını niyaz etmekten başka çaremiz kalmıyor.

Merkez kazasına tefrik edilen malların tevziinden kim mesuldür? Merkez kaymakamlıkları olmadığına göre, merkezde tevziler Valiler tarafından mı yapılacaktır. Mer'î usûl, merkez de tevzi işlerinin merkez belediyeleri tarafından yapılmasıdır. Belediyenin yaptığı tevziden, valileri mesul tutmak ise hakkaniyete uygun olmasa gerekir.

Bulunan yerlerde Belediye iktisat müdürlükleri, merkez tevzii işleriyle vazifelendiriliyorlarsa da şikâyet ve sızlanmaların arkası alınamamaktadır. Zira müşterek usul ve esaslar ısdar olunmadıkça, her tevzi başka şekilde yapılmakta ve her şeklin mahzurları bulunması hasebiyle şikâyetler mütenevvi bir hal almaktadır.

Kazalara tefrik edilen mallar, kaymakamların nezaret ve mesuliyetleri altında ihtiyaç sahiplerine hakiki ve asgarî ihtiyaçları gözönünde tutularak intikal ettirilir.

Kaymakam, ne suretle hakiki ve asgarî ihtiyaçları ve sahiplerini tespit edecektir. Takdir hakkım şu veya bu suretle kullanan kaymakamın mesuliyetini tespitte üst makamlar hangi esasa müracaat edeceklerdir.

Mesuliyet duygu ve endişesi bir yana, tevzi işlerinde kaymakamın yardımcısı kimdir? Akla tahrirat kâtiplerinden başka kimse gelemmez. Lâkin, vazifeleri mütenevvi, terfiden mahrum bu memur zümresinin karşılığı olmadan bu vazifeyi de yüklenmeleri iyi düşünen idare âmirlerini üzmektedir.

Bugün vatandaş, hakiki ihtiyaç sahibi olmasa bile, tevzie tabi maldan bir nebze dahi olsa almayı hak saymakta, tevdiden istisna edilmesini büyük bir haksızlık addetmekte, bu işte vazifelileri en hafifinden adam kayırmakla itham etmektedir. Köy ve mahalle muhtar ve ihtiyar heyetleri siyasi düşüncelerle her şahsı ihtiyaç sahibi olarak listesine ithal edince iş daha karışık bir hal almaktadır. Haklı bir itham tesirli olabilir. Fakat haksız ve yersiz bir itham ise üzüntü tevhit etmekle kalmaz, çalışma şevk ve arzusunu da yok eder. Eğer idareciler ve onların yardımcıları bu ağır şartlar altında vazife görüyorlarsa bu, onların bu dâvaya ne derece inandıklarının açık ve kesin bir delilini teşkil eder.

3 — Vilâyet mutemetlerini intihap vazifesi vilâyet tevzi heyetininidir.

Kaza mutemetleri ise, mahallin en büyük mülkî âmiri olan kaymakam tarafından seçilirler.

Mutemetlerin şayanı itimat, muteber ve malî kudreti müsait, tevzi mevzuu olan malın ötedenberi sanat ve ticaretiyle iştigal etmekte bulunan kimselerden seçilmeleri şarttır. Aynı evsafi haiz birden ziyade şahıs bulunması halinde, kur'a usulünün tercihi gerekir.

Kazaya tahsis edilen malın azlığı, mutemetin malın tesellümü için yaptığı şahsî yol masraflarının kabul edilmemesi sebebiyle mutemet bulamamak zorunda da kalınmaktadır. Bu halde, sirkülerin 6 ncı maddesinin A fıkrasının üçüncü bendine müsteniden belediyeler mutemetliğe seçilir ve zorlanabilirse de, malın tesellümü için lâzım olan meblâğın döner sermaye olarak zamanında tefrik edilmemesi sebebiyle, 6 ncı maddenin B fıkrasında yazılı yedi günlük müddetin geçtiği vakidir. Bu halde durum ne olacaktır. Eğer, vilâyet tevzi heyeti tahsis kararını iptal etmezse sirküler hükümleri tatbik edilmemiş, kanunsuzluğa tevessül edilmiş olur. Tahsisin iptali halinde ise, ihtiyaç sahiplerinin hakları zayi olmuş olur. Serdedilen bu mütalâa vilâyet merkezleri ve ticari hayatı gelişmiş kazalar için mevzuubahis olmayabilir. Ama, vazife görmekte olduğum kaza ile onun durumundakiler için düşündürücüdür. Nitekim, gaz ve benzin tahdidinden sonra 23/2/957 tarihine kadar kazada hane başına tevzi edilen gaz miktarı yalnızca ikibuçuk litredir. Bu kadar az miktar gazın tenvirat ihtiyacının % yirmibeşine bile cevap veremeyeceği aşikârdır.

Mutemetlerden, tahsis edilen her mal için mi taahhüt belgesi alınacak, yoksa taahhüt müddetle mukayyet olarak ve meselâ 3.6.9 aylık gibi alınabilir mi? Sirküler bu hususta da sakittir. Tavzih edici bir emir de neşredilmemiştir.

Mesele yine idare âmirlerinin takdir, dirayet ve mesuliyetine bırakılmıştır. Mesuliyeti yüklemek yalnızca kıymet ifade etmez, mesele onu, karşılığını da vermek suretiyle benimsenir hale koymaktadır. Aksi halde iş görülür, fakat netice gayenin, idealin kendisi olmaktan uzak kalır.

4 — Sirkülerin 20 nci maddesi, tevzie tabi mallardan % on kadarının halkın cüz'i ihtiyaçlarını karşılamak maksadiyle perakendeci tacirlere devrettirilebileceğini âmirdir.

Farzedelim ki, kazamıza 15 kg. kalay, 60 kg kahve tahsis edilmiştir. Mutemet tarafından, vilâyet mutemedinde bedeli ödenmek suretiyle tesellüm edilen ve muayyen müddeti içinde tevzie amade bulundurulan bu mallar elli yahut yüzer gramdan olmak üzere tevzi edilecektir. Demek ki tahsis edilen malın tamamı cüz'i ihtiyaçların karşılanması için kullanılacaktır. Hiçbir mutemet % beş kârla bu tevzii deruhte etmeyeceği gibi, tahsisin % 10 miktarı perakendecilere verilse bu da onları tatmin etmeyecektir. İşte sirküler, bu bakımdan da noksan ve hatalı hükümleri ihtiva etmekte, denebilir ki yalnızca vilâyet merkezlerini düşünür görünmektedir.

Tatbikat yine, idare âmirlerinin mesuliyeti altında ve sirkülerin 20 nci maddesine aykırı olarak, olması lâzımgeldiği şekilde yapılmaktadır. İdare âmirleri bu sefer de hadiselerin ve zaruretlerin doğurduğu bir mesuliyeti yüklenmiş durumdadırlar.

DÜŞÜNCELERİMİZ :

1 — 21 sayılı sirküler yeniden gözden geçirilmelidir.

2 — İhtiyaçların tespitinden, halkın cüz'i ihtiyaçlarına kadar olan her husus için heryerde tatbik edilebilecek müşterek esas ve usuller konulmalıdır.

3 — Mutemetlerin seçilmesi hususunda boşluklar doldurulmak, belediyelerin bu işler için bir döner sermaye ayırmaları hükme bağlanmalı bilhassa, alınacak taahhüt belgeleri hakkında açık hükümler konulmalıdır.

4 — Tahsis ve tevzi işlerinde çalışan personel için maktuan veya takdiren kabul edilecek ek bir ücret verilmelidir.

İDARENİN TAKDİR HAKKI

YAZAN :

Baha KARGIN

Vilâyetler İdaresi Umum

Müdür Muavini.

İdarî rejime sahip olan bir memlekette, başka bir ifade ile, İdarî işlerin kendi bünyelerine uygun olarak İdarî mevzuat dediğimiz hukuk kaidelerinde tanzim ve idare edildiği bir memlekette, bu mevzuat dahi, idarenin çok genişlemiş ve çok çeşitlenmiş muhtelif faaliyetlerini en ince teferruatına kadar tayin edemez. İdarî mevzuat; idarenin vazife ve salahiyetlerinin hudutlarını çizerek, ve bir çok hususlarda bu hudutlar içinde kalmak şartıyla idareye, hadiselerin bünyelerine göre hareket etmek imkânını verir. İdare de bu salahiyete dayanarak ve mevzuatın esas hükümlerini, vatandaşın haklarını ihlâl etmemek şartıyla, mevzuatı hadiselerle tatbik ederken takdir hakkını kullanır.

(Takdir hakkının mevcudiyetini icabettiren sebepler)

Bu gün faaliyet sahası çok genişlemiş bulunan idarede takdir hakkının mevcut olmasını icabettiren sebepler vardır.

Bu sebepleri, bir taraftan mevzuatın, diğer taraftan hadiselerin durumuna göre aşağıdaki şekilde tetkik etmeğe çalışacağız:

1—) Mevzuatın bütün teferruatı ihtiva etmesinin imkânsızlığı :

Kanun ve nizamnameler hazırlanırken bunların tatbik edilecekleri muhtelif hadiseler derpiş edilmekte ve ona göre imkân nisbetinde bütün hadiselerle tatbik edilebilecek umumi kaideler vazolunmaktadır. Buna rağmen mevzuatın, hadiselerin zuhur edebilecek bütün teferruatını ihtiva etmeleri de imkânsızdır.

Bir kanun ne kadar teferruatlı olursa olsun, ne kadar çok maddeyi ihtiva ederse etsin, yürürlüğe girdikten sonra tatbik edileceği bütün vaziyetleri ve çeşitli teferruatı tamamen ihtiva etmesine maddeten imkân yoktur. Bu durum, bütün memleketlerde böyledir.

Bu hakikati, medenî ve hususî hukuk sahasında, medenî kanunumuzun 1 inci maddesi açık olarak ifade etmektedir. Bu maddede hülâsaten: «Hakim karar verirken evvelâ kanunda bir hüküm varsa ona göre karar verir, eğer bu hâdise hakkında sarîh bir kanun hükmü yoksa örf ve adete göre, örf ve adet dahi mevcut değilse kendisi vaznı kanun olsaydı bu mesele hakkında nasıl bir kaide koyacak idi ise ona göre karar verir...» denilmektedir.

Bu madde, hususi hukuk sahasında hakime verilen takdir hakkının bir ifadesidir.

İdare hukuku sahasında da, kanunda serahat bulunmayan hususlarda, gerek idari hey'etler, gerekse idari makamlar karşılarına çıkan idari meseleleri, takdir haklarını kullanarak neticelendirirler. Ancak bu hususta mümasil kanun ve nizamname hükümlerinden, Devlet Şurasının ve diğer idari kaza mercilerinin buna benzer kararlarından da istifade ederler.

2—) Hadiselerin çok çeşitli olması :

Diğer taraftan, bir idari hey'etin, yahut bir idari makamın karşısına çıkan idari meseleler o kadar çeşitlidir ki, bunların hepsinde aynı neticeye varmak, aynı şekilde karar vermek mümkün olamaz. Bu durum karşısında idare; kanunun esas hükümlerini, vatandaşın haklarını ihlâl etmemek şartile takdir hakkını kullanarak hadisenin mahiyetine göre bir karara varmak durumundadır.

Ancak burada da birbirine benzeyen hadiselerde aynı şekilde hareket etmek, idarede bir vahdet kurmak, idarenin belli başlı vazifelerindendir.

Zira şunu daima hatırlamak lâzımdır ki, hadiseler tenevvü ettikçe, takdir hakkını da alabildiğine genişletmek tecviz edilmemelidir. Takdir hakkını kullanıyorum diyerek her hadisede ayrı karar veren idareci, etrafına itimat telkin etmekten uzaklaşmağa başlar. Aynı durumda bulunan müracaat sahipleri, kendilerine aynı şekilde muamele tatbik edildiğini görmelidirler.

3—) Hadisenin cereyan ettiği zamanın hususiyeti :

İdari bir hadisenin cereyan ettiği zamanın hususiyeti de, idarenin takdir hakkı üzerinde müessir olur. Normal bir zaman içinde cereyan eden bir İdarî mesele dolayısıyla varılacak karar ile, ayrı bir hususiyeti bulunan bir zamanda cereyan eden bir meselede verilecek karar arasında pek tabîi olarak fark bulunacaktır.

Meselâ; kanun, senelik mezuniyet haricinde ve mazeretleri halinde memurlara muayyen müddetlere kadar izin verilebilir., diye bir hükmü ihtiva ediyorsa, bilfarz nüfus sayımının yaklaştığı günlerde bir nüfus memuruna, yahut vazife başında bulunması lüzumlu olan bir zamanda bir zabıta memuruna bu izin verilmeyebilir. Burada izin vermeye salahiyetli bulunan idare makamı tabîî olarak takdir hakkını bu şekilde kullanabilir.

Ancak burada da müsavat prensibine riayet etmek lüzumlu olur. Yani bu gibi zamanlarda biri hakkında böyle, diğeri hakkında başka türlü hareket etmemeğe dikkat etmek bilhassa zarurî olur.

4—) Müracaat sahibinin hususî durumu :

İdare hareket tarzını, herkesin hususi durumuna göre tanzim etmek mecburiyetinde değildir. Buna rağmen bazen iki müracaat sahibinden birisinin durumu ötekine nazaran daha başka hususiyet arz edebilir. Meselâ; bunlardan birisi diğere nazaran çok daha muzdar vaziyette olabilir. İşte o zaman idare takdir hakkını kullanırken birisine «hayır» dediği halde, diğere «evet» demek durumunda bulunur.

Ancak burada şunu tebarüz ettirelim ki; böyle bir vaziyet, kanunun idareye bu meselede şu veya bu şekilde hareket etmekte takdir hakkı tanıdığı hallerde mümkün olur. Yoksa, kanunun idareye takdir hakkı tanımadığı ve kesin hükümler koyduğu hallerde, müracaat sahibinin hususi vaziyetini nazarı itibare almağa ve düşünmeğe kanunen imkân yoktur.

Askerlik mükellefiyeti kanununa ve nüfus kanunlarına göre fertler hakkında para cezası tatbik ederken idare hey'etleri, vatandaşların hususi durumlarını göz önünde bulundurlar; yani bunların kanuna aykırı hareketlerini tetkik ederken kasıtları bulunup bulunmadığını, sıhhi veya makbul bir mazeretleri mevcut olup olmadığını, inceleyerek ceza tayininde takdir haklarını kullanırlar.

İdare hukukundan başka amme hukukunun diğer bir kolu olan ceza hukukunda da, bir ferde ceza tertip ederken hâkim, ferdin hususi vaziyetlerini inceden inceye göz önünde bulundurur, suçlunun yaşını, akli durumunu, kanuni veya takdiri ağırlatıcı veya hafifletici sebepler bulunup bulunmadığı ve hepsinden evvel de kası mevcut olup olmadığını göz önünde bulundurur. Burada bilhassa takdiri ağırlatıcı veya hafifletici sebeplerin incelenmesi, hâkimin takdir hakkının bir ifadesidir.

5—) Maddî imkânlar :

Maddî imkânlar da, idarede takdir hakkının mevcudiyetini icabettiren sebeplerden biridir.

Her iş gibi, idari işler de maddî imkânlar içinde yürür.

İdare, kanunun kendisine tanıdığı takdir hakkını, maddî imkânların mevcudiyeti halinde kullanabilir.

Ancak ilâve edelim ki, maddî imkân meselesi, yalnız idarenin takdir hakkına ait işlerde değil, diğer işlerinde de, bir hizmetin ifa edilip edilmemesini tayin eder. Takdir hakkının kullanılmasında da müessir olduğu için burada zikretmeyi faideli bulduk.

Esasen maddi imkân, yalnız idarede değil, diğer bütün amme işlerinde ve hatta fertlerin hususi hayatında da başta gelen bir faktördür.

6—) Amme hizmetlerinin teknik hususiyetleri :

Bu gün çok genişlemiş ve çeşitlenmiş olan amme hizmetlerinin bir çoğu teknik hususiyetler arz etmektedir.

Bu bakımdan bir kanun veya nizamname vaz'edilirken bu kanun veya nizamnamenin tatbiki sırasında ortaya çıkabilecek hizmetle ilgili çeşitli teknik hususiyetlerin hepsinin bu kanun ve nizamnameye derç edilmesine maddeten imkân olamaz. Bu bakımdan bu çeşitli teknik hususiyetlere göre hizmetin yürütülmesi, idarenin takdir salahiyetine tevdi edilir.

İdarî hey'etler ve makamlar, kanunun umumî hükümlerinden ve esas prensiplerinden ayrılmamak şartile, hizmetin bu hususiyetlerine göre ve kendilerine tanınan takdir hakkı hudutları içinde amme hizmetini yürütürler.

Bu gün idarenin takip ve kontrol ettiği bütün, çay, afyon ve çeltik ekimi ve başı başına idari bir mevzu olan orman işletmesi, bir çok teknik hususiyetleri bulunan İktisadî mevzulardır.

Bu gibi, çeşitli teknik hususiyetleri bulunan amme hizmetlerinde idare, kanunun kendisine tanıdığı takdir hakkı hudutları içinde kalmak şartile, hadiselerin arzettiği bu teknik hususiyetleri göz önünde bulundurmak suretile hizmetin yürütülmesini temin eder.

Meselâ: çeltik ekimi kanununa göre, çeltik ekecek olanlar, çeltik komisyonlarından izin almağa mecburdurlar. Burada komisyon bir kimseye izin verirken kanunun tayin ettiği şartları, çeltik ekilecek yerin durumuna göre tetkik ederek, izin vermek veya vermemek hususundaki takdir hakkını kullanır.

Keza, çay kanununa göre, çay bahçesi kuracak olanların ziraat idaresinden ruhsatname almaları ve kanunun koyduğu şartlara riayet etme-

leri lâzımdır. Burada da ziraat idaresi kanunun tayin ettiği şartları, çay bahçesi kurulacak yerin durumuna göre inceleyerek ruhsat vermek hususundaki takdir hakkını kullanır.

(Takdir hakkının esas prensipleri)

Kanunların ve diğer mevzuatın idareye tanıdığı takdir hakkını, idare hotbehot istediği gibi kullanmak salâhiyetinde değildir. Bunun da tabi olduğu bir takım kaideler ve prensipler mevcuttur.

Bu prensipleri aşağıda kısaca incelemeye çalışıyoruz :

1) — Kanunun ve nizamnamenin serahatı karşısında takdir hakkı câri olmaz :

Kanunların idareye mükellefiyetler tahmil ettiği ve sarîh emir ve nehiyler ihtiva ettiği hallerde idarenin takdir hakkını kullanmasına imkân yoktur. Bu halde dahi takdir hakkını kullanmak, kanunun dışına çıkmak demek olur ki ilk neticesi idarenin mes'uliyetini ortaya çıkarır.

Zira, idarenin kanunların sarîh hükümlerini münakaşa etmeye salahiyeti yoktur.

Meselâ: Belediye Muhasebe Usulü nizamnamesine göre, belediye bütçesinden maaş ve ücret tertiplerinden masraf tertiplerine münakale yapılması caiz değildir. Bu sarîh bir hükümdür. Hiç bir şekilde aksine hareket edilmesi doğru değildir. Binaenaleyh bir belediye meclisi «nizamname böyle diyor ama, lüzum ve zaruret görüldüğü için maaş ve ücret tertibinden masraf tertibine bu münakalenin yapılması uygun görülmüştür.» diye bir karar veremez. Bu şekilde hareket etmek, takdir hakkını kullanmak değil, kanun ve nizamnamenin hakkına tecavüz etmek demek olur ki, ilk neticesi kanuni mesuliyetle karşılaşmak olur.

Binaenaleyh, idarenin, bir takım vâhî lüzum ve zaruretlere sert ederek, kanun ve nizamnamelerin sarîh hükümlerini münakaşa ederek, bunları kendi anlayışına göre evirip çevirerek bu sarîh hükümlerin hududu dışına çıkması, idarede takdir hakkını kullanmak değil, açıkça kanıma aykırı hareket etmek demek olur.

Hattâ bu tarz hareketi, idarede mes'uliyeti der'uhte etmek prensibi ile izah etmeye de imkân yoktur.

2) — Kanunun, ferde sarîh bir hak tanıdığı hallerde takdir hakkı câri olmaz :

Bunu bir misalle açıklayalım :

Nüfus mevzuatına göre, nüfus kütüklerinde kayıtlı bulunan bir vatandaşa, lüzumlu vesikalarla müracaat ettiği takdirde yeniden veya zayiinden nüfus cüzdanı verilmesi icabeder. Binaenaleyh bu şartlar mevcut olduğu takdirde, burada takdir hakkı kullanılmak suretile bu müracaatın reddi caiz olmaz.

3) — Takdir hakkı, müracaatın başında değil, muamelenin sonunda kullanılabilir :

Kamının bahsettiği her hangi bir haktan istifade etmek üzere idareye müracaat eden bir kimsenin bu dileği, muamele tabii seyrini takip edip de neticelenmeden (işin başında sonucu belli olsa bile) reddedilemez.

Bazen öyle muameleler olur ki, bunların nasıl bir neticeye varacağı, daha işin başında belli olabilir. Ancak burada dahi, idarenin takdir hakkının, müracaatın başında değil, gereken incelemeler yapıp muamele neticelendikten sonra kullanılması icabeder.

Zira, unutmamak lâzımdır ki, ilk görünüşte sonu belli gibi görünen bir çok muamelelerin, iyi bir tetkik neticesinde, başka türlü oldukları tahakkuk edebilir.

4) — İdare takdir hakkını, kendi imkânlarına göre kullanır.

Kanunlar, idareye bir takım vazifeler ve hizmetler tahmil ederken, bu hizmetlerin, nerelerde ve hangi sıra ile yapılacağını tasrih etmemişlerse, idare bu hizmetleri, kendi imkânlarına göre bir sıraya koyarak ifa eder.

Buna misal olarak belediyenin ifa edeceği hizmetleri göstereceğiz:

Belediye kanununun 15 inci maddesi, belediyenin ne gibi vazifeler, ne gibi amme hizmetleri yapacağını, 16 ıncı maddesi de bu vazifelerden hangilerinin, varidatı ne militanla olan belediyeler için mecburî olduğunu saymıştır. Bu arada meselâ: beldenin yollarını, lağımalarını yaptırmalı vazifesi de vardır. Ancak belediye, bütçe imkânlarıyla çalışan bir amme idaresidir. Buna göre şehirde bir çok yol yaptırılması ve bir çok yerde lağım ve kanalizasyon tesisi icabettiği halde, bunların hepsini yaptırmaya belediyenin o andaki varidatı müsait değilse, bu işleri bir sıraya koyarak, yani mesai programına dahil ederek sıra ile yaptıracaktır.

İşte, belediye, belde ihtiyacına göre en lüzumlu olanlarını ilk plâna almak suretile, mâli imkânları dahilinde bu işleri bir sıra dahilinde ifa eder, bu sıranın tayininde de takdir hakkını kullanır.

5) — Takdir hakkı, idari vesayette alâkalıdır :

Mahalli idarelerin, bazı kararları üzerinde idari vesayet hakkını kullanan merkezi idare organları, bu idari vesayette beraber takdir haklarını da kullanmış olurlar. Malûm olduğu vechile idari vesayet, bir mahalli idare karan üzerinde, bir merkezî idare makamının, tasdik, red ve bazen de tadil etmek salahiyetini kullanması şeklinde tecelli eder. Mahalli idarelerin hangi kararlarının idari vesayete tabi olacağını kanunlar tayin eder.

Bir belediye bütçesini tasdik veya red eden bir vali veya kaymakam bu hususta takdir hakkını kullanmış demektir.

Yine belediye bütçesinde fasıldan fasıla yapılan tahsisat münakalesine dair olan bir belediye meclisi kararı üzerinde idare âmiri takdir hakkını kullanarak bu kararı tasdik veya red eder.

6) — İdari makamlar gibi, idari hey'etlerin de takdir hakkı mevcuttur :

İdari hey'etler, kanunların kendilerine verdikleri vazifeleri yaparken takdir haklarını kullanırlar. Mevzuatımızda bunun pek çok misali mevcuttur. Burada bir kaç tanesini zikrederim:

Belediye kanununun 5 inci maddesi, belediye sınırlarının tayininde belediye meclislerine ve mahallî idare hey'etlerine vazifeler vermiştir. Bunlar, belediye sınırları hakkındaki kararlarını verirken takdir haklarını istimal ederler. Kanunun 4 üncü maddesi, bir belediye sınırının tesbitinde ne gibi hususların göz önünde bulundurulacağına dair umumî esaslar koymuştur. Binaenaleyh belediye meclisleri ve idare hey'etleri sınır tesbiti işinde bu esaslara riayet etmekle mükelleftirler. Ancak bu umumî esasları, eldeki sınır işine tatbik ederken takdir haklarını da kullanmaları icabeder.

Bunu bir misalle açıklamağa çalışalım :

Meselâ: belediye kanununun sözü geçen 4 üncü maddesinin (A) fıkrasında; (ötedenberi beldeye ait sayılan bütün tarla, bağ, bahçe, çayır, mera, zeytinlik, palamutluk, baltalık, otlak gibi yerler sınır içinde kalır) denilmektedir.

Kanun bu şekilde umumi mahiyette bir kaide vaz'etmiştir. Şu halde hangi tarla, bağ, bahçe ve sairinin ötedenberi beldeye ait sayılacağı hususunun tayini, bir takdir işidir. İşte bu takdiri belediye meclisi ve idare hey'eti yapacak demektir.

7) — İdarenin takdir hakkına karşı kanun yollarına müracaat olunabilir :

Kanunlar, idareye takdir hakkı tanımakla beraber bir çok hallerde, bu takdir hakkının kullanılmasına karşı kanun yollarına müracaat etmek de mümkündür. Kanun bu müracaat hakkını tanımakla, idareyi, takdir hakkını dikkat ve ihtimamla kullanmağa sevk etmektedir.

Meselâ belediye kanununun 70 inci maddesi hangi işlerin belediye meclisi tarafından karara bağlanacağını tadat etmiştir. 71 inci maddeye göre de, bu kararlardan bütçe, hesabı kati, fasıldan fasıla yapılan münakale, mesai programı gibi hususlara taalluk eden belediye meclisi kararları, mahallin en büyük mülkiye amirinin tasvibile katiyet kesbeder. Mülkiye amirleri bu kararları bir hafta içinde tasdik etmedikleri takdirde, belediye meclisinin tetkik talebi üzerine Şurayı Devlet tarafından bir ay zarfında verilecek kararlar katidir.

Belediye kanunun 123 üncü maddesinin son fıkrası da, belediye bütçesi üzerinde idare amirinin takdir hakkına karşı kanun yoluna müracaat edileceğine dair ayrıca bir hüküm serdetmektedir. Bu fıkraya göre: mahallin en büyük mülkiye memuru tarafından belediye bütçesinde yapıla* tadilâta karşı belediye meclisleri Şurayı Devlete müracaat edebilirler.

8) — Takdir hakkının kati olduğu haller de mevcuttur :

İdarenin, bazı kararları da kesin mahiyettedir. Kanun, bu gibi kararlara karşı, hiyerarşik müracaat yolu kabul etmemiştir. Bunun en güzel misali 5917 sayılı (gayri menkule tecavüzün defî hakkındaki) kanundur... bu kanuna göre :

Hakiki veya hükmi şahısların zilyet bulundukları gayri menkule başkası tarafından tecavüz edildiği takdirde o gayri menkul zilyedinin, zilyet birden fazla ise içlerinden birinin müracaatı üzerine Vali veya Kaymakam tarafından tahkikat yapılarak veya yaptırılarak müracaat sahibinin haklı olduğu anlaşılırsa, tecavüz menedilir ve gayri menkul, zilyedine mahallen teslim olunur.

Vali veya Kaymakamın bu husustaki kararları kesindir. Meselâ: Kaymakamın bu husustaki kararından dolayı hiyerarşik müracaat yoluna gidilemez, yani bu karar aleyhine Kaymakamın hiyerarşi amiri olan Valiye müracaat olunamaz.

Bu suretle kanun, gayri menkule vâki tecavüz muameleleri dolayısıyla verecekleri kararlarda Vali ve Kaymakamlara kati neticeler tevhit eden bir takdir hakkı tanımaktadır.

5917 sayılı kanun, gayri menkul ihtilafları dolayısıyla fertler arasında çıkması muhtemel hadiseleri önlemek, bir kimsenin ötedenberi elinde bulunan bir gayri menkul üzerinde devam edegelmekte olan tasarruf hakkını himaye etmek gayelerini takip etmektedir. Bu kanuna göre verilen kararlar ancak zilyetliği himaye eder, yoksa mülkiyete müessir olmaz, bir gayri menkul mülkiyeti ihdas etmez. Karar infaz edilerek, gayri menkul zilyedine teslim olunur, karşı taraf isterse mahkemeye müracaat ederek, bu gayri menkul üzerinde mülkiyet ve saire gibi aynı bir hakkı mevcut olduğunu tevsik ettirebilir. Bu bakımdan bu hususta idarenin kararları ve bu kararlar dolayısıyla izhar ettiği takdir hakkı kesin mahiyette telâkki edilmiştir.

5917 sayılı kanundan evvel yürürlükte bulunan 2311 sayılı kanun da aynı mahiyette hükümleri ihtiva ediyordu.

İdari makamlardan başka idari hey'etlerin de bazı kati mahiyette kararları mevcuttur. Diğer bir ifade ile bu kararlar dolayısıyla bu hey'etlere kati mahiyette bir takdir hakkı tanınmıştır.

Meselâ: gizli nüfusların yazımı hakkındaki 2576 sayılı kanunun 6 ncı maddesine tevfi kan, bu kanuna göre idare hey'etlerince verilen para cezaları katidir.

Ancak 3546 sayılı Devlet Şurası kanununun 24 üncü maddesi hükmünün mahfuz bulunduğunu da burada kaydetmek icabeder.

9) — Hükümet tasarruflarında da takdir hakkı mevcuttur :

Hükümet tasarruflarında, idari makamlara nazaran daha bariz, daha geniş bir takdir hakkı mevcuttur. Hükümet tasarruflarının mahiyeti esasen bunu icabettirir.

Hükümet tasarruflarındaki bu takdir hakkına misal olarak vatandaşlığa alma ve vatandaşlıktan çıkarma muamelelerini misal olarak alabiliriz.

Bir ecnebiye, telsik yoluyla müktesep vatandaşlık verirken İcra Vekilleri Hey'eti takdir hakkını kullanır.

1312 sayılı vatandaşlık kanununun 5 inci maddesine müsteniden, Türkiyede devamlı olarak beş sene ikamet eden ve kendi memleketi kanununa göre reşit olan bir Ecnebi Türk vatandaşlığını talep ve İcra Vekilleri Hey'eti kararla de iktisap edebilir.

Görülüyor ki Türk vatandaşlığına alınabilmesi için bir ecnebinin Türkiyede devamlı olarak beş sene oturmuş olması ve müracaat ettiği tarihte kendi memleketi kanunlarına göre reşit bulunması lâzımdır. Fakat bu şartları haiz olan ecnebleri İcra Vekilleri Hey'eti hemen Türk vatandaşlı-

ğma kabul edecek değildir, o kimsenin, Türkiye'ye faideli bir vatandaş olup olmayacağını arayacak ve bu suretle bu hususta takdir hakkını kullanacaktır.

Aynı kanunun 6 inci maddesine tevfikân, yukarıda bahsi geçen ikamet şartını ifa etmemiş olan Ecnebler, istisnâî müsaadeye lâîk görüldükleri takdirde, icra Vekilleri Hey'eti karârile fevkalade olarak vatandaşlığa kabul edilebilirler.

Bu maddede bahsedilen vatandaşlık (fevkalâde telsik) dediğimiz muameledir. Kanunun 5 inci maddesindeki beş senelik ikamet müddeti, o ecnebinin Türkiye'ye faideli bir vatandaş olup olmayacağını anlaşılmaması için geçmesi lâzımgelen bir deneme devresidir. Bir Ecnebinin, böyle bir müddeti beklemeden dahi memleket için faideli bir fert olacağına, İcra Vekilleri Hey'eti kanaat getirirse, onu Türk vatandaşlığına kabul edebilir. Ancak bu cihetin tayini, mezkûr 6 ncı madde ile yine tamamen İcra Vekilleri Hey'etinin takdirine bırakılmıştır.

Diğer taraftan yine vatandaşlık kanununun 9 ve 10 uncu maddelerine göre, bir kimsenin Türk vatandaşlığından ıskat edilmesi de İcra Vekilleri Hey'etinin takdirine bağlıdır.

(İdarenin takdir hakkına dair bazı misaller)

Mevzuatımızda idareye takdir hakları tanıyan çeşitli hükümler vardır. Misâl olarak bunlardan bazılarını burada zikrederek inceleyeceğiz:

A) — İl idaresi kanunundan misaller :

İl idaresi kanununda, idareye çeşitli takdir hakları tanınmıştır. Misal olmak üzere burada bunlardan bir kaç tanesini zikredeceğiz :

1 — Kanunun 9 uncu maddesinin (C) fıkrasına göre, Vali, kanun, tüzük, yönetmelik ve Hükümet kararlarının ilânını ve uygulanmasını temin etmekle vazifelidir. Bu işlerin gerçekleştirilmesi için gereken bütün tedbirleri almağa yetkilidir.

İşte alınacak bu tedbirleri tayin ve tesbit etmek Valinin takdir hakkının bir ifadesidir. Vali, mevzuatın hükümleri çerçevesini tecavüz etmemek şartile, takdir hakkını kullanarak bu tedbirleri ittihaz eder. Bu hususta ne gibi tedbirlerin ittihaz edilmesi icab ettiğini tayin etmek ciheti, Valinin takdirine bırakılmıştır.

2 — Kanunun II inci maddesinin (A) fıkrasına göre, Vali; Vilâyet sınırları içinde bulunan umumi ve hususi bütün zabıta kuvvet ve teşkilâtının

âmiridir. Suç işlenmesini önlemek, amme intizam ve emniyetini korumak için gereken tedbirleri alır. Binaenaleyh, bu hususlarda idari ve mâni zabıta tedbirlerinden hangilerinin alınması icab ettiğini tayin etmek ciheti, yine Valinin takdirine bırakılmıştır.

Diğer taraftan kanunun 32 inci maddesinin (A) ve (B) fıkraları da kaza sınırları içinde Kaymakama; bu salahiyet ve takdir haklarını tanımaktadır.

3 — Kanunun 62 inci maddesine müsteniden, Vilâyet idare kurulları; Vilâyet idare şubelerinin, Kaymakamların ve kaza idare şubelerde nahiye müdürlerinin, nahiye meclisi ve komisyonlarının, köy muhtarlarının ve köy ihtiyar kurullarının yürütülmesi gerekli kararları aleyhine menfaati haleldar olanlar tarafından bu kararların esas, maksat, yetki ve şekil itibarile kanun ve nizamnameye aykırı olmalarından dolayı açılan iptal dâvalarına birinci derecede bakarlar.

Böylece Vilâyet idare hey'eti bu kararları tetkik ederek bunların esas, maksat, yetki ve şekil cihetlerinden biri bakımından kanun ve nizamnameye aykırı olduğunu görürse iptal eder.

Esas bakımından kanuna aykırı olmak, bir kararın kanunun sarıh bir hükmüne aykırı olması demektir.

Maksat bakımından kanuna aykırı olmak ise, verilen kararın; kanunun takip ettiği gayeye, yani kanunun takip ettiği amme menfaatına aykırı olması demektir.

İşte, Vilâyet idare hey'eti, mezkûr 62 inci maddenin hükümlerine riayet etmek şartile takdir hakkını kullanarak bu gibi kararları iptal eder, eğer iptali icab ettirecek kanuni bir sebep yoksa iptal talebini red eder.

B) — Belediye kanunundan misaller :

Bu kanunda da idarenin takdir hakkına yer yer tesadüf edilmektedir:

1 — Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi belediye kanununun 15 inci maddesi belediyenin vazifelerini tayin etmekte, 16 inci maddesi de bu vazifelerden hangilerinin hangi belediyeler için mecburi olduğunu işaret etmektedir.

İşte belediyeler, bu vazifelerini, bütçe imkânlarını göz önüne alarak ve bir sıraya koymak suretile yapacaklardır.

Meselâ: şehir veya kasabanın yollarını yaptırmak işini ele alırsak, yaptırılacak pek çok yol olupta belediyenin mâli durumu bunların hepsini birden yaptırmaya kifâyet etmezse o zaman belediye bunları mesai proğ-

ramı ile senelere taksim edecek ve bunları böylece ikmal edecektir. Burada mesai programının, beldenin ihtiyaçlarına göre şu veya bu şekilde tanzim edilmesi, belediyenin takdir hakkını kullanması demektir.

2 — Belediye kanununun 70 inci maddesine göre belediye bütçesinin tesbit ve kabulü belediye meclisinin ve 71 inci maddesine göre de bu bütçenin mahalli idare amiri tarafından tasdik veya reddi de idare amirinin takdir haklarının birer ifadesidir.

3 — Belediye kanununun 76 ıncı maddesine göre, belediye reisi, belediye meclisine her sene, meclis kararlarının tatbikine, belediyenin mâli durumuna dair bir senelik mesai raporu verir. Meclis, rapordaki izahatı kâfi görmezse keyfiyet, Vilâyet merkezi olmayan yerlerde Valiye, Vilâyet merkezi olan yerlerde Dahiliye Vekâletine mazbata ile bildirilir. Belediye meclisinin ademi kifayet kararı, kaza belediye reisi hakkında Vali, Vilâyet belediye reisi hakkında Dahiliye Vekili tarafından tasvip edildiği takdirde belediye reisi infisal eder.

Burada da belediye reisinin faaliyeti hakkında ademi kifayet kararı vermesi belediye meclisinin ve meclisin bu kararının Dahiliye Vekili veya Vali tarafından tasvip edilmesi veya edilmemesi de bu makamların takdir haklarının birer ifadesidir.

C) — Yeni istimlâk kanunundan misaller :

6830 sayılı istimlâk kanunu, muhtelif mevzularda yapılacak istimlâklere ait hükümleri ihtiva etmektedir.

Kanunun 5 inci maddesi, istimlâkin taallük ettiği çeşitli mevzulara göre istimlâke karar verecek olan mercileri, köy ihtiyar meclisi, belediye encümeni, Vilâyet daimi encümeni, Vilâyet idare hey'eti, kaza idare hey'eti, İcra Vekilleri Hey'eti ve amme müesseseleri idare meclisleri olarak tayin etmektedir.

Kanunun 6 ıncı maddesine göre, istimlâk için umumi menfaat kararı aşağıdaki mercilerin tasdikile tekemmül eder :

1 — Köy ihtiyar meclisleri ve belediye encümenleri kararları, Kazalarda Kaymakamın, Vilâyet merkezlerinde Valinin,

2 — Kaza idare hey'etleri, Vilâyet daimi encümenleri ve Vilâyet idame hey'etleri kararları Valinin,

3 — Amme müesseseleri idare meclisleri ve salâhiyetli idare uzuvlarının kararları, mürakabesine tabi oldukları Vekilin,

4 — Hususi şahıslar lehine köy, belediye, hususi idarece verilen kararlar Valinin

Diğer taraftan kanun 3 üncü maddesinde hangi hallerde istimlâk yapılabileceğini tayin etmektedir. Bu maddeye göre istimlâk, ancak bunu yapacak idarenin kanunen ifasına memur bulunduğu amme hizmetinin veya teşebbüsün yürütülmesine lüzumlu gayri menkullerin ve kaynakların bu kanun hükümleri dairesinde değer pahası peşin verilmek şartile yapılabilir.

Şu halde, kanunda istimlâk kararı vermeye salahiyyetli bulunan hey'etlerin istimlâk kararları, bu kararları tasdika yetkili bulunan ve yukarıda zikri geçen Kaymakam, Vali, Vekil gibi tasdik mercilerine geldiği zaman, bu merciler; bu istimlâkin, istimlâki yapacak olan idarenin kanunen ifasına memur olduğu bir amme hizmeti için lüzumlu olup olmadığını tetkik edecekler, lüzumlu olduğuna kanaat getirirlerse kararı tasdik, aksi halde reddedeceklerdir. Diğer bir ifade ile tasdik mercileri, bu kararları tasdik veya red ettikleri zaman bu hususta takdir haklarını kullanmış olacaklardır.

Kanun, yapılacak istimlâklerin, amme hizmetlerinin yürütülmesi-bakımından lüzumlu olup olmadığının takdirini, köy, belediye, Vilâyet hususi idaresi ve amme müesseseleri gibi idarelerin idari vesayet makamı durumunda bulunan kaymakam, Vali ve Vekil gibi makamlara tevdi etmiş bulunmaktadır.

D) — Yeni orman kanunundan misaller :

6831 sayılı orman kanununun 21 inci maddesine göre:

Devlet ormanlarındaki otlaklara dışarıdan toplu olarak veya sürü halinde hayvan sokulup otlatılması, tanzim olunacak plânlara göre, orman idaresinin iznine bağlıdır. Plânlar, otlak zamanından evvel tanzim, ve orman müdürlüklerince tasdik olunur.

Fevkâlade hallerde Ziraat Vekâleti, Devlet ormanlarına zarar vermeyecek şekilde muvakkat olarak hayvanların ormanlarda otlatılmasına ait tedbirleri alır.

Bu takdirde orman içinde ve dışındaki köylerin hayvan otlatmalarına müteallik işlere dair, orman bölge şefleriyle veteriner müdürü veya memurunun tanzim edecekleri plânlar, mahallin en büyük mülkiye amirleri tarafından tasdik edilerek ilgililere tebliğ olunur.

Görülüyor ki bu maddede ormanlarda hayvan otlatılması hususunda orman idarelerinin, Ziraat Vekâletinin ve mahallin mülkiye amirlerinin derece derece takdir hakları rol oynamaktadır.

NETİCE:

Takdir hakkı, amme hizmetlerinin yürütülmesinde, idarenin en esaslı mesnetlerinden biridir. Kanunlar ve nizamnameler, idareye takip edeceği yolun umumi güzergâhını tayin ederler ve idarenin bu hususta riayet edeceği umumi ve esas kaideleri gösterirler. Kanunların tayin ettiği bu esas güzergâhı tecavüz etmemek şartı ile, amme hizmetlerinin aksamadan yürütülmesi, idarenin âdil takdir ölçülerine tevdi edilir.

KÖYLERE İÇME SUYU GETİRİLMESİ

YAZAN :
Turgut TİMUR
 Germencik Kaymakamı

Köylere içme suyu getirilmesi köy halkını ve çeşitli bakımlardan çeşitli makamları ilgilendirmektedir.

Köye su getirmek birinci derecede köy halkını ilgilendirir. Esasen köy içme su faaliyetleri kuvvet ve kudretini köyde halk sağlığını korumayı hedef ittihaaz eden prensipten almaktadır.

Köye su getirme işi herşeyden önce bir fen işidir. Fen adamlarını ve uzmanlarını diğer bir ifade ile Nafia teşkilâtını ilgilendiren bir meseledir.

Diğer taraftan köylere getirilecek suların sağlık şartlarına uygun bir şekilde temini sağlık teşkilâtını ilgilendirmektedir.

Nihayet köy içme suları denetleyici bir organ nazım bir kuvvet olan idare mekanizmasını esaslı şekilde meşgul eden bir mesele ve bir dâva halini almaktadır.

Köye su getirmek köy kanununun 13. maddesinin 2. fıkrasına göre köyün mecburi işlerindendir. «Köye kapalı yoldan içilecek su getirmek ve çeşme yapmak köyün içtiği su kapalı yoldan geliyorsa yolunu delik deşik bırakmamak ve mezarlıktan veya süprüntülük ve gübrelikten geçiyorsa yolunu değiştirmek.» Binaenaleyh köyün mecburi işleri arasında yer alan köy içme su işlerinde imeceye taalluk eden işleri gördürmeyen muhtar ve ihtiyar kurulu âzasına köy kanununun 5672 sayılı kanımla değiştirilen 46. maddesi gereğince idare kurullarınca para cezası verilir. «Mecburi işleri gördürmeyen ve toplanması isteğe bağlı olmayan parayı toplattırmayan köy muhtarı ve ihtiyar meclisi üyelerine köyün bağlı bulunduğu idare kurulunca 10 liradan 50 liraya kadar para cezası hükmolunur. Bu ceza mal iyece amme alacakları halindeki kanuna tevfikân tahsil ve köy sandığına teslim olunur.» ve yine köy içme su işleri köyün mecburi işleri arasında yer aldığından bu işlerde çalışmayan köy imece mükelleflerinden ihtiyar meclisi kararı ile köy kanununun 56 ve 5435 sayılı kanunun 2. maddesinin son fıkrası gereğince 10 lira para cezası alınır. Tekerrüründe bu

ceza iki misli yani 20 lira alınır. Böylece iki gün üst üste imecede çalışmayan mükelleften 30 lira para cezası alınır.» 13. maddede yazılan mecburi işleri yapmayan köylüden ihtiyar meclisinin kararı ile haline göre bir kuruştan 100 kuruşa kadar ceza alınır. Para cezasını vermeyenler hakkında 66. maddeye göre muamele yapılır. Cezaya mahkum olan adam o işten yine kaçarsa evvelki ceza iki kat olarak alınır.

İhtiyar meclisince salman parayı ödemeyenlerden iki katı 66. maddeye göre tahsil olunur.

5435 Sayılı kanunun son fıkrası ise para cezalarının 10 liradan aşağı olmayacağını amirdir.

İdare dergisinin 240. sayısında köy içme suları adlı yazıda köylerde su ihtiyaçlarının sağlanması, köy içme sularının yapımında esas gaye ve köylerin su durumları itibarile tasnifi, köy içme sularının yapımı, köy içme sularında yapım sistemleri, köy içme sularına yardımlar, köy içme suları yapımında devlet ve köye ait işler ve köy içme sularının yapımında karşılaşılan güçlükler mevzuları incelenmiş idi. Şimdi de bu bahsin başka kısımlarını inceleyelim:

1) SULAR HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Yeryüzünün dörtte üçünü sular teşkil etmektedir. Sular katı, sıvı ve buhar hallerinde bulunurlar. Su hacim itibarile iki hidrojen ve bir oksijen gazlarından mürekkep olup kimyadaki işareti H₂O dur Hava tazyikinde ve o derecede buz olup 100 derecede buhar haline geçer gerek buz ve gerek buhar halinde iken iki gaz atomları arasındaki bağlama bozulmaz. Suyun molekül ağırlığı 18 dir.

Güneşin tesiri ile sular buharlaşır, havaya yükselir, soğuk tabakalara rastgelince yağmur, dolu ve kar hallerinde tekrar yeryüzüne inerler. Yeryüzüne inen suların üçte biri akarsuları ve gölleri meydana getirir. Üçte biri tekrar buharlaşarak gökyüzüne yükselir. Üçte biri de yerin altına geçerek yeraltı sularını husule getirirler.

Su tabiatte nadiren saf halde bulunur. Hatta yağmur suyunda bile ecnebi maddeler vardır.

Suların sertlikleri, kirlenmeleri ve temizlenmeleri :

1) Suların sertlikleri

Su dahilinde mevcut olan toprak kalevileri suyun sertliğine sebebiyet verir. Suyun sertliği sertlik dereceleri ile ifade olunur. Sertlik dereceleri

muhtelif memleketlerde başka başkadır. Fransada bir sertlik derecesi litrede 10 mg CaCO_3 a tevafuk eder. Almanya ve İngilterede ölçü başkadır. Türkiyede Fransız sertlik derecesine göre hesap edilir. 1 Fransız sertlik derecesi 0,56 Alman, 0,70 İngiliz derecesine müsvavidir.

Suların iki çeşit sertliği vardır :

- A) Geçici sertlik
- B) Kalıcı sertlik (Daimi sertlik)
- A) Geçici sertlik

Su kaynadığı zaman mevcut bikarbonatlar uçar. Suda münhal bulunan kalsiyum bikarbonat gayri münhal olan kalsiyum karbonat haline geçer. Böylece bir kısım kalsiyum teressübü ile suda bulunan sertlik azalır. Bu suretle bu eksilen kısma geçici sertlik denir. Yani suda kireç ve magnezyum bikarbonat bulunmasından ileri gelen sertliğe geçici sertlik denir. Başka bir ifade ile suyu kaynatmadan önce içinde bulunan magnezyum ve kireç tuzlarının miktarı bu sertlik derecesini verir.

- B) Kalıcı sertlik

Su kaynatıldıktan sonra geri kalan yani kuvvetli asitlerle birleşmiş olan toprak kalevilerine ait sertliğe kalıcı sertlik denir. Diğer bir ifade ile suda kireç ve magnezyum bi karbonat sülfat tuzu bulunmasından ileri gelen sertliğe kalıcı sertlik denir.

Kalıcı sertliği tesbit etmek için su 120 derecede yarım saat kadar kaynatılır, kaynatma esnasında suda mevcut karbonik asitler uçar ve CaCO_3 çöker, süzülür ve üzerine damıtık su ilave edilerek eski haline getirilir, bu suretle sertlik tayin edilir.

Sertlik bakımından sular üç gruba ayrılırlar :

- A) Yumuşak sular
- B) Orta sular
- C) Sert sular
- A) Yumuşak sular

Sertlik dereceleri 14 dereceye kadar olan sulara yumuşak sular denir. Yumuşak suların içinde kabuk ve tabaka teşkil etmek üzere çökecek tuzlar bulunmadığı için bunlar temasta bulundukları madeni sathları zamanla aşındırmaktadırlar. Bu suların içinde erimiş madenler azdır. Fakat faz-

la miktarda karbondioksit ihtiva ederler. Menba suları bu cinstendir. Yumuşak sular ikiye ayrılır :

a) Çok yumuşak sular

b) Yumuşak sular

a) Çok yumuşak sular

Sertlik dereceleri 0-7 derece arasında olan sulara çok yumuşak sular denir.

b) Yumuşak sular

Sertlik dereceleri 7-14 derece arasında olan sulara yumuşak sular denir.

B) Orta sular

Sertlik dereceleri (14 - 21) derece arasında olan sulara orta sular denir. Bunlar fazla karbondioksit ihtiva etmezler. Bulundukları kapları aşındırmazlar.

C) Sert sular

Sertlik dereceleri 21 dereceden fazla olan sulara sert sular denir. Bunların içinde erimiş maddeler çoktur. Fazla miktarda karbondioksit ihtiva etmezler. Bunlar bulundukları kabın cidarlarını kemirmezler. Aksine olarak geçtikleri yerlerde bekletildikleri depolarda kireç çöküntüleri yaparlar. Sert sular üçe ayrılır :

a) Oldukça sert sular

b) Çok sert sular

c) Fevkalade sert sular

a) Oldukça sert sular

Sertlik dereceleri (21 - 32) derece arasında olan sulara oldukça sert sular denir.

b) Çok sert sular

Sertlik dereceleri (32 - 50) derece arasında olan sulara çok sert sular denir.

c) Fevkalade sert sular

Sertlik dereceleri 50 den fazla olan sulara fevkalade sert sular denir.

Bilginler suları sertlik derecelerine göre şu sıraya göre vasıflandırmakta ve sıralamaktadırlar :

- a) Yağmur suları
- b) Yüksekliklerdeki yeryüzü suları
- c) Ekilmiş topraklardaki yeryüzü suları
- d) Kirlenmiş ırmakların suları
- e) Kaynak suları
- f) Derin kuyuların suları
- g) Sathi kuyuların suları
- 2) Suların kirlenmeleri

Yeryüzü suları şehirlerden gelen kanalizasyon, fabrika yıkama suları, ahır ve gübreliklerden karışan sızıntılar ve yağmur sularının sürüklediği ve toprak yüzünden gelen mülevvesatla ve gübrenilmiş tarlalardan sızan sularla kirlenir. İçilmez hale gelir. Bu suretle kirlenen sular içinde çeşitli hastalık mikropları bulunur.

3) Suların temizlenmeleri

Kirlenen suları temizleyerek içilebilir bir hale koymak için üç türlü usul tatbik edilmektedir. Bu usuller şunlardır:

- A) Suların bulanıklık, tortu ve koku gibi fiziki kusurlarını İslah etmek
- B) Suları mikroplardan temizlemek
- C) Suların sertliklerini azaltmak
- A) Suların bulanıklık, tortu ve koku gibi fiziki kusurlarını İslah etmek

Suların fiziki kusurlarını İslah etmek için iki usule başvurulmaktadır. Bu usuller şunlardır :

- a) Çöktürme usulü
- b) Süzme usulü
- a) Çöktürme usulü

Çöktürme usulünde sular bekletilir, durultulur bu suretle içindeki muallak cisimler ve katı tanecikler dibe çöker. Bundan başka bu usulle su-

lan açık havuzlara doldurup yeteri kadar bekletmek suretile mikroplarını da öldürmek mümkündür. Çünkü bunların yaşayabilmeleri için hemen bir uzviyete girip beslenmeleri ve üremeleri lazımdır, ve yine güneş tesiri ile mikropları kendilerine elverişli olmayan şartlar altında uzun zaman dayanamazlar. Yalnız bu şekilde sular temizlendikten sonra kullanılıncaya kadar ışık görmeyen bir yere konulmalıdır.

b) Süzme usulü

Süzme usulünde sular çakıllı ve kumlu süzgeçlerden geçirilerek süzülür. Bu süzgeçler taban ve duvarları su geçirmez maddelerden yapılmış bir takım havuzlara 120 cm yüksekliğinde süzücü madde konarak meydana getirilmiştir.

Su çöktürme havuzlarından geçtikten sonra filtre edilir. Filtre kum süzgeçleri vasıtası ile yapılır. Kum süzgeçleri kumla doldurulmuş ve cidarları beton veya tuğladan su geçmiyecek bir vaziyette yapılmış havuzlardır. Süzgeç havuzlarının zemini akar tarafına doğru hafifçe meyyaldir. Süzülen suyun toplanması için havuzun alt tarafında dren (Tefçir) boruları vardır.

Süzücü tabaka aşağıdan yukarıya doğru şu şekilde tertip edilmiştir :

- 1) En altta taş ve kaba çakıl. Takriben 60-80 cm.
- 2) Çakıl tabakası. Çakılların kutru 3-5 cm, tabakanın kalınlığı 10 cm.
- 3) Çakıl 1-1,5 kutrunda, tabakanın kalınlığı 10 cm.
- 4) Çakıl 0,4 - 0,6 cm kutrunda tabakanın kalınlığı 10 cm
- 5) En üstte bulunan kum tabakası, bu kumların kutru 0,5 - 1 mm dir, ve tabakanın kalınlığı bir metredir.

Bir müddet çalışan filtrelerden kum tabakasının en üstünde uzvi ve gayri uzvi cisimlerin birikmesinden meydana gelmiş bir tabaka teşekkül eder. Bu tabaka mikropları tutar, adına süzgeç gişası denir.

Umumi su süzme tesisatından başka şahsi ihtiyaç için kullanılan cüzi miktarda suyu süzmeye mahsus filtreler vardır. Bunlara küçük süzgeçler denir. Süzme maddeleri taş, kömür, amyant, porselen veya infusuar toprağıdır. Nitosellüloz da kullanılabilir. Bakteriyolojide kullanılan ve porselenden yapılmış Chamberland süzgeçleri de vardır.

B) Suları mikroplardan temizlemek

Suların içinde insanlara hastalık yapabilecek bir çok mikroplar vardır. Bunları öldürmek için bir takım usuller tatbik edilmektedir. Bu usuller şunlardır:

- a) Akıtma ve püskürtme usulü ile suyun mikroplarını temizlemek.
- b) Kaynatma usulü ile suyun mikroplarını temizlemek
- c) Kimyevi yollarla suyun mikroplarını temizlemek
- a) Akıtma ve püskürtme usulü ile suyun mikroplarını temizlemek.

Suları mikroplardan temizlemek için çağılayanlar halinde akıtmak veya fiskiye şeklinde havaya püskürtmek suretile güneş ve hava tesiri ile mikroplardan kurtarmak mümkündür. Bu usulden faydalanabilmek için suyun tamamen berrak akması lazımdır. Bu usulle sulardaki fazla demiri de atmak mümkündür. Bu şekilde suyun ultra viyole ışınları ile takım edilmesi usulünü ilk defa Fransız alimleri ortaya atmışlardır.

Bu usul emniyetli değildir.

b) Kaynatma usulü ile suyun mikroplarını öldürmek (Suları on beş dakika kaynatmak)

Suları başka vasıtalarla mikroplardan kurtarmak mümkün olmadığı zamanlarda bu usulden istifade etmek mümkündür. Bilhassa salgın hastalıklar zamanında bu usulden çok faydalar sağlanır. Bu usul pratiktir, herkes tarafından tatbik edilebilir. Bunun mahsurlu tarafı suyun tadının bozulması ve soğuma için zamana ihtiyaç göstermesi, pahalı olması, kaynama sebebi ile karbonatların dibe çökmesi yüzünden suyun hazmının güç olması ve bütün köy halkı için kabili tatbik olmamasıdır.

Su ile geçebilecek hastalıkların en ehemmiyetlilerini yapan mikroplar 70 derecede öldüklerinden suyu kısaca kaynatmak kafidir.

c) Kimyevi yollarla suyun mikroplarını temizlemek

Kimyevi yollarla suları mikroplardan temizlemek için iki vasıta vardır. Bunlar :

- aa) Permanganat ile sulardaki mikropları öldürmek
- bb) Klorla sulardaki mikropları öldürmek
- aa) Permanganat ile sulardaki mikropları öldürmek

Bu usul ev ve okulda tatbik edilebilir. Köy sularının umumi olarak mikroplardan temizlenmesinde pratik kıymeti yoktur.

bb) Klorla sulardaki mikropları öldürmek

Suların mikroplardan temizlenmesinde kullanılan madde ozon ve daha ucuz ve pratik olanı klor gazıdır. Bunun yerine labarrak ve javel suları da kullanılabilir.

Suyun mikroplarını öldürmek için sarfedilen klor miktarı ne az ve ne de çok olmamak üzere laboratuvarlarda muhtelif usullerle tesbit edilerek muayyen hesaplar üzerinden kullanılır. Zira suya az klor ilave etmekle suyun mikroplarını öldürmek mümkün olmaz. Çünkü suyun içinde bulunan bazı cisimler klorun tesirinden evvel bu kloru alırlar. Bu suretle eğer suya kâfi miktarda klor konmamış ise o zaman mikroplar üzerine tesir edecek klor kalmaz ve mikroplar da ölmez suya çok klor ilavesi halinde ise o zaman su klor kokusu ve lezzetini taşır, içilmesi zorlaşır.

Sihhilik bakımından suları bilginler üç gruba ayırmaktadırlar :

- A) Sıhhi sular
- B) Şüpheli sular
- C) Tehlikeli sular
- A) Sıhhi sular

Sıhhi suların lezzeti hoştur. Bu sular üçe ayrılır :

- a) Kaynak suları
- b) Derin kuyu suları
- c) Yükseklerdeki yeryüzü suları
- B) Şüpheli sular

Şüpheli suların lezzeti orta derecede hoştur. Şüpheli sular iki gruptur.

Bunlar :

- a) Biriktirilmiş yağmur suları
- b) Ekilmiş topraklardaki yeryüzü suları
- C) Tehlikeli sular

Tehlikeli sular ağza fena gelmeyebilir. Tehlikeli sular ikiye ayrılır. Bunlar :

- a) İçine lağım açılan sular
- b) Sathi kuyuların suları
- C) Suların sertliklerini azaltmak

Sulara sertlik veren maddeler içinde kalsiyum, baryum, magnezyum gibi maddelerin karbonat, sülfat ve klorürleri vardır.

Sert suların içimleri iyi değildir. Bunların ağza ve mideye çok ağır gelenleri müstesna diğerlerinin yani otuz Fransız derecesi sertliğe kadar kireç ve magnezyum ihtiva eden suların sıhate bir zararı yoktur. Fakat fazla kireçli ve magnezyumlu sular yıkanmak ve çamaşır yıkamada fazla sabun sarfettikleri ve yemekleri güç ve geç pişirdikleri için fazla mahrukat sarfetmeleri sebebiyle ev işlerine pek uygun gelmez. Bundan başka yemek pişirmekte de insanın hazım olma kabiliyetini azaltır. Bir de bazı sanat işleri çok sert sularla yapılmaz. Bu bakımdan sert sulara umumiyetle rağbet edilmez.

Suların sertliklerini azaltmak için çeşitli yollar vardır: Bunlar :

- a) Kaynatmak
- b) Sodalamak
- c) Kireç ile muamele etmek
- d) Suların kireçlerini emdirmek
- a) Kaynatmak (Hararetle yumuşatma)

Su ısınınca içindeki serbest CO_2 uçar ve bu gaz su içinde erimiş halde iken bikarbonat halinde suda erimiş olarak bulunan kalsiyum ve magnezyum tuzları karbonat haline gelerek dibe çöker. Su bu suretle yumuşar.

Kalsiyum ve magnezyumun karbonat halinde çökmeleri için suyun 71 derece santigrattan fazla ısıtılması lâzımdır.

- b) Sodalamak

Kireçli sulara az miktarda soda (Karbonat dösüd) katmakla suyun bir kısmının sertliğini bertaraf etmek mümkündür. Evlerde çamaşır sulan böyle hazırlanır.

- c) Kireç ile muamele etmek

Suyun kireç ilave edilerek yumuşatılması fazla miktardaki suları yumuşatmak için elverişlidir. Buna Klark usulü de denmektedir. Bu usulde suya kireç sütü ilave edilmekle ve kireç serbest CO_2 ile birleşince tuzlar bu sefer katılan kireçle birlikte dibe çökmektedir.

- d) Suların kirecini emdirmek

Suların kirecini emdirmek yani baz alıp vererek suyun yumuşatılması gerek umumi sularda ve gerek evlerde çok kullanılmaktadır. Bu-

nun esası permatit, vebolit ve zeolit denilen maddelerle suyu muamele etmekten ibarettir. Bu maddeler suyun kirecini izale eder. Böylece suların sertliği düşer.

Damıtık su :

Damıtık su yani saf su havasızdır. İçinde madeni tuzlar ve organik maddeler yoktur. İçilmez ancak laboratuvarlarda, eczanelerde ve akümülatörlerde kullanılır. Bu su deniz seviyesinde 0 derecede katılaşıp. 100 derecede kaynar. Yağmur suyu da damıtık su olarak kullanılır. Fakat yağmur suyu havadan inerken gazlar ve tozlarla kirlenmiş olduğundan tamamen damıtık su özelliğinde ve arılığında değildir.

Suyun kesafeti ısınıp soğumasına göre değişir. Su sıfırın üstünde dört santigrat derecede en kesif halinde bulunur. Bu derece hararettaki suyun bir santimetre küpünün ağırlığına gram adı verilir.

İçilmeye elverişli sular ve suların elde ediliş halleri hakkında idare dergisinin 240. sayısında kısa malûmat verilmiştir.

II) SULARIN MENBALARINDAN ALINMALARI

Sular menbalarından alınırken bazı kaide ve hususlara dikkat edilmesi lazımdır. Bunlar :

- 1) Suyun hakiki su olması
- 2) Suyun içilmeye elverişli olması
- 3) Suyun daimi ve bol olması
- 4) Suyun hukuken elde edilmiş olması
- 5) Suyun muhtemel jeolojik olaylardan masum bulunması
- 6) Su kaynağının etrafına korunma yapıları ve himaye bölgelerinin tesis edilmesi lâzımdır.

1) Suyun hakiki su olması lâzımdır.

Suların menbalarından alınması halinde üzerinde durulacak en mühim nokta suyun yalnız ilk bahar aylarında çıkan ve sonradan azalan veya kuruyan yalancı suların olmamasına dikkat edilmelidir. Tatbikatta bu şekilde tesisatları yapılarak su köye aktıktan sonra ertesi yıllarda menbadaki suyun yalancı su olması sebebiyle suları ehemmiyetli derecede azalan veya bütünü kuruyan köy sularına rastgelinmektedir. Bu bakımdan kaynakları muhtelif gruplara ayırmak mümkündür :

Kaynaklar önce iki gruba ayrılırlar. Bunlar :

- A) Termal pınarlar
- B) Adi pınarlar
- A) Termal pınarlar

Termal pınarların ısı dereceleri 20 dereceden fazladır. İçlerinde bol miktarda madeni maddeler vardır. Bu sebeple bu sular hastaların tedavisinde kullanılır.

- A) Adi pınarlar

Adi pınarların ısı dereceleri 20 dereceden azdır. Bunlar köy içme suyu olarak kullanılırlar.

Adi pınarlar üç sınıfa ayrılırlar :

- a) Damar pınarları
- b) Talvek pınarları
- c) Tesviye pınarları
- a) Damar pınarları (Devaux pınarları)

Granit tabakaları arasında mevcut kuvarjit damarlarındaki çatlaklar içinde yağmur sularının birikmesinden hasil olan suların taşmaları: neticesinde yeryüzüne çıkmalarından (Damar pınarları) meydana gelir.

Bu pınarlar tesadüfen bulunurlar.

- b) Talvek pınarları

Talvek pınarları zemin altının su geçirir bir tabakasından ilk su geçirmez bir tabakasına kadar işliyen ve bu tabakanın yeryüzüne çıktığı bir noktadan dışarı dökülen sudur.

İlk yeraltı su tabakasının su yüksekliği fazla olduğu zamanlarda yeraltı suları vadinin en alçak noktasında (Yani talvek) zemin üstüne çıkarlar ve talvek pınarlarını teşkil ederler.

Bu pınarlarda geçirimsiz zemin talvekten daha derinde bulunmaktadır.

Herhangi bir sebepten dolayı ilk su geçirmez tabakanın yüksekliği muayyen seviyeden daha aşağı inerse talvek pınarları kuruyabilir. Yani bu pınarlar zaman zaman kururlar ve yağmurlardan sonra su verirler. Su miktarı etrafa düşen yağmura göre azalır ve çoğalır.

Talvek pınarlarının suyuna uzvi maddeler karışması ile kirlenebilir. Çünkü yeryüzüne yakındırlar. Su geçirir tabakadan inerken etrafındaki sular, kirler, pislikler vesaire sızıntı içine karışabilir.

c) Tesviye pınarları

Bir vadi enkesitinde geçirimsiz zeminin yamaçları kestiği noktalarda teşekkül eden pınarlara (Tesviye pınarları) adı verilir.

Geçirimsiz zeminin döküntü zemini kestiği noktada tesviye pınarı teşekkül eder.

Tesviye pınarlarının suları ya ilk yeraltı su tabakasından veya daha derindeki su tabakalarından temin edilir.

Tesviye pınarları pınarlarına gelen suların azlığına ve çokluğuna, görünüp görünmediklerine göre iki gruba ayrılırlar :

Suyun azlığına ve çokluğuna göre tesviye pınarları ikiye ayrılırlar:

aa) Büyük tesviye pınarları

bb) Küçük tesviye pınarları

aa) Büyük tesviye pınarları

Pınarlarına fazla su gelen pınarlara büyük tesviye pınarları adı verilir.

bb) Küçük tesviye pınarları

Pınarlarına az su gelen pınarlara küçük tesviye pınarları adı verilir.

Görünüp görünmediklerine göre tesviye pınarları ikiye ayrılırlar:

aa) Görünen tesviye pınarları

bb) Görünmeyen tesviye pınarları

aa) Görünen tesviye pınarları

Yeraltı sulan zeminin yüzeyine çıkan pınarlara görünen pınarlar adı verilir.

bb) Görünmeyen tesviye pınarları

Geçirimsiz zeminin yamaçları kestiği nokta bir dere yatağının içine isabet ederse bu şekilde teşekkül eden pınarlara görünmeyen pınarlar adı verilir.

Tesviye pınarları daima akan pınarlardır. Suları serin, duru ve mikropsuzdur.

Kaptaj bakımından damar pınarlarına katiyen itibar edilmez, tesviye pınarlarını ise talvek pınarlarına daima tercih etmek lâzımdır. Çünkü bunların sularının bütün yeraltı suları bitmedikçe kurumalarına imkan yoktur.

2) Suyun içilmeye elverişli olması

Suların menbalardan alınmasında dikkat edilecek hususlardan birisi de bu suların içilmeye elverişli olup olmadığının incelenmesidir. Bu cihet ancak kimyevi ve bakteriyolojik tahlille anlaşılır. Kimyevi tahlil suda uzvi maddelerin (Amonyak, nitritler, nitratlar) bulunup bulunmadığını meydana çıkarır. Suda uzvi maddelerin mevcudiyeti yeryüzünde ve yer altında dağılmakta bulunan ve daima tehlike arzeden ceset ve dışkıların suya karıştığını gösterir. Binnetice su kaynağının gereği gibi korunmadığını meydana çıkarır.

Eskiden bir suyun içilip içilmeyeceğine karar vermek için kimyevi terkibine bakılırdı. Bugün kimyevi tahlile eski zamanlardakine nazaran daha az önem verilmektedir.

Bakteriyolojik tahlille suda bulunan mikropların cinsi ve sayısı tesbit edilir. Mikropların ekserisi insan sıhhatına zarar vermez. Fakat suda kolera, tifo; dizanteri, difteri vesaire gibi hastalık yapan mikroplar da bulunabilir.

Tam bir bakteriyolojik analiz üç kısımdan teşekkül eder:

- A) Mikroğrafik analiz
- B) Kantitatif analiz
- C) Kalitatif analiz
- A) Mikroğrafik analiz

Suda plankton adı verilen nebati ve hayvani organizmaların tesbiti için suyun mikroskopla yapılan tahliline migroğrafik analiz adı verilir.

- B) Kantitatif analiz

Kantitatif tahlil ile suyun 1 CC inde bulunan mikrop sayısı tesbit edilir. Bulunan neticeye göre suyun içme suyu olarak kullanılıp kullanılmıyacağı kararlaştırılır. Bunun için Miquel şu rakamları vermiştir :

Eğer 1 CC de 1-10 bakteri bulunursa fevkalade temiz bir su

«	«	10-100 «	«	gayet	«	«	«
«	«	100-1000 «	«	Temiz	«	«	«
«	«	1000-10000 «	«	Fena	«		«
«	«	10000-100000 «	«	Çok kirli	bir	Su	ile

karşılaşılmıştır denebilir.

C) Kalitatif analiz

Kalitatif tahlil ile suyun alındığı anda içinde bulunan bakterilerin cinsi tayin edilir. Yani patojen bakteriler zararsız bakterilerden ayırt edilir. Rastlanan bazı bakteri cinslerinin suyun kirlendiğine alamet olup olmadığı araştırılır. Suda en fazla rastlanan koli basildir. Bu bakteri tabiatte çok miktarda bulunur. Bitkilerin tefessühü ve fermentasyonundan ileri gelir. Koli basili iki üç saat güneş ışığına maruz kalırsa kendiliğinden ölür. Koli basili barsaklarda yaşar. İnsan ve hayvanların nevatı gaitelerinde ekseriyetle bulunur. Bunun suda mevcudiyeti suyun insan ve hayvan dışkıları ile az veya çok temas ettiğine ve karıştığına delalet eder. Binaenaleyh su ile intikal eden herhangi bir hastalık zuhurimde tifo, kolera, dizanteri gibi hastalık mikroplarının suya karışabileceğini gösterir. Suda koliyi aramak çok kolay olduğundan bakteriyolojik tahlile koli sayısını tesbitle başlanır. Koli insan sıhhati bakımından zararlı değildir. Fakat bir suda koli miktarı fazla iken hayvani menşeli organik maddeler klörürler ve nitratlar da fazla ise bu suyun pisliklerle kirlenmiş olduğu neticesine varılır.

İyi bir menba suyunda koli basili 10-50 dir. Eğer bu miktar 50-100 ise suyun menşeinden şüphe etmelidir. Suda koli az ise politen mikropları aramaya lüzum yoktur.

Yapılacak analizin sayısı :

Yerüstünde olduğu gibi yeraltı su tabakalarında da mevsimlere göre mikrop sayısı değişir. Bundan dolayı bir suyun kalitesi hakkında hüküm verirken suyun bir müddet analizleri tekrarlanmış olmak gerekir.

Su numunelerinin alınması :

Sularda numuneler alınırken çok dikkatli ve müteyakkız olmak lazımdır. Zira numune alan şahıs suyu kirlitebilir, ve bu suretle su hakkında yanlış neticeye varılabilir. Bu sebeple tahlil edilecek su numunelerinin nasıl alınabileceği her memlekette talimatnamelerle tesbit edilmektedir. Bizde de (Kimyevi ve bakteriyolojik tahlilleri yapılacak su numunelerinin ne su-

retle alınacağına dair talimatname) bu hususta gerekli hükümler vaz etmektedir.

Nümune alınırken suyun durgun halde kalmamış olmasına ve isteyerek veya kazaen kirlenmemiş olmasına dikkat edilmelidir:

Nümune alınan kap sterilize edilmelidir. Bunun için kullanılacak şişeler evvelâ sulandırılmış asit sülfürik ile temizlenir ve bol su ile yıkanır. Nümune alınacak kabın ağız kısmı nümune alınmadan önce aleve tutulur. Nümuneler alındıktan sonra kapların ağzı iyice kapatılır üzerlerine tarih konur.

Nümunelerin nakli :

Alman nümuneler talaşla karışık buzun üzerine yerleştirilir bu suretle laboratuvara gönderilir.

3) Suyun daimi ve bol olması lâzımdır.

Köylere getirilecek su daimi ve bol olacaktır. Ancak zaruret hallerinde Nafia Vekâletince köylerin nüfuslarına göre asgari sarfiyat miktarları tesbit edilmiştir. Buna göre :

200 nüfusa kadar olan 'köyler için 0,10 Lit/S

500 nüfusa kadar olan köyler için 0,20 Lit/S

1000 nüfusa kadar olan köyler için 0.30 Lit/S. dir.

Böylece köylerin su ihtiyaçları birinci derecede köylerde yaşayan insanların adedine tabi tutulmaktadır.

4) Suyun hukuken elde edilmiş olması lâzımdır.

Sular menbalardan alınmadan önce bu su kaynağının köy orta mâlı bir araziden çıkmadığı taktirde ya rızaen veya kamulaştırma suretile elde edilmiş olması lazımdır. Köylerde su kaynaklarının istimlakı 31/8/1956 gün ve 6830 sayılı istimlak kanunu hükümleri dairesinde yapılır. Bu kanuna göre köy ihtiyar meclislerince umumî menfaat kararı verilen ve köyün bulunduğu mahalle göre Vali veya Kaymakamın tasdiki ile tekemmül «den kararları ile kaynaklar istimlak edilebilir. Veya bu kaynaklar üzerinde istimlak yolu ile irtifak hakkı tesis olunabilir.

Lehine istimlak edilecek köyler müteaddit veya aynı kaza dahilinde ise menafii umumiye kararı kaza idare heyetince, bir vilâyet dahilinde ise vilâyet idare heyeti tarafından verilir. Her iki halde de istimlak kararları Valinin tasdiki ile tekemmül eder.

İstimlake ait diğer işlemler yani istimlakten önce yapılacak işler, taktiri kıymet komisyonlarının teşkili, faaliyet tarzları, kıymet taktiri, idari ve adli kazaya müracaat, adli safhada cereyan eden muameleler ve istimlak ile ilgili sair hususlar istimlak kanununda esaslı bir şekilde izah edilmektedir. Bundan başka istimlak kanunu dört önemli noktaya temas etmektedir. Bunlar :

- A) Satın alma suretile istimlak
- B) Mübadele suretile istimlak
- C) Bir idareye ait gayrimenkulün diğer bir idareye verilmesi
- D) istimlakten vaz geçme halleridir.
- A) Satın alma suretile istimlak

İstimlak kanununun 8. maddesine göre istimlaklin her safhasında mal sahibi ile idare anlaşacakları bedel üzerinden gayri menkulü veya kaynağı veya bunlar üzerinde irtifak haklarını satın alabilirler, ve bu alış istimlak yolu ile alınmış sayılır. Binaenaleyh bir köye içme suyu getirilmesi için istimlak muamelesine tevessül olunan kaynak veya bunun üzerindeki irtifak hakkını köy idaresi mal sahibinden istimlaklin her safhasında muayyen bir bedelle anlaşma suretile satın alabilir, ve bu satın alma aynen istimlak neticesini doğurur.

- B) Mübadele suretile istimlak

istimlak kanunu mübadele suretile de istimlake cevaz vermektedir. istimlak kanununun 26. maddesine göre «Mal sahibinin muvafakati ile istimlak bedeli yerine idarenin hususi emlakından bu bedele kısmen veya tamamen tekabül edecek miktarın temlikî caizdir» Böylece bir şahsın mülkünden çıkan ve sulama suyu olarak kullandığı bir kaynağın köy için içilmeye elverişli suların olduğu anlaşılır ve o köyün de içilmeye elverişli bulunmayan veya fennen köye getirilmesi mümkün bulunmayan ve fakat sulama suyu olarak kullanmaya müsait ve kaynağı istimlak edilecek olan şahsın bu sudan istifadesi imkan dahilinde ise köy ile bu şahıs arasında mübadele suretile istimlak yapılabilir. Ancak köyün hususi emlakından verilen kaynak değeri mübadele suretile istimlak edilen kaynağın bedeline kısmen veya tamamen tekabül etmesi lazımdır. Mübadele suretile istimlaklin cereyan edebilmesi için mal sahibinin muvafakat etmesi lazımdır.

- C) Bir idareye ait gayrimenkulün diğer bir idareye verilmesi

İstimlak kanununun 30. maddesine göre «amme hükmi şahısları ile

müesseselerine ait gayrimenkuller ile kaynak ve irtifak hakları bu idareden birine lüzumlu olduğu taktirde alakadar amme hükmi şahısları ile müesseseleri anlaşma yolu ile işi hallederler. Anlaşmadıkları taktirde ihtilaf şurayı devlet idari dairelerince tetkik edilerek iki ay zarfında kati karara bağlanır.»

Bedele taalluk eden ihtilaflar mahalli mahkemelerce karara bağlanır. «Binaenaleyh Devlet veya özel idare veyahut diğer bir amme müessesesine ait bir su kaynağı köylerin içme su ihtiyaçlarını karşılamak için lüzum ve zaruri olduğu taktirde bu idarelerden anlaşma yolu ile alınabilir. İstimlakın esasında köy idaresi ile diğer idare anlaşmazlarsa keyfiyet Devlet Şurası idari dairesine incelenerek iki ay içinde karara bağlanır. Bedel hususundaki anlaşmazlıkları mahalli mahkemeler inceler ve karara bağlarlar.

D) İstimlakten vaz geçme halleri

İstimlâk Kanununun 21 inci maddesi istimlâkten vaz geçmenin muhtelif hallerine temas etmektedir. Bu haller şunlardır :

- a) İdarenin tek taraflı vaz geçmesi
- b) Tarafların anlaşması ile
- c) Mal sahibinin geri alma hakkı
- a) İdarenin tek taraflı vaz geçmesi

Köy namına yapılacak istimlaklerde köy ihtiyar kurulu istimlakın her safhasında istimlakten tek taraflı olarak kısmen veya tamamen vaz geçebilir. Meselâ köye kendi orta malı bir araziden uzak bir menbadan su getirilmesi İktisadî ve teknik bakımdan müşkülât arzeder ve fakat yakın bir yerde bir şahsın mülkü içinde mevcut suyun getirilmesi zaruretinde kalındır ve bu su kaynağının istimlakı icap eder de sonradan köyün kendi orta malındaki mevcut suyun taalluk ettiği iktisadi ve teknik müşkülât ortadan kalkarsa köy ihtiyar kurulu bu yakın su kaynağının istimlakinden istimlak muamelesinin her safhasında vazgeçebilir.

b) Tarafların anlaşması ile

istimlakın tahakkukundan sonra kaynağın istimlak maksadına tahsisi lüzum kalmaması halinde mal sahibi istimlak bedelini üç ay içinde ödeyerek su kaynağını geri alabilir. Ezcümle köye su getirilmesi için bir kaynak istimlak edilmiştir. Fakat sonradan köye yakın ve köy için kafi derecede elverişli bir kaynak bulunmuştur ve kaynaktaki suyun köye getirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu taktirde birinci kaynağın istimlak maksa-

dının tahsisine lüzum kalmamıştır. Binaenaleyh mal sahibi istimlak bedelini üç ay içinde köye geri vererek kaynağı tekrar alacaktır.

c) Mal sahibinin geri alma hakkı

İstimlak bedelinin katileşmesi tarihinden itibaren beş sene içinde istimlak maksadına uygun herhangi bir tesisat yapılmayarak kaynak olduğu gibi bırakılırsa mal sahibi istimlak bedelini ödeyerek su kaynağını geri alabilir. Misal olarak bir köyün içme suyu ihtiyacı için bir kaynak istimlak edilmiştir, ve fakat istimlak bedelinin katileşmesi tarihinden itibaren beş sene içinde bu kaynak üzerinde kaptaj ve emsali tesisler yapılmayıp kaynak olduğu gibi bırakılırsa mal sahibi istimlak bedelini ödeyip su kaynağını alabilir.

Doğmasından itibaren bir sene içinde kullanılmayan geri alma hakkı düşer ve köy kaynağı dilediği gibi tasarruf eder.

Yukarda temas ettiğimiz konulardaki yani satınalma ve mübadele suretile istimlaklerde ve istimlakten vaz geçme hallerindeki hükümlere temas eden misaller aleyhine istimlak yapılacak şahısların diğer bir köy hükmü şahsiyeti veya diğer bir köy sınırları içindeki özel şahıslar olmaları halinde de kabili tatbiktir.

5) Suyun muhtemel jeolojik olaylardan masum bulunması lazımdır.

Suların menbalardan alınmasında nazari itibare alınacak bir husus da su menbainın sel baskını, kaya sukutu, ve heyelana maruz yerlerde olmamasına keza, yarık, çatlaklar yani fay hatları üzerinde bulunmasına dikkat edilmesidir. Zira sel baskını, kaya sukutu ve heyelanlar vukuları ile birlikte menbaları yok edebilirler. Keza zelzeleler çok defa yeraltı su rejimine tesir icra ederek su menbalarının yerlerini değiştirmekte veya büsbütün yok etmektedir.

6) Su kaynağının etrafına korunma yapıları ve himaye bölgelerinin tesis edilmesi lâzımdır.

Suların menbalardan alınmasında dikkat edilecek ve riayeti mecburi olan hususlardan birisi de su alınırken bunların kirlenmesini önlemek için:

A) Korunma yapılarının

B) Himaye bölgelerinin tesis edilmesidir.

Korunma yapılarının tesisinden maksat kirli ve şüpheli suların yeraltı suyunu kirlletmesini önlemektir.

Himaye bölgelerinin etrafına dikenli tel ihata etmek ve çimento kapsis edilirler.

Her iki tesisin vazifelerinin ayrı olmaları sebebiledir ki korunma yapıları kaptaj yerinden çok uzaklara kadar uzanabildiği halde himaye bölgeleri hemen kaptaj yerinin çevresine inhisar eder.

A) Korunma yapıları

Pınar ve galerilerde kirli ve şüpheli suları menbalardan uzaklaştırmak maksadın ile kaptaj tesisatının çevresinde tamamen geçirimsiz olan hendekler açılarak toplanan sular uzaklara sevk edilir. Aynı gaye için civarda açılmış kuyular mevcut ise ya bunları korumak veya kapatmak lazımdır.

Bazı hallerde akarsu kenarlarında mevcut su menbalarının kaptajlarını taşkınlardan korumak için özel tedbirler almak lâzımdır.

Kuyuların korunma yapıları da pınarlarınkine benzer. Civarda açılmış başka kuyular varsa bunları körletmek, kuyu dere kenarında ise taşkınlardan korumak icap eder. Kuyuların korunmasında bundan başka yeraltı su tabakasının çok derinde olması halinde sathi suların kuyunun içine akmasını önlemek için arazının en çukur yerine kuyu açmaktan içtinap etmektir.

B) Himaye bölgeleri

Pınarlarda ve galerilerde himaye bölgeleri toplama odasının çevresi ile drenlerin ve galerilerin üst kısmından teşekkül eder. Bu mıntıka arazinin jeolojik ve topografik durumuna göre jeolog tarafından tayin edilmelidir. Zira toprakların süzücülük ve mesamiliği bu alanın geniş ve dar tutulmasına tesir eder. Bu da jeolog tarafından anlaşılabilir. Himaye bölgesi yerine göre bir kaç dönümlük veya bir, iki hektarlık bir saha veyahut 25-250 metre yarım kuturlu bir dairelik yer olabilir.

Himaye bölgesinin etrafına dikenli tel ihata etmek ve çimenle kaplamak temenniye şayandır. Çimen kökleri birbirlerine karışarak süzgeç tabakası teşkil ederler. Ayrıca çimen toprağın kuruyup çatlamasına mâni olur. Ve bu sayede yeryüzünün kirli sularının çatlaklardan içeri akmasına, sızmasına meydan vermez.

Galerilerin yakınlarında ağaçların, çalıların, böğürtlenlerin bulunmaması gerekir. Aksi halde bunların kökleri galerilerin içine girerler ve bu suretle büyürler, tilki kuyruğu ismi verilen bu kökler galerilerin debilerini önemli surette azaltır. Hatta tıkayabilir.

Kuyuların çevresinde de 25-50 yarı çapında bir himaye bölgesinin tesisi lazımdır.

Umumi hıfzıssıhha kanunu himaye bölgelerinin hudutlarının tayininde sıhhat memurları huzurunda ihtisas erbabı tarafından tesis olunacağını amir bulunmaktadır. «Şehir ve kasabalarda tevzi edilmek üzere celbedilen su menbalarının etrafında behemehal bir himaye mıntıkası tesis edilmelidir. Bu mıntikanın hudutları sıhhat memurları huzuru ile ihtisas erbabı tarafından menbain gıda havzası üzerine tesis olunur.» M.287. Himaye mıntkasına insan ve hayvan sokulmaz. Zira bunların pislikleri topraktan süzülerek suya geçebilir. Genel hıfzıssıhha kanunu bu sahalar üzerinde her türlü tasarrufu men etmektedir. «Himaye mıntkası olmak üzere menbalar etrafında tayin ve tahdit edilen arazi belediye mıntkası haricinde de olsa belediye tarafından belediye istimlak kanununa tevfikân istimlakı mecburi olup bu arazinin mesken yapılmak, ekilmek vesair herhangi hususlar için istimali memnudur.» M.238.

Köy kanununda korunma yapısı ve himaye mıntkası hakkında gerekli hüküm 13. maddenin 8. fıkrasında mevcut bulunmaktadır. «Çeşme kuyu ve pınar başlarında gübre, süprüntü bulundurmıyıp daima temiz tutmak ve fazla sular etrafa yayılarak bataklık yapmaması için akıntı yapmak», vazifesini kanun köyün mecburi işleri arasında saymaktadır. Türk medeni kanununa göre de korunma bölgesi ve himaye mıntkası istimlak olunabilir. «Ammenin menfaati için bir kaynağın havalisinde bulunan arazinin kaynağı telvisten meni zımnında lüzumlu derecede istimlakı talep olunabilir.» M.685.

Sular kanununa eklenen 2659 sayılı kanunun himaye bölgelerindeki tasarrufları men eden hükmü 7. maddesinde zikredilmektedir, «içme suları kaynaklarında zarar verecek ve sıhhat şartlarını bozacak şekilde tarla açmak ve hayvan bırakmak ve salmak belediye veya ihtiyar meclisleri tarafından yasak edilebilir.»

III) İÇME SULARININ İSALELERİ

İçme sularının isaleleri konusunda şu kısımlar incelenecektir :

- 1) İsalenin tarifi
- 2) İsalenin çeşitleri
- 3) İsale hattının, yardımcı organları ve donatımı
- 1) İsalenin tarifi

Köylerin su ihtiyaçlarını temin etmek için suyun çıktığı yerden aktığı yere nakli için yapılan boru tesisatına isale tesisatı denir. Başka bir ifade ile çeşitli kaptaj sahalarından elde edilen suların köylere şevki için yapılan boru tesisatına isale adı verilir.

2) İsalenin çeşitleri

Suyun çıktığı yer ile aktığı yer arasındaki kot farkına göre suların nakli üç şekilde yapılır. Yani üç türlü isale şekli vardır :

- A) Yerçekimi (Cazibe) suretile isale
- B) Terfi'i suretile isale
- C) Karışık isale
- A) Yerçekimi (Cazibe) suretile isale

Yerçekimi suretile isalede su (A) noktasından (Çıktığı yerden (B) noktasına (Aktığı yere) akar. Yani suyun çıktığı yer suyun aktığı yerden yüksekse sular yerçekimi (cazibe) ile nakledilir. Böylece bu tip isalede (A) noktası (B) noktasından yüksektir. Su yerçekimi kanununa tabi olarak (A) noktasından çıkar, su yolunu takip ederek (B) noktasına dökülür.

Köylere getirilen suların nakli yerçekimi suretile oluyorsa sular ya basınçlı veya serbest yüzeyli olarak akarlar.

Köylerimizin çoğunda içme su isaleleri yerçekimi suretile edilir.

B) Terfi'i suretile isale

Terfi'i suretile isalede suyun çıktığı (A) noktası aktığı (B) noktasından daha alçakta bulunduğu tulumbanın yardımı ile sular doğrudan doğruya (A) noktasından (B) noktasına basılır, ve buradan akar. Pek az köylerimizde isale bu şekildedir. Germencik kazasına bağlı Mursallı köyünün içme su tesisatını buna misal göstermek mümkündür. Bu köyde içme suyu köyün altında mevcut bir kuyudan tulumbanın yardımı ile köyün üstündeki bir depoya basılmakta ve oradan köye tevzi edilmektedir.

Terfi'i hattı tayininde dikkat edilecek hususlar :

Terfi'i profili yapılırken mümkün mertebe eğimi değiştirmemelidir, veyahut tedricen artırmalıdır.

Terfi'i hatlarında tulumbanın işletme bakımından emniyeti ve randımanı temin için döşenecek boru depoya doğru yükselerek gitmeli ve bir eğrilik arzetmeli, bu eğrilik depoya girişte tulumba civarındaki eğrilikten çok fazla olmalı, boru güzergâh boyunca bir kırıklık arzetmelidir. Boru döşenirken dolma ve yarmaların birbirine muvazene tane dikkat etmelidir.

C) Karışık isale

Karışık isale terfi'i suretile isale ile cazibe suretile isalenin birleştirilmesinden ibarettir. Bu tip isalede sular alçakta bulunan (A) noktasından yüksekte bulunan (B) noktasına basılır ve oradan yerçekimi suretile (C) noktasına gelir ve oradan akar.

Bu tip isaleye misal olarak Germencik kazasına bağlı Ortaklar nahiyesi Morali köyünün içme su tesisatını göstermek mümkündür. Bu köyün suyu (A) noktasından 28 metre yüksek (B) noktasında bir depoya tulumba ile basılmakta ve bu depodan 1700 metre ilerde (C) noktasına (Köyün içinde suyun aktığı yer) yerçekimi suretile nakledilmektedir.

3) İsale hattının yardımcı organları ve donatımı

İsale hattının yardımcı organları şunlardır :

- A) Maslaklar
- B) Tevkif vanaları
- C) Tahliye vanaları
- D) Vantuzlar
- E) Krepinler (Süzgeçler)

A) Maslaklar

Maslakların fonksiyonları şunlardır :

- a) Aşırı basınçları kırar
- b) Dere yataklarının giriş ve çıkış noktalarına konur.
- c) İsale hattının kontrol ve tamiratını sağlar,
- a) Aşırı basınçları kırar

Maslakların birinci vazifesi isale güzergâhında suyun çıktığı yer ile aktığı yer arasındaki yükseklik farkından mütevellit tazyiki borunun tahammül edebileceği tazyikten fazla olduğu zamanlarda düşürmektir.

Basınçlı borularda fazla ve lüzumsuz basınçlar olabilir. Bunun için isale hattı boyunca yer yer maslaklar inşa edilerek buralardaki basıncın atmosfer basıncına inmesi sağlanır. Maslaklardan çıkışta isale hattında basınç muhakkak hava basıncına iner.

Aşırı basınçların kırılması yani fazla basınçların indirilmesi için maslaklar ve denge bacaları tesisleri yapılır. Maslaklar 70 metre (7 atmosfer)

basıncı kırabilir. Basınç 7 atmosferden fazla ise yanyana iki maslak yapmak lazımdır. Denge bacaları bir borudan ibarettir. Genel olarak denge bacaları tercih edilir-. Zira bunlarda suyun kirlenmesi ihtimali pek azdır. Buna mukabil maslaklarda suyun kirlenme ihtimali fazladır. Esasen maslakların en büyük mahsuru bu noktada suyun kirlenmesidir. Bunun için maslaklar zeminden 50 cm yukarıya doğru çıkarılır. Geçirimsiz bir kapakla donatılır. Ayrıca maslağın taban ve cidarları gayet zengin harçla sıvanır. Fakat bütün bu tedbirlere rağmen maslaklardaki su yine kirlenir.

b) Dere yataklarının giriş ve çıkış noktalarına konur.

Maslaklar isale güzergâhında bir dere yatağının sifonla geçilmesi halinde derenin giriş ve çıkış noktalarına konur.

c) İsale hattının kontrol ve tamiratını sağlar

Maslaklar isale hattının her 300 - 500 metresinde inşa edilerek hattın kolaylıkla kontrol ve tamiratını sağlarlar.

B) Tevkif vanaları

İsale hattında vuku bulacak arızalar ve gerekli tamirler sebeble suların kesilmesi için kullanılır.

C) Tahliye vanaları

İsale hattı üzerinde boru kırıklığı halinde borulardaki suyun boşaltılması maksadı ile kullanılır.

Tahliye vanaları isale hattının en alçak noktasına konur.

D) Vantuzlar

Boruların yüksek yerlerinde akıma engel olan ve ani vana kapamalarında aşın basınçların borularda husule getirdiği gerilmeleri artıran ve bu suretle boruların çatlamasına sebebiyet veren, sularda erimiş halde bulunan birikmiş gazları dışarı atmak için kullanılır.

E) Krepinler (Süzgeçler)

Su alınan yerdeki rüsubat ve döküntülerin isale tesisatına geçmemesi için kullanılır.

Süzgeçler isale hattının başlangıcına konur.

IV) KÖY SULARINA MÜTEALLİK HUKUKİ HÜKÜMLER

Köy kasaba ve şehir sularına ait gerekli hükümler 28 Nisan 1929 tarih ve 831 sayılı sular hakkında kanun ve 1935 gün ve 2659 sayılı sular

kanununa eklenen kanun ile sular kanununun tatbikatına dair 29 Ağustos 1929 gün ve 7044 sayılı nizamnamede gösterilmiştir.

831 Sayılı sular kanunu köylerde genel ihtiyacı görecek suların tedarik ve idaresi ve bütün müessese ve varidatları ile birlikte köy ihtiyar meclislerine müdevver ve mevdu olduğundan ve suların tesis ve idame masraflarının köylerce temin ve tesviye edileceğinden, bütün köy sularının tesisatları ile birlikte fenni ve sıhhi şartları haiz olmalarından ve bu hususta mahalli sıhhiye makamlarının rey ve mütalealarına göre hareket edilmesi lazım geldiğinden bahsetmektedir.

Sular kanununa eklenen 2659 sayılı kanun ise köy suları kaynaklarının kendi sınırları dışında bulunsu bile su yollarının, kaynaklarının bakımı, onarılması, temizlenmesi ve suyun sağlık şartlarına uygun bir halde bulundurulması köy ihtiyar meclislerine ait bir vazife olduğundan, ortak suların intifa paylarının mevcut belge ve teamüllere göre tesbit olunacağından, içme su kaynaklarındaki himaye mıntıkasında sağlık şartlarını bozmaya matuf hareketleri ihtiyar meclislerinin yasak edebileceklerinden ve ortaklama idare olunan suların alakalı şehir ve kasabalarla köylerin belediye kanununa göre tesis edecekleri birlik marifeti ile idare edebileceklerine dair gerekli hükümleri vazetmiştir.

7044 Sayılı sular kanununun uygulanmasına dair olan tüzük ise sadece belediye ve köylere devredilecek sulara ait meselelere temas etmektedir.

İstifade edilen eserler :

Su getirme notları — Ord. prof. İhsan Göze — İst. Teknik Üniversitesi Hıfzıssıhha ders kitabı — Ord. prof. Julius Hirsch — İst. Tıp, Fakültesi Sağlık memurları için — Dr. Hamdi Dilevurğun — Sağlık memurları okulu halk sağlığı bilgisi

İçme suyu tedariki — Dr. Zeki Faik Ur al — Kaymakamlık kursu

Metinler :

Adı geçen kanunlar

Köylere içme suyu getirilmesine ait yönetmelik

Yapılacak tesisatın teknik esasları

TERCÜMELER

AMME İDARESİ HAKKINDA YENİ DÜŞÜNCELER

(Türkiye ve Ortadoğu amme idaresi Enstitüsünün «Yüksek idareciler konferansı» adı altında tertiplediği konuşmalar serisinden) olup meslek müntesibini ilgilendireceği düşüncesiyle dergiye dercedilmiştir.

Prof. Norman C. ANGUS

Çeviren : Dr. Nermin ABADAN

a) Giriş

Yukardaki başlıkla neyi kastettiğimizi açıkça izah edelim. İleri gelen bir Amerikalı diplomat ve öğretim üyesi, Dr. CONNAT idareyi «sanatların en eskisi ve ilimlerin en yenisi» olarak tavsif etmişti. Sanat olarak idare beşeriyetin tarihi kadar eskidir ve idare ile ilgili olan kimseler her zaman idarenin sanatı üzerinde fikir yürütmüşlerdir. Bu düşüncelerin bir kısmı siyasî ilimlere ait kitaplar, ata sözleri, mektuplar, kısmen de kanunlar yardımıyla muhafaza edilmiştir. Bu düşüncelerin büyük bir kısmı da sözlü olarak bir nesilden bir nesile geçmiştir. Fakat son nesil zarfında idare konusunda teşkilâtlı ve ilmi bir şekilde düşünmek hususunda ciddi bir teşebbüse geçilmiştir. İdarenin ilmini yaratmak gayreti ancak bizim neslimiz sırasında sarf edilen bir gayrettir. Bu yeni bir düşünme tarzıdır. İdare ancak son otuz, kırk yıldan beri bir inceleme, araştırma ve teşkilâtli öğretim sahası haline gelmiştir.

Bu yeni ilmin muhtevasını kısa bir makalenin çerçevesine sığdırmak imkânsızdır. Burada sadece dikkatinizi bu konunun önemli veçheleri üzerine çekmekle yetineceğim.

b) İdare önemlidir

İdare, «Grup gayretile işlerin başarılmasını sağlayan sanat ve ilim» olarak tarif edilmektedir. İdare, âme işleri , ile ilgili olduğu nisbetle daima önemli sayılmıştır, fakat önem derecesi her zaman şuurlu bir şekilde tanınmamıştır. İdare sahasındaki bu ihmal bugün hayli değişmiş bulunmaktadır. Son iki yüzyıl içinde batı cemiyetlerinde son derece süratli, âdeta «devrimci-revolutionnaire» değişiklikler cereyan etmiştir. Beşerî tabiat aslî mânada değişmedi, buna karşılık içinde yaşadığımız siyasî ve İktisadî muhit on sekizinci asırdan çok farklıdır. Bütün bunlar, daha tahdidi

bir şekilde de olsa, sosyal ve kültürel çevremize de tesir etmekten geri kalmamıştır. Aşağıdaki değişiklikleri kısaca gözden geçirelim.

Ulaştırma ve haberleşme vasıtalarının geçirmiş oldukları cezri değişiklikler, zaman ve mekândan kesif bir şekilde faydalanılmasına yol açmıştır.

Ferdin adale kuvveti yerine mihaniki ve elektrikî kuvvet ikame olunmuştur, bugün de atom enerjisi devrinin eşliğinde bulunuyoruz.

Mihaniki, kimyevî ve diğer teknik icatlar muharrik kuvvetler cereyan eden ihtilâl ile birlikte sermaye malları ve istihlâk mallarının hasılasını olağanüstü ölçüde arttırmıştır. Bu icatların açmış oldukları gelişimin mantikî sonucu automation olarak görünmektedir.

Sağlık ve tıp sahasında kaydedilen ilerlemeler geniş ölçüde ölüm nisbeti, bilhassa çocuk ölüm nisbetinin düşmesine sebep oldukları cihetle aynı zamanda dünya nüfusunu muazzam bir ölçüde arttırmışlardır. Bugün «kitle çağı» nda yaşıyoruz.

Demokrasilerde siyasî nüfuz tedrici olarak seçkinler zümresinden kitlelere doğru kaymıştır. Bunun neticesinde emek sahiplerinin haysiyet ve haklarına artan ölçüde önem atfedilmektedir. Wendell Wilkie bu yeni temayülü şu formülle ifade etmiştir: «Sokaktaki alelade adamın çağına girmiş bulunuyoruz.»

Vatandaşlar mevcut siyasî mekanizma yolu ile devletten gittikçe artan ölçüde yeni görev ve mesuliyetlerin deruhde edilmesini talep etmektedirler. Batıdaki talepler sosyal güvenlik veya Refah Devleti şeklini almaktadır.

Modern dünyanın özelliklerini teşkil eden bu devrimci değişikliklerin sebep ve tesiri olarak karşımıza iki önemli nokta belirmektedir. Bunlardan birisi iş sahasının görülmemiş ölçüde ihtisaslaşmasıdır, İkincisi bu mütehasısların çalışmakta oldukları teşkilâtların cesamet ve sayı bakımından muazzam denilecek derecede artmalarıdır. Bu gelişimi tamamlayan diğer bir netice de sözü geçen eksperlerin işini koordine, sevkü idare ve kontrol etmekle görevli olan idarecilerin vazifelerinin önem ve muğlâklık derecelerinin olağanüstü şekilde artmasıdır.

«İdareden daha önemli bir konu yoktur». Bu söz siyasî ilimler sahasında çalışan Amerikalı Charles A. Beard tarafından 1937 de söylenmiştir. Siyasî ilimlerle meşgul olan âlimler eskiden idare konusunu hayli ihmal) etmişlerdi. Bugün bütün dikkatlerini bilhassa âmme idaresi konusu üzerinde teksif etmiş bulunuyorlar. Modern idareciler, modern dünyanın mahiyet

ve. ihtiyaçlar sebebiyle gün geçtikçe artan nisbette yeni mesuliyetler devralmaktadırlar.

Dünyanın her memleketinde devletin görevleri oalmaktadır ve bu oalış devâm edeceğine benzemektedir. Bu yeni görevlerin başarılı bir şekilde gerçekleştirilmesi geniş ölçüde ilgili bulunan memur topluluğunun kalitesine bağlıdır. Mevcut kanunlara eklenen bir yenisi tatbik edilmedikçe müessir sayılmaz. Bu yeni kanun ancak uygulanmak, idare edilmek suretiyle başarıya kavuşabilir. Kusurlu bir teşkilât, verimsiz ve suiistimal içinde yüzen bir idare herhangi bir milletin derlemesine mani olan ciddi bir mildir.

Türkiye idarecilerinin bugün karşılaşmakta oldukları ve yarın karşılaşacakları umumî ve hususî vazifelerin çapı çok büyüktür. Bu vazifeler iki büyük kategoride toplanabilir: İktisadi kalkınma ve sosyal güvenlik. İktisadi kalkınma hususî sektörde ve mme sektöründe bulunan idareciler tarafından paylaşılacağı gibi görünmektedir. Sosyal güvenlik ise bilhassa mme idarecilerinin mesuliyet sahasına düşmektedir. Türkiyede okullar yapılacak, öğretmenler yetiştirilecek, yollar inşa edilecek, sağlık hizmetleri islâh edilecek, sosyal sigorta geliştirilecek ves. Türkiye tam gelişmiş modern bir devlet haline gelebilmesi için daha fazla ve daha iyi yetişmiş idarecilerle daha iyi İdarî metodlara muhtaçtır.

Bu her millet için aynı ölçüde doğrudur. Hiç bir millet bugün mme idaresi veya işletmecilik sistemi ile yetinemez.

- c) İdarenin görevi, mefhumlar yardımıle teşhis edilerek talihle tâbi tutulabilir; onun gibi İdarî maharetler de ğretim yolu ile değiştirilebilir.

İdarenin tetkiki bellibaşlı iki kategoriye ayrılır. Bu kategorilerden daha fazla yaygın olanı teşkilâtlanma ve kanunların hazırlanmasına ait özel problemlerle, ğretim, sağlık, zabıta, ormancılık, işçi sigortası, milli savunma, PTT. ves. gibi hususî sahalara ait olan meselelerdir, idarenin tetkiki ile ilgili bulunan kimselerin daha az bildikleri saha, yukarda sıraladığımız münferit alanlarda çalışan yüzlerce veya binlerce mtehasısın gayretlerini sevk idare ve koordinasyon yolu ile ekip haline evirmeği sağlıyan idarenin sanat ve ilim cephesidir.

İşi başından aşkın olan idareci, yaptığı işi tahlil edemiyor. Bütün gün evrak imzalamak ve gelip gidenleri kabul etmekle meşguldür. Bu sebeple idareci günlük çalışmasında muayyen bir kalıbı tesbit etmekte güçlük çekmektedir. Fakat araştırma ve düşünüş, bir idarecinin yaptığı çalışmalarında belli bir kalıbın hemen her idarecinin işine tatbik edilebileceğini or-

taya koymuştur. Âmmе idaresinde isim yapmış müelliflerin çoğu, muayyen bir programın tatbikinde başarı gösteren bir idarecinin, teşkilâtlanma ve emrindeki memurları çalıştırma kabiliyeti sebebile, bambaşka bir İdarî programda da aynı ölçüde muvaffak olacağı kanaatinde dirler. İyi idarecilik, belli bir sahaya ait ihtisas bilgilerden çok şahsiyet ve önderlik problemlerde ilgilidir.

Biz önce herhangi bir idarecinin işinin muayyen bir kalıba uyduğunu ileri sürmüştük. Acaba bu kalıbın mahiyeti nedir?

Sorumlu mevkide bulunan her idareci kendini on özel görev ifa etmekle mükellef bulmaktadır. Bu görevler şunlardır:

1) Güdülen siyaseti formüle etmek ve bağlı bulunduğu bakan veya âmirine tavsiyede bulunmak.

2) Mensub olduğu teşkilâtın müstakbel faaliyetlerini önceden talimin etmek ve plânlamak.

3) Gerek müessesenin gerekse ast memurların işini teşkilâtlandırmak.

4) Memur alma, tasnif etme, yetiştirme ve şevklendirme şeklinde teknik anlamda personel idaresi gütmek. Bu konuyu Dr. Mihcioglu öğleden sonra daha tafsilâtlı bir şekilde ele alacaktır.

5) Liderlik yapmak ve karar almak.

6) İşbirliği sağlamak, işlerin tekerrürünü önlemek ve her işin zamanında yapılmasını temin maksadile koordinasyon faaliyetine girişmek.

7) Teşkilâtda olup bitenleri öğrenmek suretile murakabede bulunmak; aynı zamanda işleri yanlış yöne doğru gelişirken veya yavaşlarken, düzenleyici tedbirler almak.

8) Malî idare

9) Verilen tavsiye ve kararlarla elde edilen bilgileri haberleşme yolu ile yayınlamak.

10) Müesseseyi başka müesseselerle halka tanıtmak ve bu yoldan tatminkâr bir halkla münasebet programı yürütmek.

Bir idarecinin işine ait olarak yapmış olduğumuz bu tahlili, kendi, ameli çalışmalarımızdan elde ettiğimiz tecrübelerle mukayese edeceğimizi candan ümit ederim. Bu tahlil aslında büyük bir değer taşımamaktadır. Fakat bu tahlil yine de isabetlidir, çünkü idarecinin işine ait olarak belirttiğimiz bu unsurların her biri tekrar ele alınıp işlenebilir, ve bu yoldan ge-

çer ve pratik değeri haiz prensiplere varılabilir. Bu temele dayanarak tedrici olarak yeni ve faydalı bir sosyal ilim meydana getirdiğimize ve bu ilmin öğretilebileceğine inanıyoruz. Gerçekten idare ilmi şimdiden bir çok memleketlerde öğretilmektedir ve bu uğurda sayısız gayret ve para sarf edilmektedir.

Ankarada âmme idaresi konusu Siyasal Bilgiler Fakültesinin öğretim programında yer almaktadır. Bundan başka aynı konu bir kaç sene devlet hizmetinde tecrübeler elde etmiş olan devlet memurlarına Türkiye ve Orta Doğu Âmme İdaresi Enstitüsü tarafından öğretildiği gibi bazı hizmet içi kurslarda, meselâ İşçi Sigortalarında da ele alınmaktadır.

Âmme İdaresi Enstitüsünün kursunun programı sizi belki ilgilendirecektir. Bu kursta beş bellibaşlı konuya yer verilmektedir: Âmme idaresinin unsurları, Teşkilâtlanma ve Metod, Malî İdare, İdare Hukuku ve Personel idaresi. Âmme idaresinin unsurları adlı dersde temas edilen konuların listesi bu makalenin sonuna eklenmiş bulunmaktadır.

Acaba âmme idaresinin öğretimi faydalı mıdır? Bizim öğrencilerimiz bu öğretimin faydası üzerinde ısrar ediyorlar. Fakat bu hususta en isabetli hükmü verecek olanlar, bu gibi kurslara katılmış olan öğrencilerin âmirleridir. Belki bu konuşmayı takip eden tartışma sırasında mevzularımızın devlet hizmetinde daha faydalı birer eleman olup olmadıkları meselesi ele alınabilir.

d) GÜDÜLEN SİYASET VE İDARE ARASINDA GÖZETİLEN NAZARİ AYRILIK GERÇEK DEĞİLDİR.

Yakın zamanlara kadar siyasî ilimlere hâkim olan kuvvetler ayrılığı nazariyesi sebeble âmme idaresi, güdülen siyaset bakımından yasama organının pasif bir âleti olarak telâkki ediliyordu. Başka bir deyimle, yasama organının kanun yapma yetkisi sebeble aynı zamanda devletin güdeceği siyaseti de tayin edeceği sanılıyordu. Bu anlayışa uygun olarak icra kuvveti ve devlet personeli sadece güdülecek siyaseti gerçekleştiren veya uygulayan birer organ olarak kabul ediliyordu Bu nazari bakımından bugünde ana yasa hukukçularının görüşüdür. Fakat birer pratik idareci sıfatile gerçekleri olduğu gibi mütalea etme zorundayız. GÜDÜLEN siyasetin tayininde, teşebbüs (initiative) çoğu defa yasama organından değil, yürütme organından gelmektedir. Bunun gibi bakanlar ve bakanlar kurulundan gelen teşebbüsün büyük bir kısmı aslında kendilerine devlet personeli tarafından verilen tavsiye ve yapılan tekliflerden mülhem olmaktadır. Yüksek kademeli icraatçılar sadece birer memur değildir. Onlar aynı zamanda idarecilikte ihtisas kazanmış birer elemandır ve gereğinde bağlı bulundukları ba-

kanlıkta çalışan uzmanların teknik bilgilerinden faydalanırlar. Bu sebeble verdikleri tavsiyeler hayli önemli sayılır. Ancak bu tavsiyelerin olduğu gibi kabul edilmesi veya tadile uğraması yahut ta red edilmesi karar vermek zorunda olan bakanın takdir yetkisine ait bir meseledir. Bununla beraber sorumlu mevkide bulunan kıdemli memurlardan gelen tavsiyeler, doğrudan doğruya politik kararlarla çalışmadıkları müddetçe, nadiren ihmal edilmektedir. Onun gibi ilgili bakan ve onun yardımile bakanlar kurulu tarafından desteklenen bir tavsiye, parti disiplini sayesinde Büyük Millet Meclisi tarafından da ciddiyetle ele alınacağı muhakkaktır.

Türkiye devleti görevlerinin karmaşıklığı arttığı nisbetle, güdülen siyasetle ilgili olarak verilen tavsiyelere ait idari sorumluluğun ağırlığı da çoğalacaktır. Modern devlet belli gayelere yönelmiş dinamik bir âme idaresine muhtaçtır ve bu ihtiyaç -kaideten- sadece bakanlar yardımile karşılanamaz. Güdülen siyasetin tayininde önderlik, bakanla kıdemli ve yüksek kademelerde bulunan devlet memurlarının iş birliği yardımı ile meydana gelmektedir.

e) Yetkinin mahiyeti hakkındaki fikirler değişiyor.

İdarede statü (mekii), bilhassa sorumlu mevkilere doğru yapılan terfilerin, tatbikatda eşit tahsil görmüş sınıflar arasında kıdeme dayanarak yapıldığı yerlerde hassas bir mesele teşkil etmektedir. Fakat bu meselenin tartışılması gerekir, çünkü bu konu bize yetkinin mahiyeti hakkında yepyeni düşünceler serdetme imkânını vermektedir.

Şekli idare nazariyesine göre, tıpkı hukukta, olduğu gibi, yetki daima resmî makamlara bağlı bulunmaktadır ve muayyen bir mevkiye tayin edilen memur, makama bağlı olarak tanınan statü ve yetkilerden faydalanmaktadır. Fakat modern âme idaresi düşüncesine göre yetki sahibi olmak ve yetki kullanmak apayrı iki şeydir. Bir idareci resmî ve kanunî olarak yetki sahibi olmakla beraber, bu yetkiyi ister ehliyetli olduğu, isterse itaati sağlamadığı için kullanmayabilir. Açık bir itaatsizlik İdarî cihaz ortasında çok nadir görülen bir haldir ve kolaylıkla giderilebilir. Fakat hepimiz biliyoruz ki ast memurlar çok defa verilen emirleri, kendilerinden beklenen şekilde ifa etmemektedirler. Bu hususta bir çok mazeretler ileri sürülmektedir. Ast memur emri anlamadığını veya başka işle meşgul olduğunu yahut da kendini iyi hissetmediğini veya yahut da bu emrin daha önce verilmiş bulunan bir emirle çatıştığını, beyan edebilir. Mazeretlerin nevi ne olursa olsun, emrin yerine getirilmesi vakası yetkinin zayıflamasını intaç etmektedir.

Öte yandan, bir idareci, resmî yetkisini aşan bir emri, teklif veya talebi gerçekleştirmek imkânım da bulabilir. Çoğu bu durumu diğer idarecilerin nezdinde uyandırmış olduğu güvenlik ve önderlik sahasında sahip olduğu bazı vasıflarından ileri gelmektedir. Bu tip bir idareci kanunî yetkisini değil nüfuzunu -başka bir deyimle Dr. Jungwirthin «elde edilen yetki» olarak tarif ve tahlil ettiği kuvveti kullanmaktadır. Bu nüfuz çok defalar pratik müessiriyet bakımından daha kıdemli idarecilerin haiz oldukları şekli yetkiyi geçmektedir.

Amerikalı bir müellif Mary Parker Follett, yetki konusunda bu yeni düşünüşü şu sözlerle özetlemiştir: «yetki görevle başabaş gitmektedir.» Bununla kastedilen şudur: pratikte yetki kanun veya resmî statü ile değil, muayyen bir durumla ilgilidir. Bu yeni görüşü daha açıkça ifade etmek için denilebilir ki müessir yetkinin gerçek miyarı insanlara nüfuz etmek kabiliyetidir.

Bu nazarı tahlilin mânalı pratik neticeleri vardır. Eğer herhangi bir teşkilâtda şekli yetki ve gayri şekli nüfuz değişik ellerde bulunuyorsa, gerginlik ve kargaşalık önlenilmez bir keyfiyettir. İdeal bir teşkilâtda, şekli yetki ve pratik nüfuz İdarî hiyerarşi boyunca uygun ölçüde yan yana mevcuttur. Bugünkü sosyal şartlar altında Türkiyede, ast memurlar statü (mevkiye) karşı derin bir saygı beslemektedirler, bu sebeble şekli yetki sahibi idarecilerle gayri şekli nüfuz sahibi kimseler arasındaki anlaşmazlık ancak nadir hallerde aşikâr bir mahiyet almaktadır. Fakat kanaatimce bu durum, kapalı olmakla beraber, sanıldığından daha yaygın bir manzara arz etmektedir. Bu konu ilerde tartışmalı toplantı sırasında ele alınabilir. Resmî statü (mevkiye) karşı beslenen saygının daha mutedil olduğu memleketlerde mes. Birleşik Amerika ve İngiliz Milletler Camiasına giren bazı memleketlerde bu ihtilâf reel, açık ve ciddi bir mahiyete bürünebilir. Bu çıkmazın hal çaresi terfii siyasetinin kıdeme değil, liyakate dayandırmaktır. Başka bir deyimle, resmî yetki, aynı zamanda görevsel nüfuz sahibi olan en kabiliyetli idarecilere tanınmalıdır. Liyakat esasına istinaden terfii yapmak sistemi lehine ileri sürülecek pek çok delil daha vardır, fakat bu meseleler daha çok Enstitüde personel idaresi alanında uzman olarak çalışan Dr. Mihçioğlu'nun sahasına girmektedir. Bu meseleleri kendi sile bugün öğleden sonra tartışabiliriz.

f) Teşvik vasıtaları ve moral

Her idarecinin karşılaşmakta olduğu en önemli meselelerden biri maiyetinin çalışma hususunda ne şekilde şevklendirilmesi gerektiğidir. Son yıllara kadar yaygın olan kanaate göre bu alanda sadece iki telkin vası-

tası mevcuttur: bunlardan müsbet olanı para, menfi olanı ise cezalandırılmak veya işten çıkarılmaktan duyulan korkudur.

Bugün elde ettiğimiz bilgi ve deliller bize bu telkin vasıtalarından hiçbirinin fazlasıyla müessir olmadığı göstermektedir. Yüksek ücret zarurî olarak iyi bir çalışma tarzını sağlamaz, onun gibi cezalara karşı duyulan korku teşebbüs kabiliyetini zayıflatmaktadır. Âmmе idaresi öğrencileri insanları çalışmak hususunda ne gibi saiklerin şevklendirdiğini ortaya koyan psikologlara pek çok şeyler borçludurlar. Yine psikologlar bütün iş görenlerin kendi statü (mevkilerine) karşı besledikleri önem üzerine de dikkatinizi çekmiş bulunuyorlar.

İnsanlar, küçük bir sahada hizmet de görseler, mühim olduklarını ve öyle sayıldıklarını bilmekten hoşlanırlar. Kıdemli idareciler çok defalar bir ast memura işi hakkında yapılan methedici samimî bir sözün ne kadar değerli olduğunu unuturlar. Vasıtalı bir takdir de aynı ölçüde kıymetlidir. Mes. ast memurlarının hizmet içi kurslara attettikleri değer bir sebebi, onların bu neviden bir kursa seçilmiş olmaları, önemli sayıldıklarına bir delil teşkil etmesidir.

İnsanlar, nefislerine karşı besledikleri güvenin perçinlenmesine muhtaçtırlar. Samimî şekilde izhar edilen takdir duyguları ve başka neviden yapılan övmeler bu neticeyi sağlamaktadır.

İdareye hâkim olan Standard prensiplerden biri İdarî gayelerin sarîh bir şekilde tarif ve ast memura izah edilmesidir. Bu prensibin arkasında saklı duran teori, insanların aslında maksatlı hareketlerde bulunan mahlûklar olmaları ve belli bir gayeye ulaşmak üzere daha iyi çalıştıklarıdır. Sayısız tecrübe bu teorinin ve onunla ilgili olan prensiplerin doğruluğunu teyit etmektedir.

Bir insan, bildiği bir hedefe doğru yol alırken, arkasında sopalı bir kimse tarafından kovalandığı zamana nisbetle daha hızlı koşmaktadır.

g) Modern âmmе idaresi teorisi ve tatbikatında yetkilerin devri zarurîdir.

İdare, grup gayretile işlerin başarılmasını sağlayan sanat ve ilim olarak tarif edilmektedir. Modern devlette teşkilâtlı grupların cesameti süratle büyümektedir ve bu grupların karşılaşmakta oldukları problemlerin karmaşıklığı da o nisbetde artmaktadır. Bu arada kıdemli idarecilerin gerek bu teşkilâtlar gerekse bunlarda mevcut bulunan karmaşık problemleri murakabe etme temayülünü taşımakta oldukları kolayca anlaşılan bir keyfiyettir. Türkiye âmmе idaresini dışardan müşahade edenler Türkiyede yetkilerin çok yüksek bir derecede temerküz ettirilmiş olduğunu defalar-

ca belirtmişlerdir. Bakanların büyük çoğunluğu ile mesul mevkilerde bulunan yüksek kademeli idarecileri aşırı derece fazla iş görmektedirler. Onlar, dışardan bakılınca, lüzumundan fazla teferruatlı işleri tek başlarına halletmeğe kalkışıyorlar. Bu hal sadece gayrı âdil olduğu için değil, aynı zamanda sözü geçen makam sahiplerine düşünmek, ve istikbale ait plân hazırlamak hususunda vakit bulunmadığı için kötüdür. Modern âmme idaresi düşünüşüne hâkim olan ana prensiblerden biri, icraat yapmak ve karar vermek hususundaki yetkilerini, en önemli işlere ait olanlar müstesna, ast memurlara devr edilmesidir. Devredilen yetkilerin kullanılış tarzı elbette murakabe edilmelidir, fakat bu çeşit bir kontrol, güvenilebilir astlara devrolunabilen teferruatlı işlerin gerektirdiği devamlı dikkatten çok daha az vakit almaktadır.

Bu mülâhaza yeni meselelerin ortaya çıkmasını davet etmektedir. Bu mesele güvenilebilir memurların mevcudu ile ilgilidir. Bunun cevabı kısmen en iyi idarecileri cezbetmeğe yeter olmayan memur alma ve ücret sisteminde saklıdır. Tam cevabı şahsen tam veremeyeceğim ? Ancak şurası muhakkaktır ki halen mevcut memur kadrosu iyi plânlaştırılmış hizmet- içi programlar yardımı ile daha güvenilebilir bir hale getirilebilir. Halen bir çok Türk âmme müessesesinde mükemmel hizmetiçi kurslar tertiplenmektedir, fakat bunların kâfi geldiğini hiç kimse iddia edemez. Bilhassa evrak ve muhabere işleri ile meşgul olan memurlarla stenograflara mahsus geniş çapta bir hizmetiçi kursu son derece âcil bir zaruret sayılmaktadır. Bugün lüzumundan fazla yüksek kademeli idareci kendi mektuplarını kaleme almakta ve kıymetli vakitlerinin büyük bir kısmını daha aşağı kademelerde bulunan memurların da görebileceği işlerle geçirmektedir.

h) Teftiş

Teftiş değerli ve lüzumlu bir İdarî faaliyettir. Teftiş üç şekilde cereyan edebilir: malî teftiş, teknik teftiş ve İdarî teftiş.

Malî teftiş dakik, tavizsiz ve sert bir şekilde yapılmalıdır. Teknik teftiş bu makalenin konusunu aşmaktadır. Buna karşılık İdarî teftiş üzerinde bir kaç kelime söylemek isterim.

Bir müfettiş, hepimiz gibi, takdir edilmek arzusundadır. Eğer bir hatayı meydana çıkarırsa veya yapılan işlerin mutad yoldan ayrıldığına işaret ederse, dolayısıyla zekasını isbat etmiş ve bir miktar yetki kullanmış sayılır. Fakat bu nevi bir teftişin, teftiş edilen idarecilerin maneviyatı üzerindeki tesiri son derece kötü olabilir. Eğer teşebbüs kabiliyetini ele almak, tehlikeler yaratıyorsa, idareciler bundan sonra teşebbüse girişmeyeceklerdir. Onun gibi alınan kararlar «kanunun harfine sıkı sıkıya bağlı»

kalmak gibi bir tenkite maruz kalacaksa, ilgili idareciler karar vermekten mümkün mertebe çekineceklerdir. Onlar işleri alışlagelen şekilde devam ettirmeğe ve kanunun harfine sadık kalmağa çalışacaklardır-, çünkü ancak bu çeşit bir hareket tarzı kendilerine emin bir durum sağlayabilir.

Böyle bir atmosfer yaratan müfettişten duyulan korku sebebiyle aslında bağlı olduğu bakanlığa hiç bir hizmette bulunmamaktadır. Beti hiç bir surette gevşek bir İdarî sistemin müdafiliğini yapmıyorum. Herhangi neviden kasdi bir suiistimal ister malî veya İdarî mahiyette olsun, merhametsiz bir şekilde ortadan kaldırılmalıdır. Fakat bu anlamda bir suiistimale modern Türkiyede -benim bildiğim kadar- çok nadiren rastlanılmaktadır. Teftiş heyetinin en fazla karşılaştığı problemler bilhassa ihmal, bilgisizlik, bazen hüküm verememekten ileri gelmektedir. Bu problemlerin hal tarzı her zaman disiplin cezasında değil, tavsiyede bulunmada, yetiştirmede ve teşvik etmede saklıdır. Müfettişler samimi ve dürüst memurlar tarafından birer dost gözü, yalnız dürüst olmyanlar tarafından korku ile karşılanmalıdır. Bu konu Prof. Barber tarafından ayrıca tertiplenmiş bulunan bir oturumda daha etraflı bir şekilde işlenecektir.

i) Mukayeseli idare

Hepimiz idarede mevcut olan teşkilât ve metodları olduğu gibi kabul ediyoruz. Bu sebeple başka müesseselerin ve başka memleketlerin işleri nasıl yürüttüklerini inceleyip, kıyaslamakta fayda vardır. Muayyen bir sosyal çevrede başarılı sonuçlar vermiş olan bir teşkilât, güdülen bir siyaset veya uygulanan bir idare sistemi değişik bir sosyal muhitte nadiren aynı başarılı neticeleri vermektedir. Başarılı bir teşkilât, hizmet etmiş olduğu kültür çevresi ile bir ahenk teşkil edenidir. Fakat bütün modern dünyanın sosyal muhitlerinde devamlı bir değişiklik vetiresi cereyan etmektedir ve bu arada kurulmuş bulunan İdarî sistem ve teşkilâtlar da keza bu değişime maruz kalmaktadırlar. Başka teşkilâtlar, güdülen siyaset nebileri ve idare sistemleri hakkındaki bilgiler, kendi sistemimizi daha objektif ve İlmi bir şekilde mütalea etmeğe yaramaktadır. .

Başka memleketlerin idare sistemleri hakkında oldukça kabarık bir literation meydana gelmiş bulunmaktadır. Önümüzdeki yıllarda Siyasal Bilgiler Fakültesi veya Âmmе İdaresi Enstitüsü yahut da her ikisinin bu dersleri öğretim programlarına geçireceklerini ümit ediyorum.

j) Nihai mülâhazalar

Konunun sadece ana hatlarına kısaca temas etmiş olduğumun farkındayım. Gayri resmî teşkilât, halkla münasebet, verimlilik, kurmay ve

hat elemanları mefhumları ves. gibi konulara ait yeni düşüncelere de yer vermek isterdim. Bununla beraber tek ümidim size âmme idaresinin bu genel konusunda pratik bir değer ve samimî bir tartışmaya girişmeğe değer noktaların bulunduğunu ikna hususunda kâfi derece söz söylemiş olmamdır.

**TÜRKİYE VE ORTA DOĞU
ÂMME İDARESİ ENSTİTÜSÜ**

Prof. N. C. Angus/sl.

1956 - 57 kursu

ÂMME İDARESİNİN UNSURLARI

İÇİNDEKİLER

Ders No.	Bölüm	MEVZU
1.	A. GİRİŞ	
		1. İdarenin mahiyeti
		2. İdare sanatı çok eskidir.
		3. İdare ve modern dünya
		4. İdarenin tetkiki
		5. Bu konu Türkiye bakımından faydalı mıdır?
2.	B. İDARENİN UNSURLARI	
		1. Fayol'un tahlili
		2. Gulic'in tahlili
		3. Dimock'un tahlili
		4. Yorum
		5. Kimler idarecidir?
		6. İdare sahasındaki maharetler devredilebilir mi?
3.	C. TEŞKİLÂTLANMA	
		1. İdare ve teşkilât
		2. Teşkilâtlanma teorileri
		3. Bürokrasi teorisi
		a) Devlet bürokrasisinin gelişimini hazırlayan şartlar
		b) Modern devlet bürokrasisinin mahiyeti olarak kudret
		c) Bürokrasinin büro işlerine müteallik cephesi
		d) Modern âmme bürokrasisinde devlet memuru

4. 4. Modern Devlet Bürokrasilerinin Patolojisi

- a) Az gelişmiş bürokrasiler
- b) Fazla gelişmiş bürokrasiler
- c) Bazı ıslah çareleri

5, 6, 7. 5. Şekli Teşkilatlanma Teorisi

- a) Teşkilâtın bünyesi gayri şahsî olmalıdır.
- b) Vazifeler mümkün olduğu kadar açıkça belirtilmelidir
- c) Gruplarla, talî gruplar makul teşkilatlanma prensiplerine göre tertiplenmelidir.
- d) Grup çalışmaları bir bütün haline kalbedilmelidir.
- e) Komuta birliğinin mevcudiyeti şarttır.
- f) Müessir bir kontrol çevresi aşılmamalıdır.
- g) Teşkilatlanma yapısı mümkün olduğu kadar basit olmalıdır.
- h) Karar vermek ve icraata geçmek hususundaki yetkiler mümkün olduğu mertebe komuta hattının alt kademelerine devredilmelidir.
- i) Yetki ile sorumluluk aynı olmalıdır.
- j) Kontrol vasıtaları lüzumludur.
- k) «Kırmay» memurları «hat» memurlarına yardım etmelidir.
- l) Teşkilât yapısı zaman zaman gözden geçirilmelidir.

8. 6. Gayri Şekli Teşkilatlanma

7. Bürokrasi, şekli ve gayri şekli teşkilatlanma arasındaki münasebet

9, 10, 11. D. İDARİ GAYELER VE GÜDÜLEN SİYASET

- 1. İdarî gayelerin tayini
- 2. GÜDÜLEN siyasetin tayini
- 3. İyi idareden ne kastediyoruz?
 - a) Meşruiyet miyarı
 - b) Asgarî masraf
 - c) Verimlilik
 - d) Âmme menfaati kıstası
 - e) Sosyal ihtiyaçların tatmini kıstası .
- 4. Millî siyaset ve idarenin intibakı

12 E. PLÂNLAMA

- a) Gayeler, güdülen siyaset ve plânlar
- b) Plânlama ve araştırma
- c) Muhtelif hal çareleri
- d) Zaman ayarlanması
- e) Plânların koordinasyonu
- f) Plânlama kimin tarafından yapılmalıdır?
- g) Plânlar makul ölçüde elâstikî olmalıdır.

13, 14, 15. F. ŞEVKİ İDARE

1. Giriş
2. Doktrin ve grup değerleri
3. Liderlik
4. Teşvik edici vasıtalar ve moral
5. Disiplin

16 G. KOORDİNASYON

1. Giriş
2. Şakulî (dikey) koordinasyon
3. Ufkî (yatay) koordinasyon

17. H. HABERLEŞME

1. Giriş
2. Şeklî haberleşme
3. Gayri şeklî haberleşme
4. Tesirli haberleşmeyi önleyen engeller

18. I. HALKLA MÜNASEBET

1. Giriş
2. Halkla iyi münasebetlerin önemi
3. Halkla iyi münasebetlerin geliştirilmesi
4. Halkla münasebet uzmanı

19. J. KONTROL

1. Giriş
2. Haricî kontrol
3. Dahilî kontrol

Taşra teşkilâtı memurunun salahiyet mes'uliyet ve faaliyeti

(Türkiye ve Ortadoğu âmme idaresi Enstitüsünün «Yüksek idareciler konferansı» adı altında tertiplediği konuşmalar serisinden) olup meslek müntesibini ilgilendireceği düşüncesiyle dergiye dercedilmiştir

Dr. Wolfgang JUNGWIRTH

Çeviren : Şerif MENGEN
Özlük işleri Genel Müdür Muavini

Her şeyden evvel söze mevzuumuzun izahı ile başlıyoruz. Bu da bazı izahlı tariflerin yapılmasına münce olacaktır.

Âmme idaresinin ön cephesini teşkil eden eleman olarak taşra teşkilâtı memuru

Mânasının alelumum bilinmesine rağmen, taşra teşkilâtı memuru tabirinin izahı hayret edilecek kadar müşkilât arzeder.

Kelimenin çift mânasile taşra teşkilâtı memuru bir sıra memurudur, denilebilir.

Bu memur kumanda sırasının en alt kademesinde ve ucunda bulunan ve diğer bir deyimle, muhit ve halkla daimi temas halinde bulunması itibarile âmme idaresinin ön cephesini teşkili eden elemandır.

Bu noktanın hatırdı tutulması, bu konuşmanın mevzuu ile irtibatlı olarak tahaddüs edecek problemlerin tarif ve izahına yardım edecektir.

(Şurasını da tebarüz ettirmek gerekir ki âmme idaresinin modern teorisinde «Kurmay Heyeti» ile «sıra» veya «kumanda mevki» arasındaki terminolojik tefrik modern askeri teşkilâtı kıyaslanarak alınmıştır.)

Memur tabiri adedi muayyen belirli şahıslara muayyen derecede kumanda etmek yetkisini ifade eder.

Bu tarifi kabul etmekle, taşra teşkilâtında vazife gören iki tip devlet memuru ile karşılaşmış oluruz.

Taşra teşkilâtı memuru ve Taşra teşkilâtı hizmetlileri (1.2)

Evvela taşra teşkilâtı memuru ile taşra teşkilâtı hizmetlisi arasındaki farkı belirtmek mecburiyetindeyiz.

(1) — Field officer .taşra memuru

(2) — Field worker taşra hizmetlisi

Bu iki tip memur arasında müşterek unsurlar bulunduğu gibi belirli farklar da mevcuttur.

Müşterek unsurları daha ziyade her ikisinin halk ve muhit ile temaslarında görülür. Belirli farkları ise âmme idaresi içerisindeki mevkiileri ile alâkalıdır.

Müşterek unsurlar

Müşterek unsurları tahlil ve tarif edecek olursak diyebiliriz ki: teşkilâtın alt kademe hiyerarşisinde her ikisi de gerek teşkilât ve gerekse mahalli durumları itibarile merkezden ayrılmış devlet hizmetlisi olarak çalışırlar.

Her ikisi de kanunun vazettiği ve kelimenin geniş mânasile, salahiyetli amirin emrettiği icapları yerine getirmek ve işleri görmekle mükelleflerdir. (Buradaki kanun tabiri vaznı kanunun ve hükümetin vazettiği umumi mevzuat olarak zikredilmiştir.) Her ikisi de halkın nazarında bir takım muğlak kaidelerden müteşekkil bir otoriteyi haizdirler.

Dış otorite

Dış otorite evveleminde malik oldukları, kanunları tatbik yetkisi keyfiyetinin inikâsıdır. Bu yetkiye normal olarak taşra teşkilâtı hizmetlisi daha az, memuru ise daha geniş mikyasta sahiptir.

Saniyen dış otorite her iki elemanın kanuni ve ahdi meseleler de kendi mensup oldukları mahalli devlet veya merkezî otorite namına hareket etme yetkisi ile teşhiz edilmiş olmaları keyfiyetidir.

Bu dış otorite esasında kanunu tatbik etme kudretinin her iki tip memurda mevcut olduğunu gösterir.

Normal olarak taşra hizmetlisinde bu nevi salahiyyet nisbeten az taşra memurunda ise fazladır.

Dış otoritenin diğer kısımları hukuki olmaktan ziyade bir takım muğlak unsurlardan tereküp eder

Bu da esasında devlet memurunun kanunu tatbikatında ve almış olduğu emirlerin icrasında ve buna benzer diğer faaliyetlerinde göstereceği kifayetli çalışma neticesi olarak, halk nazarında kazanmış olacağı itibar ve teveccühe göre teşahüs eder.

Normal olarak taşra memurunun sahip olduğu itibar ve teveccüh bilhassa bu memurun hususî vasıfları tarif edildiği zaman tebellür edecek ve bir şarta bağlı kalacaktır.

Taşra memuru ile hizmetlisini tefrik edici vasıflar nelerdir

Taşra memuru ile taşra hizmetlisi arasındaki ayırıcı vasıflar yukarda belirtilmiş bulunmaktadır.

Taşra memuru muayyen bir maksada hizmet eden diğer bir deyimle muayyen bir hizmet gören muayyen miktarda teşkilâtli bir maiyet zümresine kumanda etme mevkiinde bulunan memurdur. (Bu tarif Profesör Angus'un idareci tarifine çok yaklaşıyor.) Taşra hizmetlisinin ise maiyeti yoktur.

İzahlı (tecrübi) bir taraf

Yukardaki mülâhazaların ışığı altında aşağıdaki şekilde izahlı ve düzgün bir tarif formüle edilebilir.

Taşra memuru idari meratip silsilesinin muayyen kademesinde, mahalli teşkilât bakımından merkezden ayrılmış bir sıra memuru olarak hizmet eden ve maiyetinde teşkilâtli bir personel gurubu bulunan bir memurdur. Bu memurun kumanda etme salahiyeti (yukarıda izah edildiği gibi) kanunla belirtilen hizmetler için ve muayyen bir hizmet sahası içinde, salahiyetli amirleri tarafından kendisine verilen emirlere istinat ve inhisar eder.

İç otorite ve bunun unsurları

Taşra memurunun âmme idaresi çerçevesi içerisinde, esasında kendi salahiyetini teşkil eden ve bir takım muayyen maksatlar için emir verme salahiyetini haiz olması keyfiyetine iç otorite denilebilir.

Tabirin tatbikatta mânası

Bu tarifi kabul edenlere göre taşra memuru, idari meratip silsilesinde alt kademeyi teşkil etmekle kalmaz aynı zamanda bu tabir muhit ve halkla doğrudan doğruya temas eden ve teşkilât bakımından merkezden ayrılmış bulunan ve iç otorite ile teçhiz edilmiş olan bütün devlet memurlarını ihtiva eder.

Müşahhas misaller olarak: yalnız kaymakam değil aynı zamanda valinin de bir taşra memuru olarak kabul edilmesi lâzımdır. Hiç şüphe yok ki kaza, taşra teşkilâtının en tipik ve basit bir misalidir. Fakat bazı mevzuların halli ve ehemmiyetli idari faaliyetlerin ele alınabilmesi veya mülki taksimatın ehemmiyeti bakımından Vilâyet teşkilâtı daha mühim bir İdarî kademe teşkil etmektedir.

Buradaki fark bir derece farkı mahiyetinde olup esasta bir fark ifade etmez.

Daha basit izah etmek icap ederse: Vali vilâyet merkez teşkilâtının âmiri bulunduğu gibi bununla birlikte daha geniş bir maiyet zümresini ihtiva eden vilâyete bağlı kazalar teşkilâtının da amiri mevkiindedir

Ancak bu vaziyet çok muğlak bir İdarî mekanizmanın mevcudiyetini gösterir. Ve bu mevzuda evvelce izah edilmiş olan iç otoritenin dış otorite üzerine olan tesiri müşahade edilir. Netice olarak da maiyetinde bulunan şahıs adedi artıp emrindeki mülki taksimat genişledikçe normal olarak taşra memurunun dış otoritesi de genişler.

Tevsîi mezuniyetin icrası

Tevsîi mezuniyet esasında bizatihi bir kıymet taşımaz. Evvelce tarif edildiği gibi mânasını kanundan alan icapları yerine getirecek emir verilmedikçe veya tevsîi mezuniyet gerçekleşmedikçe, salahiyetin devredilmesi keyfiyeti kuru bir kalıptan ibaret kalır.

İktisap edilen otoritenin ehemmiyeti

Bir taşra memurunun liyakat ve faaliyeti büyük ölçüde onun bizzat iktisap etmiş olduğu otorite ile mütenasiptir. Otoritenin bu şeklini ve icapların yerine getirilmesinde bunun tesirini küçümsemek icabeder. İktisap edilmiş otorite tevsîi mezuniyet yoluyla elde edilmiş otoriteyi teşvik ve tahrik eder. Tevsîi mezuniyet ile verilmiş olan otorite çok az da olsa müktesep otorite ile harekete geçirilemeyecek olursa cansız ve kısır kalmağa mahkûmdur.

Değişen şartlar altında âmme idaresinin farklı tipleri

Biz burada genel olarak bir memleketi veya muayyen bir bölgeyi islâh edecek tarzda kurulmuş bir âmme idaresi sistemi içinde çalışan bir taşra memurunun faaliyeti ile ilgileneceğiz. (Atıl geleneklere istinat eden ve reaksiyoner bir muhitte yenilik ve teşviklere bigâne kalan bir hâlk zümresi içinde, âmme idaresinin fonksiyonları tabiatile bariz bir farklılık gösterecektir. Klâsik liberalizmin atmosferi içinde «Bırak yapsın» doktrini tesiri altında da âmme idaresinin fonksiyonları esaslı şekilde değişiklik arzeder.)

Taşra memurunun değişik fonksiyonları

Taşra memurunun fonksiyonları karakter itibariyle değişiklik gösterir, ve bu değişik fonksiyonlar tecrübî olarak aşağıdaki şekilde tarif ve izah edilebilir.

Önleyici ve düzeltici fonksiyonlar

İcapların yerine getirilmesi ve gayelere erişilebilmesi için taşra memurunun hareket ve kararları önleyici ve düzeltici olabilir. Bunun Avrupalı tabiri «oppressive» dir. («Gayri munsifane» şeklinde tercüme edilebilir.)

Kısacası bu demektir ki, önleyici tedbir ve kararlar alınmak sureti ile maksat ve gayelerin tahasül edeceği sahada, zuhur edecek maniaların bertaraf edilmeleri temin veya vücut bulmaları önlenmiş olur. Bu tarz hareket ve kararlar müstakbel gelişme ve inkişafı imkân dahiline koyar.

Bunun için lüzumlu şartlar nelerdir.

Bu nevi fonksiyonlar için normal olarak âmme idaresinin muayyen bir sahasında hususî bir ihtisasa ihtiyaç vardır. Bu bilgi ve ihtisas ise kanun ve nizamlara vukuf, tam bir idrak, tahayyül kudretinden ve terkip kabiliyetinden terekküp eder.

Düzeltilici bir tedbir ve kararlar ise mevzu gayelerin elde edilmesini önleyen mania ve faktörlerin izale edilmesini istihdaf eder. Bu tedbir ve kararlar mevcut vaziyet ve realitelerle karşılaşır. Bu kararlar da faaliyet sahası ile ilgili kanun ve nizam hakkında hususî bir bilgiye ihtiyaç gösterir. (Son olarak zikredilen bu husus bilhassa ehemmiyetlidir. Çünkü islâh edici tedbir ve kararlar tabii olarak müktesep hak ve menfaatlarla taaruz eder. Bu sebeple bu tedbir ve kararlar geniş mikyasta kanunların tatbikatı ile ilgilidir.)

Bu tip fonksiyonlar da aynı zamanda realiteleri görebilen berrak bir muhakeme ve oldukça da kâfi medenî cesareti istilzam eder.

İktisap edilmiş otoritenin esasları

Açıklandığı üzere bu otorite kâfi kabiliyet ve meziyetlere ihtiyaç gösterir. Evvelce de izah edildiği üzere bu otorite tevsii mezanîyetin temin ettiği otorite olmayıp taşra memurunun bizzat iktisap ettiği bir otoritedir.

Müktesep otoritenin lüzumu ehemmiyeti ve kudreti, taşra memurunun diğer faaliyetleri tatad ve tarif edildikten sonra daha açık olarak tebarüz edecektir.

Taşra memurunun diğer fonksiyonlarının esasları

Bu fonksiyonlar: Yaratıcı, öğretici ve teşkilâtı koordine edici olarak vasıflandırılabilirler.

Yaratıcı fonksiyon

Yaratıcı fonksiyon aralarındaki bazı benzerlikler sebebi ile önleyici fonksiyonun mevzuuna bazı atıflar yapar. Fakat esas itibarile bu fonksiyon diğerinden farklıdır.

Önleyici tedbir ve kararlar alırken yani bu fonksiyonu icra ederken taşra memuru maniaların izalesine teşebbüs eder. Bunların ciddiyet iktisap edip gelişmesini önler. Mümkünse vücut bulmamalarına çalışır.

Muayyen gayelerin tahakkukunda yaratıcı bir fonksiyon ifa etmek isteyen bir taşra memuru bu mevzuda münferit veya toplu olarak beşerî ve maddî unsurları, kendi vazife sınırı itibarile, tanımak mecburiyetindedir. Aynı zamanda faaliyeti, bu unsurların teşriki mesaîsini temin ederek kifayetli bir tarzda çalışmasını sağlamak ve önleyici engelleri bertaraf etmeğe matuf olacaktır. Bundan başka kendisi de bizzat iş yaratabilir. Ve bu işin intacı için icap eden mesaîyi sarf eder. Tabiatıyla bu nevi mesaîsi kendisine mevdu esas vezaifi ile tearuz edinceye kadar ifa edilir ve mevzu usûl ve nizama göre cereyan eder.

Tevsîi mezuniyetin mesnedi ve çerçevesi

Açıkça anlaşılacağı gibi, tevsîi mezuniyet ancak böyle bir yaratıcı fonksiyona istinat ettiği takdirde müsmir olabilir ve yine aşikârdır ki, bu nevi fonksiyonun kifayetli olabilmesi, müktesep otoritenin de mesnedi ve icabı olan muayyen bir liyakat ve kabiliyet şartına bağlı kalır.

Talim terbiye (Öğretim fonksiyonu)

Yaratıcı fonksiyon için söylenenler, öğretim fonksiyonu için de söylenilebilir. Ve bu tarz tarif ve izahlar âmme idaresinin modern teorisinin terminoloji içinde «Halk münasebetleri» tabiri şeklinde hulasa edilmekte olan anlayış ve maharetin unsurları ve prensipleridir. Bu itibarla taşra memurunun yaratıcı fonksiyonu büyük ölçüde kendisinin halka yaptığı muameleye bağlıdır.

İfade edildiği gibi, öğretim fonksiyonu bir dereceye kadar da halk münasebetleri mevzuu ile tedahül eder. Yalnız hatırdı tutulması gereken mühim nokta şudur ki bir âmme hizmeti olarak alındığında maarif bu

fonksiyonun çok cüz'î bir kısmını teşkil eder. Ve ancak okullarda beledî faaliyet ve hizmetlere dair okutulan derslere inhisar eder.

Bilindiği gibi, memleketin ekonomik, sosyal ve kültürel sahalardaki inkişafını sağlamak maksadı ile kurulmuş bulunan âmmе idaresi, faaliyetlerinin büyük bir kısmında, mahallin değışmez şartları ile an'anelerine alışmış ve bunlara riayeti itiyad edinmiş olan halkın istigna ve pasif mukavemeti ile karşılaşmaktadır. Daha doğrusu halk âmmе idaresinin faaliyetlerine alışmadığı gibi bunlardan nasıl istifade edileceğini de bilmez.

Bu mevzuda anlaşılamazlıkları gidermek ve halkın göstermiş olduğu pasif mukavemeti kırarak, ondaki isteksizliği takdir ve anlayışa tahvil etmek, büyük ölçüde taşra memurunun maharetine kalmış bir iştir. Bu memur yeni tip hizmetlere halkı ısındırmak vazifesi ile karşı karşıya olduğu gibi, bu mesaisi neticesinde de, vazifesi sınırları içinde bulunan halka, modern idarenin kurmuş olduğu yeni müessese ve hizmetlerden istifade etmeği öğretmek mecburiyetindedir.

YABANCI MEVZUAT

FRANSIZ DEVLET ŞÛRASı

DALLOZ'dan

Çevirenler
Tetkik Heyeti Müşavirleri
Selâhattin KORKUD
Ferid GÜRYÜCEL

Devlet Şûrası Hakkında

— 31 Haziran 1945 Emirnamesi —

Madde 1 .— Devlet Şûrası, Nazırlar Meclisi Başkam olmak sıfatıyla Fransa Cumhuriyeti muvakkat hükümeti reisine bağlıdır.

Bahis 1 — Devlet Şûrasının Teşekkülü ve Erkânı Statüsü:

Madde 2 .— Devlet Şûrası aşağıdaki şekilde teşekkül eder:

- 1 — Bir reis vekili;
- 2 — Beş Daire Reisi;
- 3 — Kırkyedi Aslı Devlet Şûrası Âzası;
- 4 — Oniki fevkalâde Devlet Şûrası Âzası;
- 5 — Ellibir Âza Muavini, bunlardan bir tanesi Umumi Kâtiplik vazifesini görür ve Devlet Şûrası bürolarının başıdır.
- 6 — Yirmisi 1 inci ve yirmisekizi 2 nci sınıf olmak üzere kırksekiz Âza Mülâzımı.

Madde 3 .— Devlet Şûrası Umumi Heyet toplantısına muvakkat hükümet reisi, bulunmadığı zamanda Adliye Nazırı riyaset edebilir. Bunlar da bulunmazsa reislik, Devlet Şûrası Reis Vekili, yahut kendisi bulunmadığı takdirde kıdem tablosuna göre daire reislerinin en kıdemlisi tarafından yapılır.

Muvakkat Hükümet Reisi ve bulunmadığı zamanda Adliye Nazın 29 uncu Maddede sözü geçen Daimi Komisyona da riyaset edebilirler.

Madde 4 .— Nazırların, Devlet Şûrası Heyeti Umumiye toplantısında yeri ve içtimada bulunmak yetkisi vardır. Kendi nezaretine müteallik işler için, ihtilâfsız mevzularda herbiri birer reye sahiptir.

Madde 5 .— Devlet Şûrası Reis Vekili, Adliye Nazırının teklifi üzerine, Nazırlar Meclisi kararıyla Daire Reisleri veya Asli Âzası arasından seçilerek tayin edilir.

Madde 6 .— Daire Reisleri, Adliye Nazırının teklifi üzerine, Nazırlar Meclisi kararıyla asli âza arasından seçilerek tayin edilirler.

Madde 7 .— Asli Âza, Adliye Nazırının teklifi ve Nazırlar Meclisi kararıyla tayin edilirler.

40 yaşını ikmal etmemiş bir kimse asli âzalığa tayin olunamaz.

Devlet Şûrası Âzalığı münhallerinin asgari üçte ikisi âza Muavinlerine ayrılmıştır.

Âza Muavinlerinin tayinleri, Daire Reisleriyle istişardan sonra Reis Vekili tarafından her münhale üç isim gösterilmek suretiyle hazırlanan bir listeden seçilerek yapılır.

Madde 8 .— Devlet Şûrası Fevkalâde Âzası, Adliye Nazırının teklifi üzerine Nazırlar Meclisinin kararıyla, Millî faaliyetin muhtelif sahalârında temayüz etmiş şahsiyetler arasından seçilerek tayin edilirler.

Devlet Şûrası Fevkalâde Âzalık sıfatı Parlamenter bir vazife ile içtima edemez.

Devlet Şûrası Fevkalâde Âzası, yenilenmesi kabil olmak üzere bir seneyi geçmeyecek bir müddet için tayin olunurlar.

Bunlar Heyeti Umumiyeye iştirak ederler.

Daire Reisleriyle istişare eden Devlet Şûrası Reis Vekilinin tahriratiyle, 26 ncı maddede bahsi geçen Daimi Komisyonun celselerine olduğu gibi idari dairenin veya komisyonların çalışmalarına iştirak için davet edilebilirler.

Madde 9 .— Kâtibi Umumi ve Âza Muavinleri, Adliye Nazırının teklifi üzerine kararname ile tayin olunurlar, Daire Reisleriyle istişare ederek Devlet Şûrası Reis Vekili, Kâtibi Umuminin tâyni için namzetler gösterir. Aynı suretle Âza Muavinleri de birinci sınıf Âza Mülâzimleri arasından tayin edilirler.

Âza Muavinliği münhallerinin dörtte üçü birinci sınıf Âza Mülâzimlerine tahsis edilmiştir.

Vazifede bulunan 1 inci sınıf Âza Mülâzimleri haricinde, 30 yaşında olmayan ve sivil olsun askerî olsun âmme hizmetlerinde 10 sene hizmet vermeyen hiç bir kimse Âza Muavinliğine tayin edilemez.

Madde 10 .— 1 inci sınıf Âza Mülâzimleri, 2 nci sınıf Âza Mülâzimleri arasından seçilerek Adliye Nazırının teklifi üzerine kararname ile tayin edilirler.

Devlet Şûrası Reis Vekili, Daire Reisleriyle istişare ederek namzetler listesini hazırlar.

Madde 11 .— Eğer, Devlet Şûrasına girmesini müteakip 2 sene içinde, bir 2 nci sınıf Âza Mülâziminin kabiliyetleri Şûradaki vazifelerinin icaplarına uygun olduğu tezahür etmezse Devlet Şûrası Reis Vekili, Daire Reisleriyle istişare ederek bu Âza Mülâzimini Adliye Nazırının mütalâası üzerine, Umumi İdare Nizamnamesinin muayyen hükümleri dahilinde başka bir âmme hizmetine tayini maksadiyle keyfiyeti muvakkat Hükümet Reisine arzeder.

Madde 12 .— Devlet Şûrası Erkânı faâl olur, açıkta olur.

Madde 13 .— Faâl olanlar:

1 — Kadroya dahil olup Şûrada bir vazife gören veya diğer bir âmme hizmetinde delege olarak hizmet ifa eden Devlet Şûrası Erkânı.

2 — Kadro haricine çıkarılmış bulunan âza, âza muavinleri ve âza mülâzimleri:

a) Bir devlet hizmetinde, diğer âmme hükmi şahsiyetlerinde merkez teşkilâtı ve kolonilerde, mahmi memleketlerde, manda altındaki bölgeler yahut yabancı memleketlerde keza beynelmilel âmme teşkilâtı hizmetlerinden bir memuriyete tayin edilmiş olanlar;

b) Yurt dışında bir tedris hizmeti ifa yahut orada bir misyonda vazife görmek;

Devlet murakabesi altındaki yahut devlet imtiyazından istifade eden hususi müessesenin bir misyonunda, hükümet tarafından tevdi edilmiş bir vazifenin ifası yahut bir makam işgal etmek.

Âza Mülâzimleri delege olamazlar ve Şûrada en az 4 sene hizmet görmedikçe kadro haricine çıkarılamazlar.

Delegelik müddeti 2 seneyi geçemez. Kadro haricine çıkarılma, eğer delegeliği müteakip vaki olmuş ise 5 sene aksi halde 7 seneden fazla olamaz.

Madde 14 .— Kadro dışına çıkarılmış olan Devlet Şûrası Erkânının yerlerine tayin yapılır. Kadro harici kaldığı müddet zarfında Devlet Şûrasında terfi edemezler. Münhal vazifelere tayine dair nizamname hükümleri nazarı itibara alınmaksızın Şûradaki memuriyetlerine ve kıdemine göre talep üzerine ilk münhalde memuriyetlerine iade olunurlar.

Madde 15 .— Gerek sıhhi gerek şahsi sebeplerle açığa çıkarılma emri, Daire Reisleriyle müşaverden sonra Devlet Şûrası Reis Vekilinin mütalâası, Adliye Nazırının teklifi üzerine muvakkat Hükümet Reisi tarafından verilir.

Açıktaki kalma müddeti 3 seneyi geçemez.

Açıktaki kalma zarfında ücret verilmez. Ve bu vaziyette geçen müddet emekliliğe sayılmaz, açığa çıkarılmış Devlet Şûrası Erkânının yerlerine tayin yapılır.

Açıktaki kalma müddeti bitince münhal yerlere tayin nizamname hükümleri nazarı itibara alınmaksızın bu emirnamenin 86 ncı maddesinde bahsi geçen umumi idare nizamnamesi ile tesbit edilen şartlar dairesinde alâkalılar faâl vazifeye davet edilirler. Yahut memuriyetlerine kati olarak son verilir.

Madde 16 .— Devlet Şûrası Erkânının maaşı Adliye Nazırının teklifi üzerine ve Mâliye Nazırı tarafından da imzalı müşterek kararname ile tesbit edilir.

Şûra Erkânının istihkakları Heyeti Umumiyede vazifelerine yerleştiği günden itibaren işlemeye başlar.

Devlet Şûrası Fevkalâde Âzası, Devlet Şûrasından istihkakını kabul etmezse, Şûrada bilfiil gördükleri hizmete mukabil bir tazminat alabilirler. Bir Umumi İdare Nizamnamesi bu hizmetin değerlendirilme tarzını tesbit edecektir.

Madde 17 .— Şûra Âzası, Adliye Nazırının teklifi ve Nazırlar Meclisinin kararı alınmadıkça azil edilemezler.

Kâtibi Umumi, Âza Muavinleri ve Âza Mülâzimleri Daire Reisleriyle istişareden sonra Reis Vekilinin mütalâası ve Adliye Nazırının teklifi üzerine bir kararname alınmadıkça azil olunamazlar.

Madde 18 .— Devlet Şûrası mensupları aşağıdaki yaşta kanunen tekaüde sevk edilirler :

Reis Vekili, Daire Reisleri ve Şûra Âzası için yetmiş,

Şûranın diğerk mensupları için altmış beş.

Yukarda tesbit edilen yaşlardan evvel, Reis Vekili Daire Reisleri ve Şûra Âzası Adliye Vekilinin teklifi üzerine Nazırlar Meclisi kararıyle Şûranın diğerk mensupları bir evvelki maddenin ikinci fıkrasında gösterilen şartlar dahilinde kararname ile resen tekaüde sevkedilebilirler.

Madde 19 .— Reis Vekili, Daire Reisleri, Şûra Âzası ve Âza muavinleri vazifelerinden ayrılırsalar bile velev aynı rütbe veya daha yüksek dereceye terfi ettirilmiş olsalar dahi kendi payelerini fahrî olarak muhafaza edebilirler.

Birinci sınıf Âza mülâzimleri Devlet Şûrasında 8 sene vazife vermişlerse fahrî Âza Muavinliğine tâyin edilebilirler.

Madde 20 .— Kadroların tesbiti ve Devlet Şûrası bürolar personelinin statüsü ve servisin personeli bir umumi idare nizamnamesinde gösterilir. Memurlar ve büro müstahdemini umumi kâtabin teklifi üzerine Devlet Şûrası Reis Vekili tarafından tayin olunurlar.

Deavi Dairesi Sekreteri, Daire Reisleri ve Reis Vekilinin inhası ve Adliye Nazırının teklifi üzerine muvakkat hükümet Reisinin emri ile tayin olunur. Aynı şekilde de azil edilebilirler.

Bahis II

Devlet Şûrasının Teşrii ve İdari Salahiyetleri

Madde 21 .— Devlet Şûrası, 30 Haziran 1945 tarihli Emirnamesiyle tesbit edilen şartlar dahilinde kanunlar yahut emirnamelerin tanzimine iştirak eder.

Nazırlar tarafından tanzim edilen projeler muvakkat hükümet reisi tarafından Şûraya gönderilir, bu projelere dair mütalâasını ve lüzumlu addettiği tahrir, tâdil tekliflerini bildirir.

Kendisinden talep edilen metinleri hazırlar ve kaleme alır.

Reis Vekili, Nazırların talebi üzerine muayyen bir Emirname projesinin hazırlanmasında onların teşkilâtıyla beraber çalışmak üzere bir Devlet Şûrası mensubunu tavgif edebilir.

Madde 22 .— Hükümet, kanun hükmündeki kararnameleri, umumi idare nizamnameleri ve aynı mahiyetteki kararnameleri yürürlüğe sokabilmesi için Devlet Şûrasının reyini almaya mecburdur.

Devlet Şûrası bu metinlerin kaleme alınmasında bir evvelki maddenin son paragraf hükümlerinden faydalanır.

Madde 23 .— Devlet Şûrası, diğer kararname projeleri ve umumiyetle kanun ve nizamnameler hükümlerinde kendisinin müdahalesi bahis konusu olan yahut hükümet tarafından kendisine arz edilen bilcümle meseleler hakkında mütalâa verir. Bilhassa İdarî mesaiden dolayı husule gelen müşkilât hakkında Nazırlar, Devlet Şûrasından istişari mütalâa isteyebilir.

Devlet Şûrasının Fransa ve denizaşırı toprakları için idari kaza hakkında daimi bir teftiş misyonu vardır.

Bu hizmet Reis Vekilinin emri altında, Devlet Şûrasının diğer iki memurunun refakat ettiği bir âza tarafından görülür.

Devlet Şûrası Reis Vekili, muvakkat hükümet reisinin veya bir nazırın talebi üzerine Fransa veya denizaşırı topraklarındaki bir teftiş misyonu için bir Devlet Şûrası memurunu tayin edebilir.

Madde 24 .— Devlet Şûrası kanuni, nizamî veyahut idari nizamda umumi menfaate uygun gördüğü Islahat hakkında kendiliğinden âmme makamlarının dikkatini çekebilir.

Madde 25 .— Devlet Şûrası daire, muhtelif daire, alâkalı müteaddit dairelerinin temsil edildiği komisyon yahut heyeti umumiye halinde müzakere yapar.

Aceleliği alâkalı nazır tarafından bildirilen ve muvakkat hükümet Reisinin vize sırasında işaret edilmiş hususi bir karariyle sarahaten kabul edilmiş istisnai hallerde, teşrii mevzularda özel salahiyetlere göre alınmış emirname ve kararname projelerinin tetkiki için bir daimi komisyon vazife indirilmiştir.

Madde 26 .— Devlet Şûrası, 4 ü İdarî, 1 i deâvi olmak üzere 5 daireye ayrılmıştır.

İdarî dâirelerin her biri bir reis ve altı âzadan teşekkül eder.

Daire, bir reis ve üç aslî âza, reis olmadığı zaman dört aslî âza huzuru ile müzakere yapabilirler. Mamafih yalnız bir celsede bulunmayan âzanın yerine dairesinin ,en kıdemli âza muavini geçebilir.

Yakardaki 25 inci maddede bahsi geçen Daimi Komisyon, idari daireler reisleri arasından seçilen bir reis ve 4 ü idari, 1 i deâvi dairesinden olmak üzere 5 aslî âza ile 4 fevkalâde âzadan teşekkül eder. Bunlar reis hazırsa 2 aslî ve bir fevkalâde âza ile, reis olmadığı hallerde 3 aslî, bir fevkalâde âza huzuru ile müzakere yapabilirler.

Müsavat halinde reisin bulunduğu tarafın reyî tercih olunur.

Dairelerin yahut daimi komisyonun başkanlığı reise aittir. Reisin mazereti halinde bu vazife kıdem tablosunun en başında yazılı aslî âza tarafından yahut mazeretin uzayacağı ahvalde reis vekilinin emriyle tefrik edilen aslî âza tarafından yapılır.

Devlet Şûrası Reis Vekili, daire, muhtelif daire, daimi komisyon ve komisyonlar oturumlarına riyaset edebilir.

Madde 27 .— Aslî azalar bütün işlerde, kendilerinin mensup bulundukları teşekküllerde rey sahibidirler.

Şûra Fevkalâde âzası dairede, muhtelit dairede yahut tetkik olunacak işlere müteallik kendilerinin de iştirake davet edildiği komisyonda rey sahibidirler.

Keza bunlar Heyeti Umumiye de Daimi Komisyonda görüşülen bütün işlerde rey sahibidirler.

Âza Muavinleri ve Âza Mülâzimleri dairede, komisyonda, daimi komisyonda, heyeti umumiye de yahut raportörlüğünü yaptıkları bütün işlerde reye; diğer hallerde ise istişârî reye sahiptirler.

Madde 28 .— Devlet Şûrası Heyeti Umumiyesi, ancak Daire Reisleri ile aslî âzadan asgarî 20 kişinin huzuriyle müzakere açabilir. Müsavat halinde reisin bulunduğu tarafın reyî tercih edilir.

Madde 29 .— Her Nezarete, o Nezaretin baktığı işlerin kâffesinde hükümet komiseri sıfatıyla Şûranın celselerine katılmaya salâhiyetli en aşağı müdür mertebesindeki memurlar alâkalı nazırların teklifi üzerine kararname ile tayin olunurlar.

Nezaretin bir emri ile asgarî aynı mertebedeki memurlar muayyen bir işin müzakeresine iştirak etmek için ayrıca tefrik edilebilirler.

Hükümet komiserleri Heyeti Umumiyenin, komisyonların yahut kendi servilerine müteallik işlere bakan dairelerin toplantılarına katılmaya salâhiyetlidirler.

Her nezaret, temsilcilerinin adedi ne olursa olsun yalnız bir reye sahiptir.

Nezaretler Daimi Komisyon huzurunda istişârî reye sahiptirler.

Madde 30 .— Nazırlar ve Devlet Şûrası Reis Vekili, Heyeti Umumiye de, Daimi komisyon, komisyonlar yahut daireler toplantılarına ihtisas-

larına müteallik bilgileriyle müzakereleri aydınlatacak kimseleri istişari reylerinden faydalanmak üzere davet edebilirler.

Madde 31 .— Bir Devlet Şûrası mensubu, aslî Âzası, muavini yahut 1 inci sınıf Âza Mülâzimi Reis Vekilinin mütalâası ve Adliye Nazırının teklifi üzerine muvakkat Hükümet Reisi tarafından tefrik edilerek muvakkat Hükümet Reisinin nezdinde Devlet Şûrasını alâkadar eden isteri takip için vazifelendirilirler.

Bahis III

İhtilâfların Halinde Devlet Şûrası

Madde 32 — Devlet Şûrası idari mevzudaki ihtilâfların hallinde hukuku umumiye hâkimidir.

Muhtelif idari makamların tasarruflarına karşı salahiyet tecavüzü sebebiyle açılmış iptal dâvalarında en yüksek derecede hüküm verir; Birinci derecede idari kaza tarafından verilen kararlara karşı nihâi itiraz merciidir; Nihai olarak alınmış idâri kaza kararlarına karşı temyizen itiraz merciidir.

FASIL : 1

Teşkilât

Madde 33 .— Deâvi Dairesi bir reis ve 18 Şûra Âzasından teşekkül eder, noksanı Daire Reisleriyle müşavereden sonra Devlet Şûrası Reis Vekili tarafından verilen kararlara karşı nihâi itiraz merciidir; Nihai olarak alınmış idâri kaza kararlarına karşı temyizen itiraz merciidir.

Hükümet Komiserleri Deâvi Dairesi Âza Muavinlerinden ve Komiser Muavinleri aynı daire Âza Mülâzimleri arasından alınarak Adliye Nazırının teklifi üzerine bir kararname ile tayin olunurlar. Devlet Şûrası Reis Vekili ite Deâvi Dairesi Reisi namzetleri gösterir.

Madde 34 .— Devlet Şûrasının kazai salahiyetine müteallik bütün işlerde hüküm vermeye salahiyetli makam Deâvi Dairesidir. Bu Daire tahkikatı idare eden ve raporları hazırlayan iki daire muavinliğine ayrılmıştır.

Daire Muavinlikleri, bundan başka bu emirnamenin 37 nci maddesi hükümleri mahfuz kalmak üzere doğrudan doğruya hüküm verebilir:

1 — Maaş işleri ve Yedeksubay Kanununun tatbikine keza muharip hüviyet varakasına müteallik müracaatlar,

2 — Seçim işleri ve vasıtasız vergiler ve mümasili resim ve harçlar.

Basit dilekçe üzerine Deâvi Dairesi Reisi müstacel hallerde bir ihtilâfın halli maksadiyle faydalı bilcümle tedbirlerin alınmasını emredebilir. Bu karar esas hükme tesir etmez.

Madde 35 .— Daire Muavinliklerinin her biri 3 Şûra Âzasından teşekkül edip bunlardan biri Reis Vekilinin Deâvi Dairesi Reisiyle istişareden sonra inhası ve Adliye Nazırının teklifi üzerine muvakkat Hükümet Reisinin emriyle riyaset vazifesini tedvire memur edilir.

Âza Muavini yahut raportörlük yapan Âza Mülâzimi birer reye sahiptir.

Bu dairenin muavinlikleri 2 i Devlet Şûrası Âzası olmak üzere rey sahibi âzadan asgari 3 ü hazır bulunmadıkça muhakemeye bakamazlar.

Dâvaların rüyetinde ancak âza adedi tek ise karar verebilirler, eğer rey sahibi âzanın sayısı çift ise en kıdemli muavin, âza sıfatıyla bulunmak üzere çağrılır. Tahkikat işleri yahut raporların ihzarı için daire muavinlikleri âza adedi çift olarak müzakere yapabilir, reylerde müsavat halinde mevcut muavinlerin en kıdemlisi müzakereye çağrılır.

Devlet Şûrası Reis Vekili yahut Deâvi Dairesi Reisi Daire Muavinliklerinden her birine riyaset edebilir.

Bir Daire Muavinliğinde eğer bir veya bir kaç Devlet Şûrası Âzasının yerinin münhal olması, hazır bulunmaması veya kanuni bir manii sebebiyle müzakere yapmak için nisap bulunmazsa, Devlet Şûrası Âzası, davet edilerek tamamlanır; kâfi gelmezse istisnai olarak kıdem sırasına göre seçilen bir muavin çağrılarak nisap tamamlanır. Eğer mezkûr âza ve muavinler bu dairelere mensup iseler Deâvi Dairesi tarafından, diğer dairelere mensup iseler Reis Vekili tarafından, ancak müstacel ahvalde başka daireye mensup olanlar dahi Deâvi Dairesi Reisi tarafından tayin edilirler.

Daire Muavinliği Reisinin mazereti halinde en kıdemli âza onun yerine geçer.

Madde 36 .— 34 üncü maddenin ikinci fıkrası tatbikatı dolayısıyla bir Daire Muavinliğinin tetkike salahiyetli bulunduğu hususların dışında kalan işler, 37 nci madde hükümleri mahfuz kalmak üzere iki daire muavinliği toplanmak üzere hükme bağlanır.

Bir daire muavinliğinin bakacağı dâvalar ancak 37 nci madde hükmü mahfuz kalmak üzere Devlet Şûrası Reis Vekili, Deâvi Dairesi Reisi, Daire Muavinliği veya Hükümet Komiseri tarafından talep edildiğinde hükme bağlanmak üzere muhtelit daire muavinliğine nakledilebilir.

Muhtelit Daire Muavinliğine Deâvi Dairesi Reisi, bulunmadığı zaman celsede hazır bulunan ve vazifelerinde en kıdemli daire Muavinliği Reisi tarafından riyaset edilir. Reis vekili de riyaset edebilir.

Âza Muavini, raportör âza mülâzimi bir reye sahiptir.

Muhtelit Daire Muavinliği, en az rey sahibi 5 âza hazır olmadıkça dâva rüyet edemezler.

Bunlar âza adedi tek olursa müzakere yapabilirler. Celsede hazır bulunan rey sahibi âza adedi çift ise kıdem sırasına göre bir Devlet Şûrası Âzası yahut bir muavin içtimaa katılmaya davet edilir.

Yerinin münhal olması, hazır bulunmaması, yahut kanuni mani sebebi ile müzakere yapmak için âza nisabı hasıl olmadığı zaman yukardaki şekilde hareket edilir.

Madde 37 .— Devlet Şûrasının kazai salahiyetine dair olan bütün işler, Devlet Şûrası Reis Vekili, Deâvi Dairesi Reisi, Daire Muavinliği, Muhtelit Daire Muavinliği veya Hükümet Komiseri tarafından talep edilirse Deâvi Dairesine veya Heyeti Umumiyye tevdi edilebilir.

Bundan başka, işler tevzi edilirken de Devlet Şûrası Reis Vekili yahut Deâvi Dairesi Reisi tarafından da tevdi karar verilebilir.

Madde 38 .— Kendisine tevdi edilen dâvaların rüyeti için Deâvi Dairesi şunlardan tereküp eder:

- 1 — Dairenin Reisi;
- 2 — Daire Muavinliklerinin Reisleri;
- 3 — İşin verildiği daire muavinliğinin alâkalı iki âzası.

Reislik, Daire Reisi bulunmadığı zaman celsede hazır olup, Vazifelerinde en kıdemli Daire Muavinliği Reisi tarafından yapılır. Daire Muavinliği Reisinden herhangi birinin gaybubiyeti veya kanuni manii halinde yerini o daire muavinliği âzasından biri alır.

Gerek âza. muavini gerek raportör âza Mülâzimi bir reye sahiptir.

Deâvi Dairesi, rey sahibi asgari 5 âza hazır bulunmadıkça hüküm veremez.

Yukardaki 33 ncı maddenin 2, 6 ve 7 nci fıkraları daire için de kabili tatbiktir.

Madde 39 .— Deâvi Dairesi Umumi Heyeti şu şekilde teşekkül eder:

- 1 — Devlet Şûrası Reis Vekili;
- 2 — Deâvi Daire Reisi ve Deâvi Daire Muavinlikleri Reisleri;
- 3 — 4 Şûra âzası.

Bunlar Heyeti Umumiye halinde toplanan Devlet Şûrası tarafından, her sene için İdarî dairelere mensup âza arasından ve her daireden birer kişi alınmak üzere seçilir; aynı şartlar dahilinde 4 de yedek ayrılır.

Devlet Şûrası Reis Vekili bulunmadığında Deâvi Umumi Heyet Reisliği Deâvi Dairesi Başkanına aittir. O da bulunmuyorsa celseye iştirak eden vazifesinde en kıdemli Daire Muavinliği Reisi Başkanlık eder.

Âza Muavini, Raportör âza mülâzimi bir reye sahiptir, Deâvi dairesi Umumî Heyeti asgarî ancak 9 rey sahibi âza celsede hazırsa dâvayı rüyet edebilir.

Yakardaki 38 ncı maddenin 6 ve 7 nci fıkraları Deâvi Dairesi Umumi Heyet toplantısına da kabili tatbiktir.

FASIL : II

Muhakeme Usulü

Kısım : I

Dâva Arzuhallerinin Takdimi

Madde 40 .— Tarafların arzuhal yahut yazarların müracaatı, hâdiseler ve delillerin muhtasar esbabı mucibesini, neticelerini, tarafların isim ve adreslerini ihtiva edecek; itiraz olunan karar yahut bu emirnamenin 51 inci maddesinde işaret edilen halde dâva teminatının tevdi tarihini tesbit eden vesika da eklenecektir.

Madde, 41 .— Tarafların arzuhali bir Devlet Şûrası avukatı tarafından miza edilmelidir.

Dilekçe altındaki avukatın imzası, gerek talep gerek müdafaada olsun avukatın adresini ikametgâh seçmek mânasını taşır.

Madde 42 .— Hususi kanunların avukat tavassutunu lüzumlu görmediği ahval ve bilhassa bu emirnamenin 45 inci maddesinde zikri geçen işler için dâva arzuhali alâkalı tarafça veya vekilince imzalanmalıdır.

Madde 43 .— Müracaatlar, bir Devlet Şûrası avukatı tarafından yapılmadığı zaman alâkalı nazır yahut bu işi temsile salahiyetli memur tarafından imzalanmalıdır.

KISIM : II

Arzuhallerin Damga Resmi ve Kayıt Harcı

Madde 44 .— Devlet Şûrasına verilen arzuhaller aşağıdaki 45 ve 46 ncı maddeler hükümleri mahfuz kalmak üzere, damga resmi ile kayıt harcına keza tahrir ücretine tabidir.

Aynı mahfuziyetle, arzuhalin mesnedi olarak ibraz edilen evrak da damga resmine ve tahrir ücretine tabidir.

Bir Devlet Şûrası avukatının tavassutu mecburi olduğu ahvalde, taraflar için tanzim edilen evrak resmi kıymetli kâğıt üzerine aynen yazılmış olması lâzımdır. Bunlar kayıt harcına tabi değildirler, mübaşirler ile yapılan tebligat müstesnadır.

Bununla beraber Devlet Şûrasınca tanzim edilen evrak, mahiyeti itibariyle, sabit bir müddet için kaydiye resmine tabi bulunduğundan Şûranın haricinde kullanılacak evraka da mezkûr resimlerin tediyesi lâzım geldiğinden bunlar bu resimlerden muaf değildir.

Madde 45 .— Kaydiyesi sonradan alınmak üzere kaydedilen ve damga resminden başka bir masrafa tabi olmaksızın muhakemesi rüyet edilecekler şunlardır :

- 1 — Muhtelif idari makamların tasarruflarına karşı salahiyet tecavüzü sebebiyle vaki müracaatlar;
- 2 — İmtiyaza ve maaş reddine karşı vaki itirazlar;
- 3 — Bu maddenin 1 ve 2 numaralarında gösterilen neviden ihtilâfları hükme bağlayan idari mahkemeler kararları aleyhine vâki itirazlar;
- 4 — İdari kaza heyetlerinin tayine, terfi ve disiplin, maaş, Denizaşırı Fransa Nezaretine mensup memurların ücret ve umumiyetle zat-işlerine müteallik bilcümle ihtilâflar hakkında verdiği kararlar aleyhine vâki itirazlar.

Madde 46 .— Hususi kanunlarla tanınmış olup yukardaki 44 üncü maddede bahsi geçen resimlere dair muafiyet mahfuzdur.

KISIM : III

Arzuhallerin Verilmesi

Madde 47 .— Müracaatlarla itirazlar ve umumiyetle tarafların bütün vesaiki Devlet Şûrasına tevdi edilir. Bunlar Deâvi Dairesi Reisine posta ile ücretsiz gönderilebilir.

Kanunlara muhalefet, vasıtasız vergiler ve seçimler mevzuuna müteallik itiraz dilekçeleri müstedinin ikametgâhı valilik veya kaymakamlığına yahut müstemlekelerde, müstedinin ikamet mahalli idari kaza heyeti kalemine verilebilir.

Dilekçelerle ilişkilerinin, tebligat maksadiyle taraflarca aslına uygunluğu musaddak damgasız kâğıt üzerine yazılmış kopyaları ekli olmalıdırlar, eğer bu kopyalar çıkarılmamış ise Deâvi Dairesi Reisi hazırlanmasını taraflara bildirir.

5 Ağustos 1881 tarihli kararnamenin 86 ncı ve müteakip maddelerinde mezkûr beyanı itiraz formalitesi kaldırılmıştır.

KISIM : IV

Devlet Şûrasına Yapılan İtirazlar İdari Muameleyi Durdurmaz

Madde 48 .— Devlet Şûrasına yapılan itiraz Deâvi Dairesi yahut Umumi Heyeti tarafından ayrıca karar verilmemiş ise, hususi kanun hükümleri hariç, idari muamelenin tehirine sebep olmaz.

KISIM : V

İtirazların Yapılma Müddeti

Madde 49 .— Bir makamdan sâdır olmuş karar veya bir kazai hükme karşı Şûrayı Devlete yapılan müracaat veya, itiraz, muhalif kanuni hüküm olmadıkça, itiraz olunan karar tebliğ veya tefhim edilmemişse ilân, tefhim veya tebliğ edilmiş ise tebliğ tarihinden itibaren ancak iki ay geçmeden yapılırsa kabul edilir.

Madde 50 .— Fransa dışında, Cezairde ve Korsika'da ikamet eden itiraz sahipleri, bir evvelki maddede bahsi geçen müddetten başka Hukuk Muhakeme Usulü Kanununun 73 üncü maddesinde tesbit edilen müddetten istifade ederler.

Bununla beraber kanunlara muhalefet, seçim ve vergi işlerinde, yukarıki 47 nci maddenin ikinci fıkrasında bahsi geçen ihtiyar hakkını kullanan itiraz sahipleri bu munzam müddetten istifade etmezler.

Madde 51 .— Ancak idari bir karar aleyhine yapılmış itiraz şeklinde Devlet Şûrasına dâva açılabilir. ihtilâflarda hiç bir karar verilmeden 4 aylık bir müddet geçmiş olursa, alâkalı taraflar taleplerini reddedilmiş gibi telâkki ederek yukarda bahsi geçen 4 aylık müddetin hitanımından itibaren 2 ay içerisinde bu zımni karar aleyhine Devlet Şûrasına dâva ikâme ederler. İtiraz arzuhalı, müruruzamana uğramamak için ilk müracaatın yapıldığı tarihi tevsik eden bir vesika ile birlikte verilmelidir.

Eğer bu idari makam bir heyet ise, sukut sebebi olan yukarda bahsi geçen 4 aylık müddet talebin tevdiini müteakip yapılacak ilk kanuni toplantı sonuna kadar uzatılır;

KISIM : VI

Muameleye Konan Arzuhallerin Tebligatı

Madde 52 .— İkamei dâva arzuhaline nazaran, işin halli bu durumu ile aşikâr görüldüğü takdirde Daire Muavinliği tahkikata lüzum olmadığına ve dosyanın talik listesine alınmak maksadiyle hükümet Komiserine tevdiine karar verilir.

Madde 53 .— Daire Muavinliği diğer hallerde müddeinin ikamei dâva arzuhalinde serdettiği beyanlara göre lâyhalarla mütalâanamelerin hazırlanacağı müddeti tesbit eder.

Madde 54 .— Fertlere yahut Devletten gayrı hükmi şahıslara müteallik bulunan ve bir Devlet Şûrası .avukatının tavassutunu zaruri kılan işlerde, Deavi Dairesi Reisi veya Daire Muavinliklerinden birinin reisi tarafından tebliğ emri verilir. Bu karar müddei tarafından dâva arzuhalı ile birlikte arzuhalde isimleri yazılı taraflara dâva sukutu müeyyidesi ile 2 aylık bir müddet içinde tebliğ edilmelidir, mamafih bu müddet Fransa dışında ikamet eden müstediler için yukardaki 50 inci maddenin birinci fıkrasında geçen şartlar dahilinde uzatılabilir. Tebliğ, mutad usullere tevfikân mübaşir vasıtasıyla yapılır.

Avukattan avukata ve ikametgâhı Pariste olan taraflara tebligat Şûra mübaşirleri vasıtasıyla yapılır.

Madde 55 .— Tebliğ emrinin mecburi olmadığı, diğer bütün ahvalde arzuhallerle lâyhaların ve diğer vesaikin tebliği idare banaliliyle masrafsız olarak yapılır.

Madde 56 .— Deâvi Dairesi Sekreteri kendisine verilen mühlete riayet etmeyen nazır veya tarafa bir ihtarname gönderir. Esbabı mücbire halinde münasip yeni ve son bir müddet verilir.

Eğer ihtar neticesiz kalırsa yahut yeniden verilen son müddete riayet edilmezse Şûra hüküm verir.

Eğer müddete riayet etmeyen müddei ise bu halde feragat etmiş sayılır, eğer müddete riayet etmeyen müddeialehy yahut bir Nazır ise istidada beyan edilen hadiseleri kabul etmiş sayılır.

Madde 57 .— Eğer muhakeme müteaddit taraflar aleyhine açılmış ve onlardan her birerleri kendi müdafaaların yapmışlar ve diğerleri yapmamışlar ise hepsi hakkında bir tek kararla hüküm verilir.

KIRIM : VII

Bir Dâvanın Tahkiki Sırasında Zuhur Eden Hâdiseler

§ 1 — Dâva esnasında vâki talepler:

Madde 58 .—1 Dâva esnasında vâki olan talepler muhtasar bir dilekçe ile Şûra Sekreterliğine tevdi edilir, dâvaya bakan Daire Muavinliği Reisi gerekiyorsa tesbit edilen müddet içinde cevap vermesi için alâkalı tarafa tebligat yaptırır.

Madde 59 .— Dâva esnasında vâki olan talepler aynı kararla hükme bağlanması için asıl dâva ile tevhit edilir. Mamafih acele ve muvakkat tedbirler almak - icabediyorsa işin taallûk ettiği heyet tarafından müzakere edilmek üzere, Daire Muavinliğinin gelecek celsesi için raportör tarafından raporu hazırlanır.

§ 2 — Sahtelik iddiası:

Madde 60 .— Tanzim edilmiş bir evrak hakkında sahtelik iddiası dermeyeran edildiğinde o evrakı tanzim eden tarafın onu kullanıp kullanmayacağını beyana davet edilmesi hususunda dâvaya bakan Daire Muavinliği Reisi müddet tesbit eder.

Eğer o taraf bu emri cevaplandırmamış ise yahut mezkûr evrakı kullanamayacağını söylerse, bu evrak reddedilir. Eğer taraf evrakı kullanacağını beyan ederse, daire muavinliğinin mütalâası üzerine Devlet Şûrası, ya salahiyetli mahkemece sahteliğine dair hüküm verilinceye kadar aslı dâva kararının talikini emreder yahut sahtelik, isnat edilen evraka taallûk etmiyorsa nihai hükme bağlayarak karar verir.

§ 3 — Müdahale:

Madde 61 .— Müdahale, müstakil bir dilekçeyle istenir. Alâkalı Daire Muavinliği Reisi gerekiyorsa tebliğnamede tesbit edilen müddet zarfında cevaplandırılmak üzere bu istidanın taraflara tebliğ edilmesini emreder, hiç bir suretle tahkikatı tekemmül edecek olan aslî hadisenin karan bir müdahale sebebiyle geciktirilemez.

§ 4 — Muhakemenin Tâliki ve yeniden avukat nasbı:

Madde 62 .— Taraflardan birinin ölümünün bildirilmesi yahut sadece avukatının ölüm, istifa, vekâletten azil veya çekilmesi hadisesi sebebiyle hüküm verilemeyecek hale gelen dâvalarda muhakeme tâlik olunur.

Dâvaya yeniden başlama yahut avukat nasbı hususu ifa edilinceye kadar bu tâlik devam eder.

Madde 63 .— Müvekkili tarafından azledilen bir avukatın azilnamesi eğer diğer bir avukatın nasbını da ihtiva etmiyorsa karşı taraf için hüküm ifade etmez.

§ 5 — Isnadın reddi:

Madde 64 .— Eğer bir taraf kendi namına yapılmış işler veya muameleler hakkında Devlet Şûrasından gayrı bir makam nezdinde isnadın reddinde bulunmak ister ve oraca görülecek dâvanın kararı üzerinde müessir olacaksa bu talebin taraflara tebliğ edilmesi lâzımdır.

Eğer ilgili Daire Reisi veya Daire Muavinliği Reisi defî dermeyanın takip edilmeye değer olduğuna kanaat getirirse tayin olunacak bir müddet içinde hükme bağlanması için tahkikat ve muhakemesinin yapılmasını salahiyetli mahkemeye intikal ettirir, bu müddetin inkizasında defî kararının ne hal göstereceğine yahut ne tesir yapacağına bakılmaksızın esas dâvaya geçilir.

Madde 65-.— Eğer defî dermeyam Devlet Şûrasında yapılmış muamelelere veya usullere müteallik ise, alâkalı Daire Muavinliği Reisi tarafından tesbit edilen müddetler içinde doğrudan doğruya avukat aleyhine açılır.

KISIM : VII

Celselerin İnikadı

Madde 66 .— Vasıtasız vergilerle gelir vergisine müteallik dâvaların tetkik edildiği içtimalar müstesna, mahkeme celseleri alenidir.

Daire, Muhtelit Daire ve Daire Muavinliklerinin toplantılarındaki alenî celselere Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun celselerin inzibatına dair 88 ve müteakip maddelerinin hükümleri tatbik olunur.

Madde 67 .— Raporun okunmasını müteakip tarafların avukatları şifahi mütalâalarını bildirirler, her dâvada talep ve iddialar muavinlerden biri, hükümet komiseri yahut Âza Mülâzimlerinden biri veyahut Komiser Muavini tarafından yapılır.

KISIM : IX

İhtilâfların Hallinde Devlet Şûrası Kararları

Madde 68 .— Vasıtasız vergi ile umumi gelir vergisi dolayısıyla vâki itirazları hükme bağlayanlar dışında verilen bütün kararlar alenî celsede okunur.

Kararlar, tarafların isim ve adreslerini ve karar hülâsalarını, başlıca vesaiki ve tatbik edilen kanunların esbabı mucibesini ihtiva eder, Reis, raportör ve sekreter tarafından imza edilir ve müzakere zabtına yazılır. Rey veren âza da müzakere zabtında gösterilir.

Madde 69. — Muhakeme celselerinin zabıtları, bu emirnamenin 35, 36, 38, 39, 66 (§1), 67 ve 68. maddelerinde mevcut hükümlerin yerine getirildiğini belirtir.

Madde 70 .— Verilen kararlar, Deâvi Dairesi Sekreteri tarafından aşağıdaki vacibülicra şerhini ihtiva eder:

«Cumhuriyet (Kararda gösterilmiş Nezaret veya Nezaretleri ilâve ederek).... Nazırından kendilerine taallük eden hususlarda bu kararın hükmünün yerine getirilmesini ister ve hususi taraflar aleyhine umumi hukuk yollarının gösterdiği kanuni muktezaya göre icabının icrasını bütün mübaşirlere emreder.».

Madde 71 .— Bir Devlet Şûrası avukatının tavassutu mecburi olduğu hallerde ihtilâfları hükme bağlayan Şûra kararları aleyhine hüküm verilen tarafın dâvası ile meşgul olmuş avukatına daha önceden tebliğ edilmedikçe o taraf aleyhine mevkii tatbiki konamaz.

KISIM : X

Gıyaben Verilen Kararlar Aleyhine İtirazlar

Madde 72 .— Devlet Şûrasının gıyaben verdiği kararlar kabili itirazdır. Bu itiraz, ayrıca emir verilmedikçe icrayı durdurmaz. İtiraz, gıyap

kararının tebliğ tarihinden itibaren iki aylık müddet içinde yapılmalıdır, bu müddet geçtikten sonraki itiraz muteber değildir.

Madde 73 .— İtirazın yerinde olduğuna dair karar, gerekiyorsa, tarafları evvelce bulundukları hale getirir. Bir Devlet Şûrası avukatının tavassutu mecburi olan dâvalarda bu karar tarihinden itibaren sekiz gün içinde karşı taraf avukatına tebliğ edilir.

Madde 74 .— Aynı derecede ilgili taraflardan birinin hazır olduğu halde verilen vicahi bir karar hakkında mürafaaya gelmekten imtina eden tarafın itirazı şâyanı kabul değildir.

KISIM : XI

. Vicahi Kararlara Karşı İtirazlar

§ 1 — İadei Muhakeme talebi:

Madde 75 .— Vicahi bir karar aleyhine, kararın sahte bir evraka müsteniden verilmesi yahut karara, müessir vesikanın muhasım tarafından gizlenmesi sebebiyle taraflardan birinin ibraz edememesi yüzünden mahkûm olması veyahut kararın bu emirnamenin 35, 36, 38, 39, (66(§1), 67 ve 68 inci maddeler hükümleri nazarı itibara alınmaksızın verilmiş olması gibi üç. hal dışında itirazda bulunan Devlet Şûrası avukatlarına karşı icabına göre para cezası ve tekrerrü halinde icrayı vekâletten muvakkaten men'i veya azil müecyyideleri ile tedbir alınır.

Madde 76 .— İadei muhakeme talebi, bir gıyabî karara itiraz için mer'î müddet dahilinde yapılmalı ve aynı suretle kabul edilmelidir. İadei muhakeme talebi, itiraz olunan karar bir avukat tavassutu ile açılması mecburî olmayan bir dâva hakkında verilmiş olsa bile bir şûra avukatı delâleti ile yapılmalıdır.

Madde 77 .— Vicahi bir karar aleyhine bir defa yapılan iadei muhakeme talebi hakkında hüküm verildikten sonra aynı karar hakkında ikinci bir talep şâyanı kabul olamaz. Bu yolda bir talepte bulunan avukat bu emirnamenin 75 inci maddesinde gösterilen cezalardan biri ile tecziye edilir.

§ 2 — Maddî hatanın tashihi hakkında müracaat:

Madde 78 .— Devlet Şûrasının bir kararı- dâvanın hükme bağlanmasına bir tesir yapacak mahiyette maddî bir hata ile malûl olduğu takdirde alâkalı taraf Devlet Şûrasında maddî hatanın tashihi talebinde bulunabilir.

Bu talep ilk arzuhalin verildiğinde takip edilen usullere uygun olarak yapılır. Müracaat, tashihi istenen kararın tefhim veya tebliğ gününden başlayan iki aylık bir müddet içinde yapılmalıdır.

§ 3 — Üçüncü şahsın itirazı

Madde 79 .— Devlet Şûrasının Deâvi işlerinde verdiği kararlara itiraz etmek isteyenlerle, bu dâva esnasında ne kendileri ne de mümessilleri celb edilmemiş bulunan kimseler itirazlarını basit bir dilekçe ile yapabilirler. Ve Şûra sekreterliğine yatırılmış depozito hakkında bu faslın ahkâmı mucibince muamele yapılır.

Üçüncü şahsın itirazı üzerine dâvayı kaybeden taraf eğer vâki ise karşı tarafın duçar olduğu zarar ziyana hâlel gelmeksizin bir cezayı nakdiye mahkûm edilir.

KISIM : XII

Mahkeme Masarifi

Madde 80 .— Devlet Şûrası kararında, mahkeme masraflarının yükletildiği taraf veya tarafları açıklar.

Devlet mahkeme masraflarını ödemeye mecbur tutulabilir.

Madde 81 .— Bir Devlet Şûrası Avukatının tavassutu mecburi olan dâvalarda, mahkeme masarifi damga resmi, kayıt harcı, tahrir ücreti, avukat masrafları ile mübaşir ücretlerini ihtiva eder.

Mahkeme masraflarının tesbitinde tarafların seyahat, ikamet ve dönüş masraflarile bir günlüğü aşan mübaşir ücretinden başkası hesaba katılmaz.

Madde 82 .— Bu emirnamenin 45 inci maddesinde zikredilen dâvalar için muhakeme masrafı aşağıdaki şartlar dahilinde kayıt harcı, itiraz ve karar resmini ihtiva eder:

İtirazın tamamen kabulü halinde dâva eden sadece damga resmini, tamamen veya kısmen reddi halinde kayıt harcı ile damga resimlerini öder.

Karar hüküm vermeye mahal olmadığını derpiş ettiği takdirde damga resmi ile kayıt harcını yine davacı öder, ancak karar itiraz olunan tasarrufun dâvanın açılmasından önce geri alınmış olması esbabı mucibesine müstenit olduğu takdirde davacı kayıt harcı ödemez.

Madde 83 .— Vasıtasız vergiler konusunda, dâvacı kısmî bile olsa bir vergi tenzilâtı hükmü istihsal ederse harcadığı pul masraflarını geri almaya hak kazanır.

Madde 84 .— Mahkeme masrafları bir muavin veya âza mülâzimi tarafından hesap ve tesbit edilir.

Mahkeme harcı Deâvi Dairesi emriyle ödetilir.

Mahkeme harcına itiraz, ödeme emrinin tebliğinden itibaren 3 gün içinde şayanı kabuldür. Bu itiraz Deâvi Dairesi Reisi tarafından hükme bağlanır.

Bahis — IV

Müteferrik Hükümler

Madde 85 .— Muvakkaten ve muhasematın inkitasının kanuni tarihinden itibaren iki senelik bir müddet geçinceye kadar bu emirnamenin 2 nci maddesiyle tesbit edilen birinci ve ikinci sınıf Âza Mülâzimlerinin adedi arasındaki nisbet Daire Reisleriyle istişareden sonra Devlet Şûrası Reis Vekilinin mütalâası ve Adliye ile Maliye Nazırlarının teklifi üzerine alınan bir kararname ile tadil edilebilir.

Madde 86 .— Bir umumi idare nizamnamesi bu kanunun tatbik şekillerini gösterecektir.

Madde 87 .— Bu emirnamenin meriyete girmesi tarihinden itibaren 20 Ağustos 1940 ve 18 Kânunuevvel 1940 tarihli kanun mahiyetindeki kararlarla bunların tadiline dair metinler yürürlükten kaldırılmıştır.

Ancak bu Emirnamenin meriyetine tekaddüm eden kararların tatbikatının meydana getirdiği neticeler muteberdir.

Harb esirlerine dair 16 Mart 1943 tarihli kanun mahiyetindeki karar, bunlardan Devlet Şûrası mensupları veya Devlet Şûrası Âza Mülâzimleri namzetleri hakkında da muvakkaten tatbik olunur.

Madde 88 .— Metinleri mülğadır.

İSVİÇRE VATANDAŞLIĞININ KAZANILMASI VE KAYBI HAKKINDA FEDERAL KANUN

ÇEVİREN :

Şevket EKER

Nüfus İşleri Umum Müdür Muavini

İsviçre konfederasyonu federal meclisi: Anayasanın 43 madde 1 fıkrası, 44, 54. IV. fıkra 64 ve 68 inci maddelerine uyarak 9/Ağustos/1951 günlü federal konsey yazısı üzerine kabul eder ki: 29/9/952

I — Kanun yolu ile vatandaşlığın kazanılması ve kaybedilmesi.

A — ASLİ VATANDAŞLIĞIN KAZANILMASI :

Madde: 1 — NESEP YOLU İLE

a — Babası İsviçreli olan meşru çocuk

b — Anası İsviçreli evlilik harici çocuk

Doğuştan İsviçrelidir.

Madde: 2 — HAL DEĞİŞTİRME İLE

1) Yabancı bir anadan evlilik harici doğan çocuk, babası İsviçreli ise:

a — ana babasının evlenmesi veya bir tashih hükmü ile

b — babalığa hükmeden bir kararla (babalık dâvası)

c — Çocuk henüz reşit değilse, babası veya büyük babasının tanınmasıyle İsviçre vatandaşlığını kazanır.

2) karısı, aynı şekilde çocukları onun hâl ve şartına tâbi olurlarsa onunla birlikte İsviçre vatandaşlığını kazanırlar.

Madde: 3 — Evlenme ile:

1 — Ecnebi kadın, İsviçre vatandaşlığını bir İsviçreli ile evlenmekle kazanır.

2 — Evlilik feshedildiği zaman akitte iyi niyet sahibi karı, İsviçre vatandaşlığını muhafaza eder.

3 — Feshedilmiş evlenmeden mütevellit çocuklar ana ve babaları hüsnüniyet sahibi olmasalar bile İsviçreli kalırlar.

Madde: 4 — Komün ve kanton hemşerilik hakkı

1,2 veya 3 maddelere uygun olarak İsviçreli olan kimse şartına tâbi olduğu şahsın Komün ve Kanton hemşeriliği hakkına da mâlik olur.

Madde : 5 — Ecnebi baba ve İsviçreli annenin çocuğu

1 — Ecnebi baba ve İsviçreli annenin meşru çocukları doğumu anında başka bir tâbiyet iktisap edemediği takdirde doğar doğmaz annesinin sahip olduğu Komün ve Kanton hakkile İsviçre vatandaşlığına sahip olur.

2 — Eğer rüştünden evvel babasının ecnebi tâbiyetini alırsa İsviçre vatandaşlığını kaybeder.

3 — Şayet babası çocuk rüştüne varmadan evvel isviçreli olursa birinci fıkraya uygun olarak kazandığı Komün ve Kanton hemşerilik haklarını kaybeder ve babasının hakkını kazanır.

Madde: 6 — Bulunmuş çocuk:

1 — İsviçre’de meçhul nesepli olarak bulunmuş çocuk terkedildiği Kantonun hemşerilik haklarını aynı zamanda İsviçre tâbiyetini iktisap eder.

2 — Kanton, çocuğun kazandığı Komün hemşerilik hakkını tayin ve tesbit eder.

3 — Nesebi tahakkuk edince çocuk kazandığı vatandaşlık haklarını kaybeder (şayet halâ rüştüne varmamışsa ve vatansız olmazsa)

Madde: 7 — Evlât edinme

Evlât edinme: İsviçre tabiiyetinin ne iktisabını ve ne de ziyânı mucip olur

KANUN YOLU İLE İKTİSABIN YANI

B — Aslı vatandaşlığın Kaybedilmesi

Madde: 8 — Hal değişikliği ile

1 — Ecnebi baba ve İsviçreli anneden doğan evlilik dışı çocuk henüz reşit değilse, ana babanın evlenmesi ve bu evliliğin neticesi babasının tabiiyetini iktisap etmesi veya önceden kazanmış olması halinde, İsviçre vatandaşlığını kaybeder 2 - (1. fıkra) mucibince İsviçre tabiiyetini kaybeden

kimsenin şartlarını takibeden evlilik dışı çocuk şayet bu kimse ile birlikte yabancı tabiiyetini kazanırsa veya daha önce ona sahipse onunla beraber bu tabiiyeti kaybeder.

Madde: 9 — Evlenme ile

1 — İsviçreli kadın bir yabancı ile evlenerek kocasının tabiiyetim iktisap eder veya daha önce etmiş bulunursa ve İsviçre tâbiyetini muhafaza etmek istediğini evlenme merasimi veya ilanı anında bildirmezse İsviçre vatandaşlığını kaybeder.

2 — Bu beyanın İsviçrede evlenme ilâm ve merasimini yapan Etat civil memuruna» hariçte ise bir İsviçre konsolosluk veya Elçilik memurlarına yazdı olarak yapılması mecburîdir.

Madde: 10 — Yabancı memlekette doğum sonu:

1 — Yabancı memlekette doğmuş bir İsviçreli babanın keza yabancı memlekette doğmuş çocuğu 22 yaşına kadar başka bir tâbiyete girdiği veya hariçte veya memlekette İsviçre makamlarına bizzat veya yazı ile İsviçre vatandaşlığını muhafaza etmek istediğini bildirmediği takdirde 22 yaşında İsviçre vatandaşlığını kaybeder.

2 — Doğuştan anasının İsviçre tabiiyetini kazanan çocuk da kıyasen aynı muameleye tabidir.

3 — Ebeveyninin Komün doğum yerine tescil maksadiyle gönderdiği tanıma, babalık vesaire, her tebliği ile kütüğe çocuğu tescil ettirmek veya tashiî evrakı verdirmek (Birinci fıkra) aranılan (bildirme) itibar edilmiştir.

4 — İradesi haricinde bir manî yüzünden (birinci fıkra) gösterilen müddet içinde müracaatı yapmamışsa bu manî'in kalkmasından itibaren bir sene içinde yaptığı müracaat muteberdir.

Madde: 11 — Komün ve Kanton Hemşehrilik hakkı:

Kanun yoluyla İsviçre tabiiyetini kaybeden kimse aynı zamanda Komün ve Kanton Hemşehrilik hakkını da kaybeder.

II — Salahiyetli makam kararıyla iktisap ve kayıp :

A — Telsik ile veya yeniden iktisap:

a — Adi telsik

Madde: 12 — Telsik kararı:

1 — Telsik'in adi usulünde İsviçre vatandaşlığı bir komün veya bir kantonda telsik ile kazanılır.

2 — Telsik ancak federal Hükümet tarafından tevcih edildiği zaman hüküm ifade eder.

Madde: 13 — Telsik makamı:

1 — Mezuniyet Federal adalet ve polis Bakanlığı tarafından bahşedilir. Bu Vekâlet salahiyetlerini icraya şubelerinden herhangi birini tevki edebilir.

2 — Sâlâhiyet tayin edilmiş herhangi bir kantona verilmiştir.

3 — Müddeti üç senedir, uzatılabilir.

4 — Telsika dahil aile efradı hususunda (Sâlâhiyet) değişebilir.

5 — Daha önce malûm ve reddi gerektirir hadiselere muttali olduğu takdirde Bakanlık bu salahiyeti iptal edebilir.

Madde: 14 — TAHKİKAT

1 — mezuniyet tevcihinden evvel telsikten istifade edecek kimsenin kabiliyeti hakkında tahkikat yapılacaktır.

2 — Tahkikat ailesi fertleri ile talibin şahsiyeti hakkında mümkün olduğu kadar mükemmel bir bilgi derlemelidir.

Madde: 15 — İkamet şartı:

1 — Telsik talep eden şahsın en aşağı üç senesi müracaattan beş sene evvelisi içinde olmak şartı ile on iki sene İsviçre'de ikamet etmiş olması lâzımdır.

2 — 12 senenin hesabında bu kimsenin İsviçre'de 10 ve 20 sene arasında geçirdiği zaman iki misli sayılacaktır.

Doğumunda İsviçreli bir kadınla İsviçre'de kan koca (zevci müşareket) birliği halinde yaşayarak geçirdiği zaman için hesap aynı şekilde yapılacaktır.

3 — İsviçre vatandaşları tarafından evlatlık alınmış çocuklar ve ecnebi anne ve İsviçreli koca ile beraber yaşayan çocukların dahi keza on yaşından evvel İsviçre’de geçmiş müddetleri aynı şekilde çifte sayılacaktır.

Madde : 16 — Fahrî Hemşehrilik hakkı :

Federal makamın izni olmadan bir kanton veya bir komünün her hangi bir ecnebiye fahrî hemşehrilik hakkı tevcihi bir telsikin neticelerini yaratmaz.

Madde: 17 — ÇİFTE TABİİYET

Telsik yaptırmak isteyen kimse vatandaşlığını muhafaza etmek maksadı güden her teşebbüsten çekinmelidir. Talip bakımından makul ise ecnebi tabiiyetini terk etmeyi istemelidir.

b — Tekrar yeniden iktisap :

Madde: 18 — Kaide:

1 — Tekrar iktisap hakkı Federal makam tarafından verilir. Meccanidir, 19, 20, 21, 22 veya 23 üncü maddelerdeki şartlar tahakkuk edince yeniden iktisap mümkün olur.

2 — Kantonun fikri sorulacaktır.

Madde: 19 — Evli kadın:

1 — İsviçre tabiiyetini evlenme veya kocasının liberasyonunda dahil olmakla kaybetmiş kadın bunu tekrar kazanabilir.

a — Evlenme, kocasının ölümü butlan kararı veya boşanma ile zeval bulmuş veya evliler tesbit edilmemiş bir müddetten beri ayrılık halinde veya üç senedenberi filen ayrı iseler,

b — 9. maddede zikredilen beyanı kadın mazur görülebilir sebeplerden dolayı yapmamışsa,

c — Kadın vatansız ise,

2 — a- fıkrasından istifade etmek için şartın tahakkukundan itibaren on senelik müddet zarfında ve (b) fıkrası için, maniin ortadan kalkmasından itibaren (bir sene) içinde, fakat evlenme aktinden itibaren en geç (10 sene) zarfında talepte bulunmak lazımdır. Şayet talebin reddi ağır neticeler intaç edecekse, geç yazılmış bir istida (a) fıkrası mucibince

sunulduğu ve iş bu kanun meriyete girdiğinden itibaren muayyen müddet geçmiş olduğu halde bile nazarı itibara alınabilecektir.

Madde: 20 — Yeniden iktisaba dahil çocuklar:

1 — Şayet bir kadın 19 maddenin (a) fıkrasına göre yeniden tabiiyete alınmışsa reşit olmıyan çocukları da İsviçre’de ikamet ettikleri takdirde kanuni mümessillerinin rızası ile bu yeni iktisaba dahil olurlar.

2 — Kadın 19 maddenin 1 inci fıkrasının (c) bendine göre İsviçre tabiiyetini yeniden iktisap etmişse ve küçük çocukları da vatansız ise kanuni mümessillerinin rızaları ile bu yeni iktisaba dahil olurlar. Tabiatıyla (5) maddenin (2) ve (3) fıkraları hükümleri bunlar hakkında kabili tatbiktir.

Madde: 21 — YABANCI MEMLEKETTE DOĞUM DOLAYISIYLA ZAMAN AŞIMI

10 — Maddenin istediği beyanı mazur görülecek sebeplerden dolayı imza veya tebliğ etmeyi ihmal etmiş ve müruru zaman yüzünden İsviçre tabiiyetini kaybetmiş olan kimse yeniden bu tabiiyeti iktisap edebilir, müracaat müruru zamandan itibaren on sene içinde yapılmalıdır.

Madde: 22 — Velayeti elinde bulunduranla tabiiyetten çıkmış çocuklar:

Velayetin zilyedi, ile birlikte İsviçre tabiiyetini terk etmiş çocuklar İsviçre’de ikamet ediyorlarsa bunu tekrar iktisap edebilirler, müracaat İsviçreye dönüşünden itibaren 10 sene içinde 30 yaşın ikmalinden evvel yapılmalıdır.

Madde: 23 — İsviçre tabiiyetinden ayrılış:

Hususi sebepler yüzünden tabiiyetten çıkması talebine mecbur kalmış kimse şayet İsviçre’de ikamet ediyorsa tekrar bu tabiiyeti iktisap edebilir. Müracaat İsviçre’ye dönüşünden itibaren on sene içinde yapılmalıdır.

Madde: 24 — Netice:

Yeniden iktisap ile talip İsviçre vatandaşlığını ve son bulunduğu yer kanton ve komün hemşehrilik haklarını da kazanır.

Madde: 25 — Sâlâhiyet:

1 — Adalet ve Federal Polis Bakanlığı müracaatlar hakkında karar

verir. Ancak Kanton makamları ona riza göstermedikçe yeniden iktisap hakkım bu makam bahsedemez.

2 — Şayet Kanton makamı yeniden iktisaba muhalefet ederse adı geçen vekâletin teklifi veya müracaat üzerine Federal Konsey tabiiyeti yeniden bahşedebilir.

C. Kolay Telsik:

Madde: 26 — Kaide:

1 — Kolay telsik Federal makam tarafından bahşedilir. Meccanidir, 27, 28, 29, 30 uncu maddelerde aranan şartlar yerine getirilmişse kolay telsik vuku bulur. ,

2 — Kantonun fikri sorulacaktır.

Madde: 27 — Doğuştan İsviçreli ananın çocukları:

1 — Doğuştan İsviçreli anadan doğan ve asgari on sene İsviçrede yaşamış çocuklar şayet İsviçre’de ikâmet ediyorlar ve 22 yaştan ikmalinden evvel talep etmişlerse kolay telsikten istifade edebilirler,

2 — Ananın halen mâlik olduğu veya son ikamet ettiği kanton ve komün hemşehrlik haklarını ve İsviçre tabiiyetini iktisap ederler.

Madde: 28 — İsviçreli ananın çocukları:

1 — Yabancı ile evlenme veya kocasının tabiiyeti terk etmesi halinde İsviçre tabiiyetini muhafaza etmiş bir annenin reşit olmıyan çocukları kolay telsikten istifade edebilir.

a — İsviçre’de ikamet ediyorlar ve ebeveyninin evliliği babanın ölümü veya Butlan ile veya boşanma veya ana babanın gayri muayyen müddet ayrılığı veya üç senedenberi fiilen ayrı olması ile nihayete ermişse,

b — Çocuklar vatansız ise 5 inci maddenin 2 ve üçüncü fıkraları bunlar için tatbik edilir.

2 — Bunlar analarının Kanton ve Komün Hemşehrlik haklarını ve İsviçre tabiiyetini iktisap ederler.

Madde: 29 — Yanlışlıkla kazanılmış İsviçre vatandaşlığı:

1 — En aşağı beş sene bir İsviçreli olduğu inancı ile İsviçrede. yaşamış ve bir Kanton makamı tarafından İsviçreli İmiş gibi muameleye tabi tutulmuş bir yabancı kolay telsikten faydalanabilir.

2 — Umumi kaide olarak bu hatadan mesul Kantonun ve onun tayin edeceği Komünün hemşerilik haklarını bu kolay telsik ile iktisap eder.

3 — Şayet İsviçre ordusunda vazife görmüş ise hiç bir zaman müddet şartına tabi değildir.

Madde: 30 — İhmal edilmiş Opsiyon

1 — İsviçre’de mukim ve bir anlaşma gereğince Opsiyonla İsviçre tabiiyetini iktisap edecek iken mazur görülecek bir sebepten dolayı müddeti içinde hakkı hıyarını kullanmayı ihmal etmiş olan yabancı İsviçre tabiiyetini kolay telsik ile kazanabilir.

2 — Hakkı hıyarla istihsal edebileceği Kanton ve Komün hemşerilik haklarını ve İsviçre tabiiyetini kazanabilir.

Madde: 31 — Sâlâhiyet:

1 — Adalet ve Polis Federal Vekâleti müracaatları karara bağlar. Ancak Kanton makamları ona rıza gösterirlerse kolay telsiki bahşedebilir.

2 — Şayet Kanton makamı (kolay telsike) muhalefet ederse Federal Meclis Bakanlığın teklifi veya müracaat üzerine bunu bahşedebilir.

D. MÜŞTEREK HÜKÜMLER :

Madde: 32 — Evli Kadın:

1 — Evli kadın ancak kocası ile beraber telsikten istifade edebilir şayet kendi de yazılı olarak muvafakat etmiş ise kocasının telsikine dahil olur,

2 — Şayet evliler tesbit edilmemiş bir müddetten veya fiili olarak üç senedenberi ayrı iseler (1 inci fıkra) tatbik edilmez.

Madde: 33 — Telsik veya yeniden iktisaba dahil çocuklar:

Talibin reşit olmıyan çocukları umumi kaide olarak telsik veya yeniden iktisabından istifade ederler.

Madde: 34 — Reşit olmıyanlar:

1 — Reşit olmıyanların yeniden iktisap veya telsik talebi kanunî mümessili tarafından yapılır. Vesayet altında iseler vesayet makamının muvafakati lüzumlu değildir.

2 — On altı yaşını mütecaviz reşit olmıyanlar İsviçre tabiiyetini iktisap etmek arzularını yazılı olarak ifade etmek mecburiyetindedirler.

Madde: 35 — Rüşt:

Reşit ve reşit olmıyanlar İsviçre hukukundaki reşit ve reşit olmayanlardır. (Medeni kanun) madde-14-.

Madde: 36 — Yabancıнын ikameti:

1 — İkamet yabancı için kanunî kaideleri uygun olarak İsviçre’de bulunmaktadır.

2 — Yabancı tekrar dönmek niyeti ile İsviçre haricine kısa bir seyahat yaparsa ikamet inkitaa uğramış sayılmaz.

3 — Buna mukabil yabancı hareketini Polise bildirmiş veya İsviçre haricinde altı aydan fazla kalmış ise ikamet sona erer.

Madde: 37 — Usul hükümleri:

1 — Talep edenin dosyasındaki muamelelerin tebliğini istemeye hakkı yoktur.

2 — Talep eden veya ailesi fertleri hakkındaki malûmat mahremdir elverir ki bunları veren açıkça bu mahremiyeti ihlal etmiyeceğini bildirsın, şayet bu malûmat veren kimse bunların yanlış olduğunu biliyor veya ehemmiyetini izam etmiş ise istisnai olarak Federal Hükümet bu kaideyi ihlâl edebilir. Talep eden Federal Makamın kararından evvel kendine düşen işler hakkında fikrini beyan etmek imkânına sahip olmalıdır. Şayet memleketin dahili veya harici emniyetine bir mani teşkil etmiyorsa kendisine bilgi verilir.

3 — Telsik veya yeniden iktisabı reddeden Federal Makam kararları sebepler ihtiva etmelidir.

4 — Telsik veya yeniden iktisaba dahil herkes Federal emirlerde ve telsik veya yeniden iktisap muamelesinde zikredilmelidir.

Madde: 38 — Harç:

Federal Makamlar kararları için bir harç alırlar. Bu harç ihtiyaç anında verilecektir.

Madde: 39 — Yardım masrafları için teminat:

Konfederasyon 18 den 28 maddelere göre İsviçre tabiiyetini kazanmış yabancıların telsik veya yeniden iktisabı takip eden ilk on sene içinde Kantonlara ve Komünlere verilecek yardım masraflarının yarısını deruhte edecektir.

Madde 40 — Burjuva ve Korporatif malları :

18 den 30 uncu maddelere göre vatandaşlığı kazanmış her kimse komünün diğer vatandaşlarının aynı haklarından istifade eder. Burjuva veya Korporasyon malları hakkında istifade edemez, (elverir ki hilâfına Kanton mevzuatında madde bulunsun.)

Madde: 41 — İptal:

1 — Kantonun muvafakati ile Polis ve Adalet Bakanlığı esaslı vak'aların saklanması veya yalan beyanlarla elde edilmiş telsik veya yeniden iktisapları (5) sene içinde ortadan kaldırır.

2 — Aynı şartlar içinde 12 den 17 inci maddelere göre bahşedilmiş telsik Kanton makamı tarafından iptal edilebilir.

3 — Hususi karar hariç iptal edilmiş karar sayesinde İsviçre tabiiyetini kazanmış olan aile efradının tabiiyetini de kaybettirir.

B. HÜKÜMET KARARI İLE KAYIP:

A — Ayrılma:

Madde: 42 — Ayrılma talebi ve karar:

1 — İsviçre'de mukim olmıyan her İsviçreli en aşağı 20 yaşında ve yabancı bir tabiiyeti kazanmış veya vadedilmiş ise talebi ile İsviçre tabiiyetinden ayrılır.

2 — Ayrılma kararı doğum Kantonu tarafından tebliğ edilir.

3 — Kanton ve Komün hemşehrlik hakkı ve aynen İsviçre tabiiyeti ayrılma muamelesinin tebliği ile ortadan kalkar.

Madde: 43 — Evli kadın:

1 — Evli kadın ancak kocası ile beraber İsviçre vatandaşlığından ayrılabilir. Yazılı muvafakati olduğu takdirde kocasının ayrılmasında dahildir.

2 — (42) inci madde 1 inci fıkrasındaki şartları yerine getirmesi lâzımdır. Bu şartlardan herhangi biri yerine getirilmemişse veya kadın 1 inci fıkradaki rızayı reddetmişse kocanın ayrılması geciktirilebilir veya reddedilebilir.

3 — Karı koca üç seneden veya tesbit edilmemiş bir müddetten beri ayrı iseler 1 inci fıkra tatbik edilemez.

4 — Yabancı ile evli İsviçreli kadın yabancı tabiiyeti iktisap veya temin edildiği andan itibaren İsviçre vatandaşlığından serbest kalabilir.

Madde, 44 — Ayrılmada dahil çocuklar:

1 — Talep edenin velayeti altındaki reşit olmıyan çocukları ayrılmaya dahil olurlar. 16 yaşından fazla olan çocuklar yazılı olarak muvafakat ettikleri takdirde bu ayrılmadan istifade ederler,

2 — Aynı zamanda İsviçre haricinde ikamet etmeleri ve bir yabancı tabiiyeti iktisap veya sağlamış olmaları lâzımdır.

Madde: 45 — Ayrılma mazbatası:

1 — Doğum Kantonu ayrılmış bütün eşhası ihtiva eden bir mazbata veya kararname çıkartır.

2 — Adalet ve Polis Bakanlığı bu kararı tebliği ile mükelleftir: Tebligat yapıldıktan sonra bundan Kanton haberdar edilir.

3 — Ayrılmış kimsenin vadedilen yabancı tabiiyeti iktisabına kadar tebliği geciktirir.

4 — Ayrılan kimsenin ikametgâhı meçhul ise ayrılma Federal Bültende neşredilebilir. Bu neşriyat aynen tebliğin neticelerini doğurur.

Madde: 46 — Harç:

1 — Kantonlar ayrılma talebinin tetkiki için bir harç tahsil edebilirler.

2 — Bununla beraber ayrılma ameliyesinin tebliği harem ödenmesine bağlı değildir.

3 — Federal makamlar ayrılmağa tavassutları için hiç bir harç tahsil etmezler.

Madde: 47 — Müteaddit Kanton vatandaşları:

1 — Talip şayet müteaddit Kanton'un vatandaşı ise her kantonun yetkili makamı ayrılma hakkında fikir beyan ederler.

2 — Bütün Kantonların muameleleri beraber tebliğ edilecektir.

3 — Hata ile doğum kantonlarından biri fikir beyan etmemiş olsa bile bir tek ayrılma kararının tebliği İsviçre vatandaşlığını ve Kanton ve Komün hemşhriyet haklarını kaybettirir.

B. GERİ ALMA:

Madde: 48 — Federal Polis ve Adalet Bakanlığı doğum kantonunun muvafakati ile çifte tabiiyeti birinin bu kimse İsviçre menfaatlerine veya adına ağır bir zarar (maddi manevi) vermiş ise vatandaşlık ve Kantonal ve komünal hemşhriyet haklarını geri alabilir.

III. HAKKIN TESBİTİ:

Madde: 49 — Bir kimsenin İsviçre tabiiyeti üzerinde şüphe edilmiş ise bununla alâkalı Kanton makamı kendiliğinden veya talep vukuunda hemşhriyet hakkı üzerine karar verir.

2 — Federal Adalet ve Polis Bakanlığı aynı şekilde müracaat salâhiyetlidir.

IV. Dâva

İdarî Hukuk Dâvası :

Madde 50 — 1 — Aşağıdaki mevzularda idari kaza dâvası açılabilir:

1 — Federal Adliye ve Polis Bakanlığının,

a — 41 inci maddeye tevfikân telsikin veya yeniden iktisabın butlanına,

b — 48 inci maddeye tevfikân İsviçre tabiiyetinin geri alınmasına ait kararları,

2 — Kanton Makamlarının,

a — 41 inci maddeye göre telsikin butlanı ile,

b — 42 ilâ 44 üncü maddelere göre İsviçre tabiiyetinden ayrılma ile,

c — 49 uncu maddeye göre hakkın tesbiti ile alâkalı kararları

2 — Bu kararlar hemen ve masrafsız olarak Federal Adalet ve Polis Bakanlığına bildirilecektir.

Madde: 51 — İdari dâva:

1 — Adalet ve Polis Bakanlığının diğer bütün kararlarına karşı Federal mecliste itiraz edilebilir.

2 — Üçüncü fıkra mahfuz kalmak şartı ile (Adalet ve Polis Bakanlığının) telsik salahiyetine dair kararları müracaattan varestedir. Eğer Vekâlet şubelerinden birini bu salahiyetini tevcihi hakkında fikir beyan etmeye vazifeli kılmış ise müracaat üzerine son merhale de karara bağlar.

3 — Kendisinden telsik talep edilmiş Kanton Hükümeti telsik salahiyetini reddeden Adalet ve Polis Bakanlığının kararlarına Federal Mecliste itiraz edebilir.

Madde: 52 — Dâva sıfat ve salahiyeti:

Karar ile alâkalı şahıslar ve bundan başka:

a — Kanton ve Komün makamları Hemşehrlik hakkı sebebi ile Adalet ve Polis Bakanlığının kararlarına,

b — Komün makamları ve Adalet ve Polis Bakanlığı Kanton makamlarının kararlarına karşı 50 ve 51 inci maddeye göre müracaat etmeye salahiyetlidirler.

Madde: 53 — Dosyanın tetkiki:

İdari hukuk dâva usulünde tetkikleri memleketin dahili veya harici emniyetine halel getirmediğçe alakadarlar dosyalarını tetkik etmek hakkına haizdirler.

NİHAİ VE GEÇİCİ HÜKÜMLER:**Madde: 54 — İcra:**

1 — İş bu kanunun icrasına Federal Konsey memurdur.

2 — İsviçre vatandaşlarının tashih evrakına müteallik kayıtlar tesisine konsey yetkilidir.

Madde: 55 — Hükümlerin ilgası:

İş bu kanuna mugayir bütün hükümler lağvedilmiştir. Bilhassa: vatansızlar hakkındaki 3/Aralık/1850, 24/Temmuz/1867 tarihli Federal kanun ile,

İsviçre vatandaşlığından çıkma ve ecnebilerin telsiki hakkındaki 25/Haziran/1903, 26/Haziran/1920 tarihli Federal kanunlar,

Madde: 56 — Medeni Hukuk Hükümlerinin Tadili:

1 — Medeni kanunun 120 inci maddesi aşağıdaki 4 rakamı ile tamamlanmıştır.

«4 — Kadın şayet müşterek bir karı koca birliği kurmak istemiyor ve telsik hakkındaki kaideleri tavik etmek istiyorsa»

2 — Medeni kanunun 121 inci maddesi aşağıdaki şekle girmiştir.

«İptal dâvası salahiyyetli Kanton makamı tarafından hasbel vazife ikame edilir. Bu diğer alakadarlara ve bilhassa ikametgâhı veya doğum yeri Komününe de aittin.»

3 — Medeni kanunun 122 inci maddesinin 1 inci fıkrası aşağıdaki şekle girmiştir.

«Zeval bulmuş bir evlenmenin 120 inci maddenin 1 ile 3 üncü rakamlarında kabul edilmiş hallerdeki butlanı resen takip edilmek bunla beraber her alakalı bunu beyan edebilir»

Madde: 57 — Muvakkat hükümler:

1 — İşbu kanun makable şâmil değildir.

2 — Kanun yolu ile İsviçre vatandaşlığının kazanılması veya kaybedilmesinde hadisenin vuku bulduğu anda meriyette olan kanun hükümleri neticeyi tayin eder.

3 — Onuncu maddenin şartlarına haiz olan ve kanun meriyete girdiği gün 22 yaşını mütecaviz kimseler veya bu meriyete girişi takib eden sene içinde 22 yaşına basacak olanlar' için sene içinde mezkûr maddelere uygun bir beyanda bulunmamış veya tebliğ yapmamışlarsa İsviçre vatandaşlığını kaybederler.

4 — İsviçre Vatandaşlığını iş bu kanun meriyete girmeden önce iktisap eden (aksi halde vatansız kalacaklarından) İsviçreli ana ile yabancı babanın meşru çocuklarına beşinci maddenin iki ve üçüncü fıkraları hükümleri tatbik edilir.

Madde: 58 — Doğuştan İsviçreli olduğu halde tabiiyeti kaybetmiş kadınların yeniden iktisapları:

1 — Tabiiyetlerini yabancı ile evlenmekle kanun meriyete girmeden

evvel kaybetmiş, doğuştan İsviçreli kadınlar evlenme devam etse bile Adalet ve Polis Bakanlığına kanun meriyete girdiği andan itibaren bir sene içinde müracaat ettikleri takdirde meccanen ve yeniden iktisap ederler,

2 — Tavrı hareket ile İsviçreye veya menfaatlerine hissedilir bir darbe indirmiş veya başka şekilde bu sığata lâıık bulunmuş doğuştan İsviçreli bir kadının vaki talebi reddedilecektir.

3 — Kararlar Federal Meclise müracaat mevzuu olabilirler.

4 — 24, 28, 39 ve 41 inci maddeler kıyas yolu ile tatbik edilebilirler.

Madde: 59 — Meriyete girmek:

İş bu kanunun meriyete giriş tarihini Federal Konsey tesbit eder. Millî Meclis tarafından böylece kabul edilmiştir.

Bern 29/Eylül/1952

Başkan Karl RENOLD

Sekreter Ch. OSER

Bakanlar Kurulu tarafından böylece kabul edilmiştir.

Bern 29/Eylül/1952

Başkan B. BOSSİ

Sekreter F. WEBER

Federal Konsey aşağıdaki Kanunun Federal anayasanın 89 uncu madde ikinci fıkrası ve 17/Haziran/1874 tarihli kanunun üçüncü maddesi mucibince neşredilmesini kabul etmiştir.

Bern 29/Eylül/1952
8842

İsviçre Federal Konsey
emri ile Konfederasyon

Başvekili
Ch. OSER

Neşir tarihi 30/Eylül/1952

İtiraz müddeti: 29/Aralık/1952

İDARİ COĞRAFYA

ÇUKURCA KAZASI İDARİ COĞRAFYASI

YAZAN:

Mehmet KAYA

Çukurca Kaymakam V.

Tabii ve coğrafi durum :

Hakkâri Vilâyetinin Güneyini teşkil eden Çukurca Kazası Doğudan Yüksekova Kazası, Batıdan Beytüşşebap Kazası, Güneydoğu, Güney ve Güneybatıdan 135 Kilometrelik Irak hududu ile çevrilidir.

Yüksekliği 1550-1950 arasında değişen Çukurca Kazasının Merkezi olan ÇAL'ın rakımı 1900 dır.

Kaza tamamen arızalı olup çıplak ve sarp dağları da mevcuttur. Pek yüksek olmıyan tepeler meşe ağacı ile kaplıdır.

Güney Anadolu'ya düşen Çukurcanın muhite göre yazları sıcak, kışları fazla karlı olmakla beraber fazla soğuk yapmaz. Kışın en düşük sıcaklık -20 dereceden aşağı düşmediği gibi yazın da en yüksek sıcaklık- 38-39 dereceyi geçmez. (Rakamlar tahminidir)

Büyük Zap Kaza Merkezinin 5. Km. batısından geçen ve istifade edilemiyen Kazanın en büyük akar suyudur. Tamamen arızalı olan ve sık sık yüksek dağlara tesadüf edilen bölgede bu dağlar arasındaki vadiler birer sel yatağı halindedir. Karların erimesiyle bol su toplıyan bu yataklar Temmuz sonlarına doğru birer kurudere haline gelmektedir. Kazanın umumiyetle suyu azdır. Karın fazla yağdığı seneler su sıkıntısı çekilmemekle beraber az yağışlı kışları takip eden yazlar kısmen kurak geçmektedir. Başlıca sulama işleri yeraltı sularıyla yapılmaktadır.

Çukurca Kazasının tarihi hakkında yazılı herhangi bir vesaik mevcut değildir.

İdarî durum :

1953 yılına kadar Hakkâri Vilayeti Merkez Kazasına bağlı bir Nahiye olan Çukurca aynı yıl Beytüşşebap Kazasına bağlı ve 5 muhtarlığı olan Zap Nahiyesinin bağlanması ile Kaza olmuştur.

Kazanın Zap adil bir tek Nahiyesi vardır. Merkezi Alamon (Zap) köyü olan Nahiye Çukurcaya bağlandıktan sonra (1954) merkezi Aşuta (Çığlı) köyüne nakledilmiştir.

Kazanın 18 muhtarlığı vardır. Bunlardan beşi Zap, Onüçü Merkez Nahiyesine bağlıdır. 18 muhtarlığa bağlı 56 meskun yer mevcuttur. Köyler tamamen birer vadiye yerleşmiş ve Kaza merkezinin Doğu, Batı ve Kuzeyine olmak üzere üç istikamette sıralanmış durumdadır. Kaza Doğudan Batıya uzanmış bir vaziyette ve doğu ile Batısındaki köyler arasındaki mesafe 107 Km. dir.

Kaza Merkezi olan Çal Irak hududuna 3 Km. dir. Irak'ın meskûn yeri Kazaya 10 Km. kadardır. Hudut bir çok yerlerde köyleri iki kısma ayırmıştır.

Nüfus ve İskân durumu :

1950 genel Nüfus sayımına göre Kazanın nüfusu 5586 ve 1955 genel nüfus sayımı muvakkat neticelerine göre de 6616 dır. 1956 yılında 158 doğum ve 31 ölüm vakası kaydedilmiştir. Nüfus tamamen yerleşmiş olup seyyar aşiret, göçebe yoktur. 1340 yılına kadar Zap Nahiyesinin bir çok köylerinde oturan ve bu tarihte Hükümetçe memleket haricine çıkarılan Nasturilerin yerine Beytüşşebap Kazasından gelen halk yerleşmiş bulunmaktadır.

Kazanın toplu köyleri pek azdır. Köy evleri umumiyetle dağınıktır. 800 den fazla nüfuslu bir tek köyü olup köylerin ortalama nüfusu 328 dır. Kaza Merkezinin 1950 genel nüfus sayımına göre 577 ve 1955 genel Nüfus sayımı muvakkat neticelerine göre isede 696 nüfusu vardır.

Kaza Merkezi de diğer köyler gibi ağaçlık olup 140 hane ve bir mahalleden ibarettir. Kaza Merkezinden başka yerinde Belediye teşkilatı yoktur.

Köyler nüfusu 1950	G.N.S. göre 1955	G.N.S.M. Neticelerine
Merkeze bağlı köyler	4116	4748
Nahiye Merkezi	175	241
Nahiyeğe bağlı köyler	718	931
Kazanın umumi nüfusu	5586	6616

Kaza teşkilâtı ve memurlar : (Halen mevcut olanlar)

DAHİLİYE :

- 1 Kaymakam vekili (Nahiye Müdürü)
- 1 Tahrirat Kâtibi
- 1 Nüfus memuru, nüfus kâtibi

ADLİYE :

- 2 Hakim muavini
- 1 Başkâtip (C.M.U.V. ve Noter ile icra işlerine bakar)
- 2 Zabıt kâtibi
- 1 Mübaşir
- 2 Gardiyan

JANDARMA:

- 2 Astsubay (Biri Kaza J.K. vekili)

MALİYE :

- 1 Malmüdüdü
- 1 Vergi tahakkuk memuru
- 1 Vergi Tahsil memuru
- 1 Veznedar
- 1 Tahsildar

HÜKÜMET TABİBLİĞİ :

- 1 Sağlık memuru

MAARİF :

- 1 Maarif memuru,
- 2 Öğretmen

TAPU :

- 1 Tapu sicil memuru

HUSUSİ MUHASEBE :

- 1 Hususi muhasebe memuru
- 1 Tahsildar

BELEDİYE :

- 1 Belediye Reisi
- 1 Muhasip
- 1 Zabıta memuru

PTT.:

- 1 Müdür
- 2 Hatbakıcısı
- 3 Müvezzi

İNHİSARLAR :

- 1 İnhisar memuru

GÜMRÜK İDARE MEMURLUĞU

- 1 Gümrük idare memuru
- 1 Kolcu

GÜMRÜK MUHAFAZA KISIM AMİRLİĞİ :

- 2 Gümrük muhafaza memuru (biri Kısım âmiri vekili)

Nafia durumu :

Çukurca Kazasının yalnız Hakkâri Merkez Kazası ile irtibatı mevcut olup seyahat ve nakliyat halen hayvanla yapılmaktadır. Tekerlekli vasıta için yol yapılmasına teşebbüs edilmiş bulunmakta ve bu sene başlanacağına kati nazarla bakılmaktadır. Yapılacak olan bu yol 95 Km. dir.

Zap nahiyesini Kaza Merkezinden ayıran Büyük zap suyu üzerindeki çöken Geyman köprüsü yerine yapılacak yeni köprü 97 bin lira bedelle müteahhidine ihale edilmiştir.

Köy içme sularının bir kısmı yapılmış, yapılmamış olanlar da yapılmak üzere sıraya konulmuş bulunmaktadır.

Kazada yapılacak Hükümet konağı için bazı hazırlıklar yapılmıştır.

Kasabanın Elektrik, içme su projesi tamamlanmış ve İller Bankasına tevdi edilmiştir.

İktisadi durum :

Küçük olan Çukurca Kazasının iktisadi durumu gelişmiş değildir. Banka ve Kooperatif olmadığı gibi mahalli küçük sanatlar da mevcut değildir. Mahsulleri ancak Kazada istihlak edilebilecek kadardır.

İşletilmekte olan maden yoktur.

Ziraat durumu :

Kaza tamamen arızalı ve köyler dar birer dere içinde kurulmuştur. Ziraata elverişli arazisi azdır. Ziraat ancak kara sapanla yapılmaktadır. Bölgede Çeltik, az buğday, bilhassa Mısır, Ak ve Kum darı ekilmektedir. Meyvası boldur Zap vadisindeki köyler ve merkezde Nar, Üzüm, İncir, Ayva, Armut gibi meyvalar vardır.

Kazanın 30000 ne yakın küçük ve 2000 kadar da büyükbaş hayvanı mevcuttur.

Sağlık durumu :

Kazada halen Doktor ve Ebe yoktur. Hastahane, Dispanser ve Eczahane mevcut değildir. Yaz aylarında Merkez de dahil halk yaylaya çıkmaktadır. Başlıca görülen hastalık sıttıdır.

Merkezde ve köylerde kanalizasyon yapılmamıştır. Hamam, Mezbaha yoktur.

Maarif durumu :

Çukurcada Kaza Merkezi dahil 10 ilkokul vardır. 6 ilkokul binası plâna göre yapılmış diğerleri de evvelce köylü tarafından imece suretiyle yapılmış olup bunlar da yeniden plâna göre yapılmaktadır. Merkez okulu kiralı binadadır. Ortaokul, Sanat okulu yoktur.

Kazada okur yazar nisbeti tahminen yüzde 5 tir. Kaza Merkezi ve Köylerde Kürtçe konuşulur. Türkçe bilenlerin sayısı ancak nüfusun yüzde 20 si civarındadır. Bunların ekserisi türkçeyi askerlikte öğrenmiştir.

Kazada Kütüphane, Spor kulüpleri vesaire mevcut olmadığı gibi mahalli oyunları da yok denecek kadar azdır.

Sosyal durum :

Halkın tamamı küçük mikyasta daha doğrusu arazinin müsaadesi nisbetinde ziraatle iştigal etmektedir. Hayvancılık ta kış mevsiminin fazla karlı ve uzun olmasından ileri sayılmaz.

Halkı muti ve hürmetkârdır. Fakir olmakla beraber dilenen yok gibidir. Kumar ve içki katiyen yoktur. Basık toprak damlı meskenlerde oturan halk basit kifayetli senenin dört mevsiminde çalışmaktan başka gaileri olmayan mütevazi, munis bir halk tabakasıdır.

Kazanın Emniyet ve asayışı normaldir.